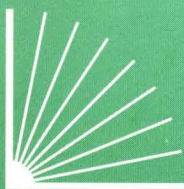

Rapport 4/95

Yrkesvalgmotiver

Resultater fra en undersøkelse om 16- og
18-åringers utdannings- og yrkesplaner
i 1991

Rolf Edvardsen

Utredningsinstituttet

FOR FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

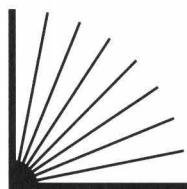
Rapport 4/95

Yrkesvalgmotiver

Resultater fra en undersøkelse om 16- og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991

Rolf Edvardsen

Utredninger om forskning og høyere utdanning

Utredningsinstituttet

FOR FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Oversikt over rapporter om ungdoms utdannings- og yrkesvalg de senere år

- Borgersen, Anne Marie og Rolf Edvardsen (1983): *Yrkeskarriere og samfunnsengasjement*. En oppfølgingsundersøkelse av universitetsutdannede kvinner og menn med ulik sosial bakgrunn. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Melding 1983:5.
- Edvardsen, Rolf (1991): *Valg av utdanning og yrke*. Betydningen av kjønn, sosial og geografisk bakgrunn ved utdannings- og yrkesvalg. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 12/91.
- Edvardsen, Rolf (1992): *Rekrutteringen til hjemmehjelperyrket*. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 7/92.
- Edvardsen, Rolf (1993): *Ungdoms utdannings- og yrkesplaner*. Noen sentrale resultater fra en undersøkelse om 16- og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991. Oslo, Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning, Rapport 13/93.
- Eeg-Henriksen, Fride (1983): *Fra skolegang til poengsamling*. Utdannings- og yrkesplaner blant avgangselever ved videregående skole 1980. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Melding 1983:7.
- Grue, Lars (1988): *Ønske det, ville det - men gjøre det...* En undersøkelse av rekrutteringspotensialet til førskolelærerutdanningen. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Notat 5/88.
- Sandberg, Nina og Nils Vibe (1995): *Alle kan ikke bli frisører*. Søkning og opptak til videregående opplæring. Evaluering av Reform 94: Underveisrapport våren 1995. Oslo, Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning, Rapport 3/95.
- Utdanning og arbeidsmarked*. En oversikt over situasjonen på arbeidsmarkedet for ulike typer høyere utdanning. Årlig publikasjon f.o.m. 1985.

ISBN 82-7118-336-6

ISSN 0804-6395

GCS AS - Oslo

Forord

Etter initiativ og støtte fra Sosialdepartementet og Universitetsrådet foretok NAVFs utredningsinstitutt vinteren 1991 en spørreskjemaundersøkelse blant 16- og 18-åringer.

Formålet med undersøkelsen var å få en oversikt over de unges utdannings- og yrkesplaner, blant annet for å kartlegge den potensielle interessen for å søke høyere utdanning.

Det er tidligere utgitt en rapport med sentrale resultater fra undersøkelsen, Rapport 13/93. Denne rapporten analyserer andre resultater fra undersøkelsen. Arbeidet med rapporten er støttet av Program for utdanningsforskning.

Undersøkelsen er fulgt opp av en ny undersøkelse vinteren 1993 hvor de som svarte på det første spørreskjemaet ble spurt på nytt.

Rapporten er utarbeidet av Rolf Edvardsen. Jon Lauglo og Nils Vibe har kommentert utkast til rapporten.

Oslo, juni 1995

Per Olaf Aamodt

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	14
2 Sosial bakgrunn, kjønn og utdanningsvalg	24
3 Yrkesvalgmotiver og yrkesvalg	47
4 Interesser og utdannings- og yrkesvalg	89
Litteratur	109
Tabelloversikt	110
Vedlegg	115
Vedlegg 1 Vedleggstabeller	115
Vedlegg 2 Spørreskjemaer	127

Sammendrag

Yrkesvalgmotiver

Hvis man spør noen om hvorfor de har den jobben de har, vil svaret ofte være at det skyldes en tilfeldighet. Det var en jobb ledig på et bestemt sted og på et tidspunkt som passet. Hvis man går nærmere inn på temaet, vil det snart vise seg at alt kanskje ikke var så tilfeldig likevel. Jobben innebærer arbeidsoppgaver som ligger innenfor et mer eller mindre bredt spekter som vedkommende kunne tenke seg å arbeide med. Arbeidsstedets beliggenhet kan være akseptabelt. Mulighetene til å jobbe på deltid kan være til stede. Gode forhold til kolleger og overordnede kan gjøre at man etter hvert setter større pris på jobben. Likeledes kan en jobb bli interessant etter hvert, selv om den i starten kan virke kjedelig.

Det finnes enkelte elementer ved en jobb som de fleste er enige om bør være til stede. Nesten alle ønsker en interessant jobb hvor de kan gjøre bruk av sine spesielle evner. Gode forhold til kolleger og overordnede vektlegges av de fleste.

Et yrke som gjør det lett å få arbeid og en trygg jobb som gir et sikkert levebrød er andre forhold som betraktes som viktige av nesten alle. Dette er viktige arbeidsvalgmotiver som praktisk talt alle er enige om, selv om det kan være ulik vektlegging av de enkelte motiv.

I tillegg til motiver som er felles for de aller fleste, er det trekk ved ulike jobber som noen tiltrekkes av, andre ikke. Noen kan ønske å arbeide med tall. Noen vil lede og bestemme. Andre vil helst ha et rutinepreget arbeid og slippe å bestemme. Noen vil arbeide med maskiner og verktøy. Andre vil arbeide med mennesker, hjelpe andre eller ha mye kontakt med andre i sitt daglige arbeid.

Dette viser undersøkelsen av 16- og 18-åringers utdannings- og yrkesvalg. Kapittel 3 i rapporten omhandler yrkesvalgmotiver og yrkespreferanser.

Gutter og jenter har ulike yrkesvalgmotiver

Gutter og jenter planlegger i stor grad ulike karriereveier, selv om ulikhetene har avtatt i takt med at yrkesvalgmotivene har blitt mer like. Gutter ønsker i langt større grad enn jenter å arbeide med maskiner og verktøy, mens jenter i større grad enn gutter ønsker å hjelpe andre mennesker, å samarbeide med andre, å ha et arbeid som gir mye kontakt med andre mennesker, eller anledning til å treffe nye mennesker. Forskjellen er størst i

favør av jentene for ønsket om å hjelpe andre mennesker. Dette er et motiv eller en verdiorientering som ofte forbindes med valg av omsorgsyrker.

Sammenligning med en tilsvarende undersøkelse i 1980 viser at motiver og verdier endrer seg over tid, og at gutters og jenters verdier faktisk var mer like i 1991 enn i 1980. Jenter ønsket i større grad å være med på å lede og bestemme i 1991 enn i 1980. Gutter legger i større grad vekt på å samarbeide og ha kontakt med andre mennesker i 1991 enn i 1980.

Størst forskjell finner en mellom elever i studieretning for helse- og sosialfag på den ene siden og studieretning for håndverks- og industrifag på den annen side. De som går på den første studieretningen legger i svært stor grad vekt på å få en jobb hvor de kan hjelpe andre mennesker og ha kontakt med andre i jobben. De som er på studieretning for håndverks- og industrifag ønsker i stor grad å få en jobb hvor de kan arbeide med maskiner og verktøy. Dette faller sammen med forskjellen mellom gutters og jenters verdier og motiver. De fleste på studieretning for helse- og sosialfag er jenter, mens nesten alle på studieretning for håndverks- og industrifag er gutter.

Tidligere undersøkelser har også vist at menn i langt større grad enn kvinner er tingorienterte og liker å arbeide med maskiner og verktøy, mens kvinnenes preferanser går i retning av å arbeide med mennesker.

Mobilitet og omsorgsansvar

Det nye som undersøkelsen viser er at det også er forhold som henger sammen med mobilitet og omsorgsansvar, som har betydning for utdannings- og yrkesvalg. Noen legger vekt på å kunne bo på sitt hjemsted, og beholde en nær kontakt med familie og venner. De regner også med å bli bundet til et omsorgsansvar for barn, og lar denne muligheten være med på å bestemme yrkesvalget.

Andre fremhever friheten til å flytte både for å ta en utdanning eller for å få en jobb. De tar også gjerne en jobb hvor de må reise mye. Samtidig legger de gjerne vekt på friheten til selv å bestemme når de skal arbeide og når de skal ha ferie og fritid.

Barn til arbeidere er sterkere bundet til hjemsted og familie enn barn til funksjonærer, mens barn til funksjonærer er mer mobile og legger større vekt på friheten til å bestemme når de skal arbeide.

Forskjellen blir størst mellom døtre til arbeidere og døtre til funksjonærer. De første vil nødvendigvis flytte for å få utdanning eller arbeid. De ønsker kort vei til arbeidsplassen og ingen reiser i tilknytning til arbeidet. De

ønsker muligheter for deltidsarbeid og å få en jobb som kan kombineres med å ha barn. Jobber i helsesektoren, i skolen, som ekspeditør eller frisør kan tilfredsstillende disse kravene og er populære blant døtre til arbeidere.

Døtre til funksjonærer flytter derimot gjerne, og mange ønsker å reise i tilknytning til jobben. De ønsker også stor frihet i sitt arbeid, slik at de kan disponere arbeidstiden selv, og slik at det blir tid til overs for ferie og fritid. Typiske yrkesønsker er reiseleder, journalist, tolk og kunstner.

Yrkesvalgmotiver og yrkesvalg

Ulike yrker passer mer eller mindre til gitte yrkesvalgmotiver, mens f.eks. motiver som hører sammen med et godt arbeidsmiljø kan knyttes til mange yrker. Derfor er det også sammenhenger mellom motiver og yrker som en kan tenke seg å arbeide i.

Undersøkelsen har trukket fram 34 velkjente yrker eller stillinger og spurt om respondenten kunne tenke seg å arbeide i disse yrkene. I tillegg er det spurt om han også mener at han passer til yrket og kan kvalifisere seg til det.

Svarene viser at de unge ser en forskjell på sine egentlige yrkespreferanser og hva de er i stand til å realisere. Viktigste hinder mot å realisere yrkespreferansene er svake karakterer, som særlig begrenser valg av utdanning. Det er spurt om karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Det er flest av dem med svake karakterer som ikke tror de er i stand til å kvalifisere seg for et yrke eller stilling som de egentlig kunne tenke seg å arbeide i.

Det er i første rekke yrker som krever langvarig utdanning som betraktes som ønskelige, men uopnåelige. Eksempler kan være lege, forsker, professor, advokat eller prest. Yrker som flyger eller profesjonell idrettsutøver betraktes også som uopnåelige av mange, uten at dette henger sammen med svake karakterer.

Når vi sammenholder arbeidsvalgmotiver med yrker som en kan tenke seg å arbeide i, finner vi sammenhenger som på ingen måte er overraskende.

De som ønsker å arbeide med maskiner og verktøy, og dessuten legger vekt på manuelt arbeid mener de passer blant annet som snekker, mekaniker, elektriker, bonde, sjåfør eller flyger.

De som ønsker et arbeid hvor de kan hjelpe andre mennesker, eller hvor de har mye kontakt og samarbeide med andre, eller hvor de kan treffe nye mennesker, mener de passer i helse- og undervisningssektoren og som ekspeditør, frisør, reiseleder, journalist, prest eller psykolog.

De som ønsker å lede og bestemme og skape noe nytt, og også å få en god lønn, mener de vil passe i yrker som lege, professor, lektor, advokat, direktør, ingeniør, politiker o.l.

Hvis vi nå vender tilbake til utsagnet om at det er tilfeldig at man har det yrket eller den stillingen man har, blir det nå tydelig at dette må tas med sterke forbehold. Det kan være tilfeldig om man er mekaniker, snekker eller elektriker, fordi arbeidsvalgmotivene som er knyttet til disse yrkene stort sett er like. Derimot er det ikke tilfeldig at noen havner i ett av disse yrkene og ikke blir advokat eller sykepleier.

Det kan være mer eller mindre tilfeldig hvilket yrke man velger innenfor yrker som er knyttet til de samme yrkesvalgmotivene. Derimot vil det neppe være mange som har så sammensatte motiver og interesser at de f.eks. velger mellom snekker eller dagmamma, eller mellom dagmamma og ingeniør. Spennvidden i yrkesvalgmotivene kan imidlertid være av ulik størrelse og gjøre noen mer fleksible i yrkesvalget enn andre.

En liten andel av de unge vet sikkert hva de vil bli. Mange av disse forandrer også mening. Alle har imidlertid noen tanker om hva den fremtidige jobben bør inneholde. På denne bakgrunn er det positivt at antallet grunnkurs er redusert fra over 100 til 13 etter Reform 94. Det utsetter spesialiseringen ett år, og gir en mulighet til å bli bedre kjent med yrker innenfor et større område før beslutningen om spesialisering må treffes.

Rett til fullført yrkesopplæring som følger av Reform 94, skaper behov for mer rådgivning for at eleven skal være i stand til å velge grunnkurs som gir muligheter til yrkesopplæring innenfor yrker som er tilpasset hans verdier, interesser og yrkesvalgmotiver. At valg av yrkesopplæring blir mer eller mindre bindende for en periode på 3 - 4 år, gjør det kanskje også viktig å studere sammenhengen mellom verdier og yrkesvalgmotiver på den ene siden, og valg av utdanning på den annen side.

Reform 94 er i stor grad begrunnet ut fra et systemperspektiv. Mange omvalg og mangel på treårige sammenhengende tilbud førte til svak gjennomstrømning og et lite effektivt utdanningssystem. Når ungdom ikke opptrer som de skal, men velger det ene grunnkurset etter det andre i stedet for å gå rett på en treårig kompetansegivende utdanning, har dette blitt forklart med manglende kurstilbud over grunnkursnivå, og små muligheter for å kombinere ulike typer utdanning.

Undersøkelsen forteller at det er behov for omvalg. Mange er usikre på hva de vil gjøre. Kanskje endres ikke verdiorientering og interesser vesentlig i tenårene, men det foregår en modningsprosess, hvor oppfatningen av

hvilken utdanning og hvilket yrke som er i overensstemmelse med verdier og interesser kan endres. Likeledes endres bevisstheten om hvilke skoler eller studier en er i stand til å gjennomføre.

Valgfriheten og kravet om en treårig sammenhengende utdanning som følger av Reform 94 vil således ikke løse alle problemer. Det vil fremdeles være noen som har behov for omvalg.

Best likte fag og karakterer

I rapportens Kapittel 4 har en betraktet preferanser for fag i skolen som et uttrykk for interesser. Gymnastikk og matematikk var hyppigst de best likte fagene i grunnskolen. Dernest fulgte fremmedspråk, samfunnsfag og naturfag.

Interesser eller preferanser er forskjellig for gutter og jenter. Guttene foretrekker gymnastikk noe hyppigere enn matematikk og dernest samfunnsfag, mens jentene hyppigst likte fremmedspråk best og dernest matematikk noe bedre enn gymnastikk.

Det viktigste formålet med denne delen av undersøkelsen var å se hvordan sammenhengen var mellom fag en likte eller interesserte seg for i grunnskolen og resultater en oppnådde i disse fagene. En innhentet derfor også opplysninger om karakterer i norsk, engelsk og matematikk fra grunnskolen.

En kan konstatere at man gjør det best i de fag man liker, og liker best de fag man gjør det godt i. Dette kan vurderes i sammenheng med Reform 94. At man er sikret å komme inn på en av tre prioriterte studieretninger, og at de fleste kommer inn på førstevalget, burde bety at flere får et godt utbytte av skolegangen. Utvidet adgang til selv å velge fordypningsfag på allmennfaglig studieretning trekker i samme retning.

Sosial bakgrunn og yrkesvalg

Det er forskjell på gutters og jenters yrkesvalgsmotiver og yrkespreferanser. På samme måte er det forskjeller som følger av sosial bakgrunn. Etter som utdanning og yrke hører sammen som ledd i en karriere, er det også forskjeller i valg av utdanningsnivå. Som i tidligere undersøkelser kommer det klart fram at barn til funksjonærer planlegger å ta langvarig utdanning i langt større grad enn barn til arbeidere. Dette skyldes til dels at barn til funksjonærer har bedre karakterer enn barn til arbeidere. Men hvis man kontrollerer for karakterer, finner man fortsatt at barn til funksjonærer hyppigere søker til langvarig utdanning.

I rapportens Kapittel 2 ser vi på sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning. Det er stor grad av samvariasjon mellom disse variablene. Størst er sammenhengen mellom fars yrke og utdanning og mors utdanning og yrke. Men folk gifter seg ofte med andre med lignende utdanning og yrke, og dette gjør at det også blir korrelasjon mellom fars utdanning og yrke og mors utdanning og yrke.

Fars og mors yrke og utdanning utgjør fire variabler som hver for seg og sammen påvirker barnets planlagte utdanningsnivå. Hvis man endrer en av disse variablene enten fra kortere til lenger utdanning, eller fra lavstatusyrke til høystatusyrke, forlenges også lengden på barnets planlagte utdanning som et statistisk gjennomsnitt.

Undersøkelsen forteller også at fars og mors utdanning og yrke påvirker gutter og jenter på ulik måte. Det er sterkere samsvar mellom mors yrke og utdanning og døtrenes planlagte utdanningsnivå enn mellom mors yrke og utdanning og sønnenes planlagte utdanningsnivå. På samme måte teller fedrenes utdanning og yrke mer for sønnenes enn for døtrenes planer.

Egentlig bør kjønn og sosial bakgrunn betraktes i sammenheng. Noen yrkesvalgmotiver er forskjellige for gutter og jenter, andre er forskjellige avhengig av om far er funksjonær eller arbeider.

Yrkesvalgmotiver overtas fra foreldrene

Sammenhengen mellom fars og mors utdanning og yrke og barnas planlagte utdanningsnivå skyldes primært at barna i stor grad overtar foreldrenes yrkesvalgmotiver og yrkespreferanser. Sekundært kan forhold som ulike materielle betingelser (pengestøtte) eller rådgivning fra foreldrene påvirke utdanningslengden på samme måte som gode karakterer gjør det.

For ønsket om å arbeide med maskiner og verktøy og utføre manuelt arbeid går det store skillet mellom døtre til funksjonærer og sønner til arbeidere. Hvis vi derimot ser på ønsket om å lede og bestemme og skape noe nytt, og i tillegg få en god lønn, er ytterlighetene sønner til funksjonærer og døtre til arbeidere, mens det er liten forskjell på døtre til funksjonærer og sønner til arbeidere.

For ønsket om å arbeide med mennesker, er det liten forskjell mellom barn til arbeidere og barn til funksjonærer, men svært stor forskjell mellom gutter og jenter.

Ønsket om å arbeide med mennesker skaper derfor ingen forskjell i yrkesvalget mellom barn med ulik sosial bakgrunn, men derimot mellom gutter og jenter. Ønsket om å arbeide med maskiner og verktøy og utføre

kroppsarbeid skaper forskjell i yrkesvalget først og fremst mellom gutter og jenter, men også mellom barn med ulik sosial bakgrunn. Ønsket om å lede og bestemme og skape noe nytt skaper også forskjell i yrkesvalget både mellom gutter og jenter og mellom barn med ulik sosial bakgrunn.

Hvis vi ser på sammenhengen mellom fars yrke og sønnenes yrkesvalg-motiver, finner vi at sønnenes yrkesvalgmotiver langt på vei er de samme som vi må anta at faren har.

På denne bakgrunn kan det se ut som om verdier og yrkesvalgmotiver i stor grad overføres fra foreldre til barn og at dette kan være en forklaring på at yrkesmønsteret i en viss grad reproduseres fra generasjon til genera-sjon. Det må imidlertid understrekes at det er verdier og yrkesvalgmotiver og dermed yrkespreferanser som overtas av den yngre generasjonen. Hvilket yrke man velger eller "tilfeldig" kommer inn i bestemmes også av hvilke hindringer som må overvinnes. Svake karakterer er en hindring som er nevnt ovenfor, men det kan også være forskjeller som følger av ulike materielle og sosiale ressurser, som er nevnt i rapportens innledende kapittel.

Utdanning og yrke er ledd i en karrierevei og hører derfor sammen. Planlagt utdanningsnivå og faglig retning henger sammen med yrkesvalg-motiver og yrkespreferanser. På samme måte som verdier og yrkesvalg-motiver til en viss grad er "arvelige" eller overføres fra generasjon til gene-rasjon, vil derfor også utdanningsnivået overføres eller reproduseres. Ut-trykket "til en viss grad" velges, fordi det også er andre forhold som hører med til helhetsbildet, og gjør at mobiliteten tross alt kan være betydelig. Hovedtendensen har vært at barna har fått en mer langvarig utdanning enn foreldrene.

1 Innledning

Denne rapporten tar opp tre ulike temaer som er behandlet uavhengig av hverandre. Alle tre er imidlertid knyttet til ungdoms utdannings- og yrkesvalg.

Det kan være mange ulike måter å betrakte utdannings- og yrkesvalg på. Noen av disse er referert i Rapporten: Valg av utdanning og yrke (se Edvardsen 1991 s. 51 - 54).

Her vil vi betrakte verdier og interesser som viktige drivkrefter som virker motiverende for bestemte karriereveier. I den vest-europeiske kulturen er det vanlig å anta at makt, ære, berømmelse, respekt, heder, prestisje, renommé og autoritet er sentrale verdier som oppfattes som vesentlige av et flertall av menneskene. Disse verdiene skaper ambisjoner om å oppnå prestisjegivende yrker.

I andre kulturer kan det være konsensus om at andre verdier er viktigere. Jo mer medlemmene innenfor en kultur eller en gruppe har med hverandre å gjøre, desto større er sjansen til at de utvikler felles verdier og normer og blir i stand til å vurdere og rangere hverandre i henhold til disse. Et interessant spørsmål er i hvilken grad det finnes sub-kulturer med ulike oppfatninger om hva som er verdier innenfor vår egen kultur. Er de fremherskende verdiene ulike for menn og kvinner? Er det ulik konsensus om hva som er verdier i ulike sosiale lag?

En jobb som gir anledning til å ha mye samhandling og kontakt med andre og å kunne hjelpe andre tilfredsstillende enkeltes verdier. Å kunne skape noe gjennom manuelt arbeid med maskiner og verktøy kan tilfredsstillende andre. Som vi skal komme tilbake til i Kapittel 3 er det stor forskjell på slike verdier i ulike sub-kulturer. De er i stor grad med på å skape mannsdominerte og kvinnedominerte yrker.

Undersøkelsen stiller ikke direkte spørsmål om verdier. En tenker seg at yrkesvalgmotivene indirekte kan fortelle noe om verdier. Ved hjelp av et spørsmålsbatteri med 36 spørsmål forsøker vi å finne den unges motiver for å søke mot ulike yrker.

Ved utdannings- og yrkesvalget blir også konkurrentenes atferd av stor betydning, fordi det konkurreres om knappe goder. Myndighetenes beslutninger om utbygging av skoler og universiteter, og arbeidslivets tilbud på jobber gir rammene for hvilke utdannings- og yrkesveier som står til rådighet for den enkelte. Bostedet eller viljen til å flytte for å få en ønsket utdan-

ning eller jobb er også viktige faktorer som er med på å bestemme den enkeltes utdannings- og yrkeskarriere.

Ved utdannings- og yrkesvalg må to betingelser oppfylles. Man må ville og man må kunne (se Edvardsen 1991 s. 55). En må være motivert for en bestemt utdanning eller jobb. Samtidig må en ha de kunnskaper og evner som kreves for å komme inn på eller fullføre en utdanning. For å komme inn på en skole eller få en bestemt stilling må en ofte ha ressurser som setter en i stand til å utkonkurrere andre søkere. Skoleprestasjoner eller karakterer blir et viktig ledd i konkurransen. Motivasjonen er et annet viktig ledd som vil være miljøbestemt. Sosial bakgrunn blir således viktig for utdannings- og yrkesvalg.

Verdier og interesser kan være drivkrefter eller motiver bak utdannings- og yrkesvalg. Verdier og holdninger har gjennom yrkesvalgmotivene en sentral plass i Kapittel 3, mens interesser blir behandlet spesielt i Kapittel 4.

I Kapittel 2 er temaet sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Fars yrke er ofte brukt som mål for sosial bakgrunn. Det gjelder også for resultater som har vært publisert fra denne undersøkelsen. Det viser seg imidlertid at en får et langt mer nyansert bilde hvis man i tillegg trekker inn fars utdanning og mors utdanning og yrke.

Barn fra høystatusfamilier får bedre karakterer enn barn fra lavstatusfamilier. Er dette alene årsaken til at de hyppigere søker universitets- eller høgskoleutdanning, eller har mors og fars utdanning og yrke en egen virkning? Dette er spørsmål som søkes besvart i Kapittel 2.

Den enkeltes ressurser kan deles i tre hovedgrupper (se Edvardsen 1991 s.62-64), individuelle egenskaper og ressurser, materielle ressurser og sosiale ressurser. Summen av disse er med på å bestemme den enkeltes valg og muligheter i utdanningen.

Individuelle egenskaper og ressurser kan være medfødte anlegg for fysisk styrke, kunstneriske talenter og generelle evner. Kjønn og hudfarge kan være egenskaper som fører til en ulik eller diskriminerende atferd, og som derfor kan gi ulike muligheter på arbeidsmarkedet. De medfødte anleggene varierer i utgangspunktet, men får også en ulik utvikling som følge av forskjellige muligheter for trening og læring.

Materielle ressurser dreier seg om økonomi og evnen til å kjøpe og disponere varer og tjenester. Kost og losji, klær, studiemateriell osv vil være eksempler på materielle ressurser. De materielle ressursene i Norge i dag spiller antagelig en moderat rolle for skoleprestasjoner og valg av utdanning sammenlignet med de sosiale ressursene. Studiefinansiering og gjeldsfrykt er imidlertid av vesentlig betydning for utdanningsvalget.

Sosiale ressurser skapes av menneskene i omgivelsene eller miljøet. Disse kan kalles påvirkningskilder, og de viktigste påvirkningskildene er:

- 1) Familien - far, mor, søsken, ektefelle, barn og andre slektninger
- 2) Bomiljøet - naboer, venninner og kamerater
- 3) Skolen - lærere og andre elever, rådgivningstjenesten
- 4) Arbeidslivet - kolleger og andre på arbeidsplassen
- 5) Organisasjonslivet - fritidskulturer og livssynsfellesskap
- 6) Massemedia - TV, radio, aviser og ukeblad

Disse påvirkningskildene danner tilsammen en sosial bakgrunn. Som enkeltkilde står utvilsomt familien sterkt. Fars yrke har vært en nyttig indikator for sosial bakgrunn. I Kapittel 2 vil vi i tillegg til fars yrke trekke inn fars utdanning og mors utdanning og yrke og se om disse variablene hver for seg påvirker planlagt utdanningsnivå.

Det er en sammenheng mellom fars og mors utdanning og barnas planlagte utdanningsnivå. Hvis far og mor har langvarig utdanning har barna i gjennomsnitt planer om lang utdanning. Høy yrkesstatus for foreldrene trekker også i retning av lang utdanning for barna. Det er imidlertid stor spredning omkring gjennomsnittet av den planlagte utdanningens lengde.

Den store spredningen rundt gjennomsnittet er ikke overraskende med tanke på at far og mor bare utgjør en del av påvirkningskildene. Resten av familien og de fem øvrige kildene kan trekke i forskjellige retninger, selv om det ofte er samvariasjon mellom disse. I tillegg vil ulikheter i individuelle og materielle ressurser være med på å skape spredning omkring gjennomsnittet.

De nevnte påvirkningskildene kan betraktes som ressurser som påvirker den enkeltes skoleprestasjoner og utdannings- og yrkesvalg på en rekke forskjellige måter. Disse måtene kan kalles påvirkningsmåter. De viktigste er:

- 1) Holdninger - er knyttet til verdier som bestemmes i et sosialt samspill
- 2) Rollemodeller - valg av utdanning og yrke kan påvirkes av at en kjenner en eller flere personer med et bestemt yrke, som virker som forbilder
- 3) Forventninger - foreldres og læreres ambisjoner på elevens vegne kan virke som et press på individet - et sosialt press som fører til større innsats og valg som kan gå i retning av prestisjefylte yrker
- 4) Rådgivning - kan fortelle den enkelte om valgmulighetene, om hvilke yrker som eksisterer og om hvilke strategier som lettest fører fram til et bestemt yrke
- 5) Formidling av kunnskaper - herunder innlæring av normer, atferd, språk og generelle kunnskaper

I relasjon til vår problemstilling kan påvirkningsmåtene påvirke enten valg av utdanning eller skoleprestasjoner som igjen forbedrer den enkeltes ressurser i konkurransen med andre. Skoleprestasjonene påvirker utdanningsvalget indirekte ved at svake karakterer hindrer enkelte valg, mens gode karakterer kan gjøre andre valg mer tiltrekkende.

Undersøkelsen har stilt spørsmål om karakter i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Det viser seg å være en sterk samvariasjon mellom slike karakterer og planlagt utdanningsnivå. Dette kan skyldes minst tre forhold:

- 1) Karakterene er det viktigste grunnlaget for opptaket til videregående skoler.
- 2) Karakterene kan være en indikasjon på intellektuell kapasitet.
- 3) Gode karakterer gir selvtillit og tro på at en har kapasitet til å gå i gang med langvarige studier. Svake karakterer har den motsatte effekten.

Karakterene trekkes direkte inn i Kapittel 2 og 4. Det viser seg at det er en sterk samvariasjon mellom karakterer og planlagt utdanningsnivå. Karakterene kan likevel bare delvis forklare ulikheter i valg av utdanningsnivå. Selv om elevene er på samme karakternivå, planlegger en større andel elever langvarig utdanning hvis far og mor har lang utdanning og høystatusyrker enn om de har kort utdanning og lavstatusyrker. Valg av utdanningsnivå henger med andre ord også sammen med påvirkningskilder og påvirkningsmåter, ikke bare karakterer.

Påvirkningsmåtene kan motivere til gode skoleprestasjoner, men også direkte påvirke yrkesvalget gjennom å skape bestemte holdninger og verdier, gjennom rollemodeller, forventningspress, eller rådgivning. Gode karakterer kan også trekke utdannings- og yrkesvalget i bestemte retninger, fordi noen ønsker å maksimere nytten av gode karakterer ved å søke til strengt lukkede studier.

Undersøkelsen stiller i liten grad spørsmål som går direkte på påvirkningsmåtene. Indirekte har en forsøkt å kartlegge bl.a. holdninger og verdier gjennom et batteri på 36 spørsmål, hvor det er spurt om hvilke forhold som har betydning for den enkeltes valg av yrke eller stilling. Respondenten kunne gi uttrykk for om disse var viktige eller hadde en viss betydning for hans yrkesvalg. Undersøkelsen fastslår at disse yrkesvalgmotivene er forskjellige for gutter og jenter og for unge med ulik sosial bakgrunn.

I Kapittel 3 er svarene på de 36 spørsmålene bearbeidet i en faktoranalyse, hvor flere sentrale faktorer kan sies å ha direkte sammenheng med holdninger og verdier. En faktor som er kalt bestemme/skape er knyttet til ønsker om prestisjefylte yrker/stillinger. En annen faktor som kalles menneskekontakt/hjelpe henger sammen med ønsker om yrker og stillinger hvor man kan ha mye kontakt med andre, og hvor en kan hjelpe andre mennesker.

Det er i tillegg to faktorer som henger sammen med bosted og mobilitet. Den ene kalles mobilitet/frihet og trekker i retning av yrker som fører en ut i verden mot nye horisonter. Den andre kalles hjemsted/bunden og trekker i retning av jobber på hjemstedet. Slike ønsker er ofte kombinert med et antasert omsorgsansvar. Disse to faktorene som henger sammen med mobilitet vektlegges i ulik grad av personer fra ulik sosial bakgrunn.

Sosial bakgrunn og kjønn kan betraktes som bakgrunnsvariabler. De mellomliggende variablene, verdier, holdninger mm skaper yrkesvalgmotiver. Disse bestemmer utdannings- og yrkesvalget, og varierer med bakgrunnsvariablene. Når yrkesvalgmotivene er forskjellig for gutter og jenter og for unge med ulik sosial bakgrunn, må også deres yrkespreferanser bli forskjellige.

De fleste rådgivere legger vekt på interesser som en viktig motiveringsfaktor. Kapittel 4 tar opp temaet interesser og yrkesvalg. Dette er en videreføring av temaet fra Kapittel 3, hvor også interesser hørte med til yrkesvalgmotivene. Dette blir i Kapittel 4 utdypet ved hjelp av et spørsmål om hvilket fag som ble best likt i grunnskolen. Svarene på hvilke fag som er best likt

varierer. Gutter og jenter prefererer ulike fag, og unge med ulik sosial bakgrunn har også forskjellige preferanser.

Undersøkelsen viser at det er en sammenheng mellom best likte fag i grunnskolen og hvilke fag respondenten vil søke til ved universiteter og høyskoler. Ved valg av utdanning og yrke er det imidlertid mange forhold som kommer inn, slik at ikke alle som liker f.eks. norsk eller engelsk best, vil studere filologi.

Datainnsamling og svarprosenter

Rapporten bygger på analyser av en spørreskjemaundersøkelse blant 16- og 18-åringer som ble foretatt vinteren 1991. De sentrale resultatene fra denne undersøkelsen er presentert i Rapport 13/93: Ungdoms utdannings- og yrkesplaner.

For dem som ønsker nærmere opplysninger om undersøkelsen henvises til nevnte rapport. Her skal en bare gi noe sentrale fakta fra undersøkelsen.

Det ble sendt spørreskjema til et tilfeldig utvalg på 3.000 18-åringer født i 1974 og 3.000 16-åringer født i 1972. Utvalgene utgjør omlag 5 prosent av fødselskullene.

Svarprosenten var 70, men med variasjoner for undergrupper, 75 prosent av jentene svarte mot 65 prosent av guttene. Det var flere gutter enn jenter i det opprinnelige utvalget, slik at jentene utgjør 51,3 prosent av alle som har svart, altså mindre enn svarprosenten isolert sett skulle føre til. Av 16-åringene svarte 73 prosent mot 66 prosent av 18-åringene.

Ytterpunktene ble således 16-års jenter med en svarprosent på 78 og 18-års gutter med en svarprosent på 62. Unge fra ulike kanter av landet har svart i omtrent samme grad. To områder skiller seg imidlertid litt ut fra gjennomsnittet. I området med postnummer som begynner på 0 (Oslo 1 - Oslo 9), har bare 65 prosent svart, mens 74 prosent har svart i områder som har postnummer som begynner med 6 (Møre og Romsdal og den nordre delen av Sogn og Fjordane).

Den største skjevheten i materialet skyldes at de som går på skole har svart på spørreskjemaet i større grad enn de som arbeider eller er hjemme uten inntektsgivende arbeid. Den store forskjellen i svarprosent mellom de to kullene kan "forklares" med at en større andel av 16-åringer enn 18-åringer går på skole, og svarprosenten er langt større for dem som går på skole.

Statistisk sentralbyrås "Standard for inndeling etter sosioøkonomisk status" danner grunnlaget for grupperingen av fars og mors yrke. Funksjo-

nærer er delt i fire grupper: Funksjonær på laveste kompetansenivå, funksjonær på nest laveste kompetansenivå, funksjonær på nest høyeste kompetansenivå og funksjonær på høyeste kompetansenivå. I tillegg har standarden to grupper arbeidere: Ufaglært arbeider og faglært arbeider. I tillegg til disse 6 kategoriene som benyttes av Statistisk sentralbyrå har vi innført to kategorier. Bønder skilles ut som en egen gruppe. I tillegg har vi en kategori for dem som ikke er yrkesaktive, evt. døde, eller hvor fars og mors yrke ikke er oppgitt.

Fordeling på en rekke bakgrunnsvariabler

Når det gjelder sentrale resultater fra undersøkelsen viser vi til "Ungdoms utdannings- og yrkesplaner" (Rapport 13/93). Vi skal her bare ta med respondentenes fordeling på en rekke sentrale bakgrunnsvariabler. Tabell 1.1 - 1.3 viser fordelinger etter planlagt utdanningsnivå, fars og mors yrke og utdanning og karakterer i norsk, engelsk og matematikk. Disse variablene spiller alle viktige roller i denne analysen. I tillegg er det tatt med en tabell som viser fordelingen på skoleslag i 1991.

Tabell 1.1 16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn, planlagt utdanningsnivå og mors og fars utdanning 1991

Kull	1974-kullet		1972-kullet	
Kjønn	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Antall	1 058	1 115	953	1 006
Planlagt utdanningsnivå	Prosent		Prosent	
Doktorgrad	2,7	4,0	3,3	3,8
Universitet	16,8	22,1	17,6	21,2
Høgskole	27,6	32,3	31,4	38,0
Lærling	11,8	4,9	14,7	6,2
Videregående skole, grunnskole	41,1	36,7	33,0	30,8
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0
Fars høyeste utdanning				
Grunnskole, folkeskole	18,1	17,3	23,7	23,1
Yrkes-, real-, folkehøgskole	42,8	45,7	43,7	42,7
Gymnas	4,8	3,9	3,3	4,1
Høgskole	18,1	16,4	14,9	15,8
Universitet	16,3	16,6	14,5	14,3
Sum	100,1	99,9	100,1	100,0
Mors høyeste utdanning				
Grunnskole, folkeskole	18,0	16,0	23,0	18,6
Yrkes-, real-, folkehøgskole	47,9	50,0	47,5	53,5
Gymnas	10,2	9,4	7,5	8,3
Høgskole	18,5	18,1	17,0	14,8
Universitet	5,4	6,5	5,0	4,8
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabell 1.2 16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn og mors og fars yrke

Kull	1974-kullet (16-åringer)		1972-kullet (18-åringer)	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Kjønn				
Antall	1 058	1 115	953	1 006
Fars yrke				
Ikke yrkesaktiv	8,6	8,6	10,8	9,9
Ufaglært arbeider	18,8	19,2	18,9	19,2
Faglært arbeider	12,5	14,6	14,3	12,9
Bonde	6,2	5,4	8,1	7,7
Funksjonær på laveste nivå	2,8	3,1	2,0	2,4
Funksjonær på nest laveste nivå	9,5	8,4	5,2	6,6
Funksjonær på nest høyeste nivå	27,6	24,8	28,3	28,4
Funksjonær på høyeste nivå	14,9	15,8	12,4	12,9
Sum	99,9	99,9	100,0	100,0
Mors yrke				
Ikke yrkesaktiv	21,5	21,7	22,6	21,0
Ufaglært arbeider	6,8	7,4	8,4	7,5
Faglært arbeider	1,0	0,4	0,8	0,6
Bonde	1,6	1,7	2,3	2,3
Funksjonær på laveste nivå	26,7	25,7	27,3	28,0
Funksjonær på nest laveste nivå	11,5	11,7	11,1	10,5
Funksjonær på nest høyeste nivå	25,2	25,0	23,3	24,4
Funksjonær på høyeste nivå	5,6	6,3	4,2	5,8
Sum	99,9	99,9	100,0	100,1

Tabell 1.3 16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn, karakterer i grunnskolen og skoleslag i 1991

Kull	1974-kullet (16-åringer)		1972-kullet (18-åringer)	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Kjønn				
Skoleslag 1991				
Grunnskole 9. kl.	2,5	2,7	0,1	0,2
Grunnskole 10. kl.	1,9	1,7	0,3	0,3
Folkehøgskole	0,8	1,3	0,4	1,4
Vdg.skole allmennfag	43,3	55,1	38,6	46,7
Vdg.skole handel- og kontorlag	11,4	17,4	9,4	15,8
Vdg.skole sosial- og helsefag	0,3	7,3	0,1	4,4
Vdg.skole håndv.-og indust.fag	28,1	4,5	17,3	3,3
Vdg.skole andre yrkesfag	7,1	5,8	3,8	5,1
Lærling	0,2	0,0	5,0	2,4
Høgskole	0,0	0,0	0,2	0,6
Universitet	0,0	0,0	0,4	0,5
Annen skole/opplæring	0,4	0,4	0,1	0,3
Ikke i utdanning/uoppgitt	4,2	3,9	24,1	19,2
Sum	100,2	100,1	99,8	100,2
Karakter i norsk				
Sg	1,8	5,3	1,9	5,3
Mg	36,1	55,3	37,7	54,8
G	43,6	28,3	43,4	25,8
Ng	6,8	1,5	5,9	2,1
Lg	0,2	0,0	0,0	0,0
Uoppgitt	11,5	9,5	11,1	12,0
Sum	100,0	99,9	100,0	100,0
Karakter i engelsk				
Sg	5,3	7,1	4,8	6,6
Mg	32,1	45,4	35,6	46,7
G	39,1	32,8	37,0	29,5
Ng	10,5	5,2	10,0	5,5
Lg	0,6	0,0	0,7	0,2
Uoppgitt	12,4	9,5	11,9	11,5
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0
Karakter i matematikk				
Sg	6,0	5,4	5,5	3,9
Mg	36,8	35,3	38,3	37,8
G	34,1	38,2	35,3	37,1
Ng	10,9	11,3	9,4	9,5
Lg	0,3	0,3	0,4	0,4
Uoppgitt	11,9	9,5	11,1	11,3
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

2 Sosial bakgrunn, kjønn og utdanningsvalg

Innledning

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdannings- og yrkesvalg, eller den sosiale reproduksjonen har alltid vært et sentralt tema for utdannings-sosiologien. Det har blitt utført mange undersøkelser for å påvise sammenhengen mellom sosial bakgrunn, kjønn og utdanningsvalg. I 1960- og 1970-årene ble det utført en serie undersøkelser ved NAVFs utredningsinstitutt som ble kalt "artianerundersøkelsene". Artianerkullene som tok sin eksamen i 1946, 1951, 1958 og 1963 ble fulgt gjennom en årrekke - fra examen artium, gjennom studietiden og ut i arbeidslivet (Vangsnes 1967, Thagaard 1967, Østby 1969, Borgersen og Edvardsen 1983).

En studie av registerdata i Statistisk sentralbyrå ga grunnlag for å trekke sammenligninger mellom artianerkull fra 1951 til 1978 (Aamodt 1982). En gjennomstrømningsanalyse av elevene fra 9. klasse grunnskolen våren 1980 følger elevene fra trinn til trinn for å analysere ulike utdanningsveier som bl.a. varierer med sosial bakgrunn (Severeide 1989). Gjennomstrømningsdata for det samme grunnskolekullet er også benyttet i en analyse ved Utredningsinstituttet (Edvardsen 1991).

Som et enkelt mål for sosial bakgrunn har fars yrke som oftest blitt benyttet. Rapporten med de sentrale resultatene fra denne undersøkelsen benytter for øvrig stort sett bare fars yrke som mål for sosial bakgrunn. Det har vært underforstått at sosial bakgrunn er noe langt mer omfattende enn fars yrke. Som mål kunne man trekke inn både fars og mors yrke og utdanning, søskens og andre slektingers utdanning og yrke.

I en tid hvor far som oftest var familiens eneste inntektstaker kunne fars yrke være et hensiktsmessig mål for sosial bakgrunn. Mor tar nå stadig hyppigere langvarig utdanning. Hun er oftere i yrkeslivet, og har også hyppigere ledende stillinger og utdanningskrevende yrker enn tidligere. Det er derfor grunn til å legge stadig større vekt på mors yrke og utdanning som mål for sosial bakgrunn. I dette kapitlet skal en trekke inn både mors og fars utdanning og yrke og se på samvariasjonen mellom disse og effekten på utdanningsvalget.

Sosial bakgrunn skaper ulike forutsetninger for utdanningsvalg. Bourdieu peker på tre former for kapital som kan skape ulike ressurser (Bourdieu 1993 s.104):

- 1) Den økonomiske kapitalen, som er knyttet til familiens økonomi
- 2) Den kulturelle kapitalen, som Bourdieu også mener kan kalles informasjonskapitalen
- 3) Den sosiale kapitalen, som er summen av kapital og makt som kan mobiliseres som følge av at individet eller gruppen rår over et varig tilfang av relasjoner eller kjennskapen

Den kulturelle kapitalen vil være med på å forme holdninger og verdier som bestemmer hva den enkelte vil legge vekt på i sin fremtidige jobb. Andre påvirkningsmåter går gjennom foreldrenes forventninger til barna. Disse kan virke som et press, og forventningene varierer blant annet med foreldrenes utdanning og yrke (Edvardsen 1991 s.64).

Foreldrene opptrer også som rollemodeller. Barn til foreldre med yrker som krever universitetsutdanning har et annet utvalg av rollemodeller enn når foreldrene er arbeidere. Foreldrene kan også opptre som rådgivere. De har spesielt godt kjennskap til sin egen utdanning og yrke og deres råd vil være farget av dette.

Endelig påvirker foreldrene barna ulikt gjennom formidling av normer, atferd, språk og generelle kunnskaper. Dette skaper ulike plattformer for læring i skolen og arbeid i yrkeslivet.

Ulikheter i sosial bakgrunn kan være knyttet til mange forhold, men foreldrenes yrke og utdanning vil utvilsomt stå sentralt i bildet når en ser nærmere på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg.

Det er to problemstillinger som skal vektlegges spesielt:

- 1) Har mors og fars utdanning og yrke direkte effekter på utdanningsvalget? Er en eventuell effekt av fars eller mors utdanning eller yrke betinget av barnets kjønn? En hypotese som skal testes blir derfor om både fars utdanning og yrke og mors utdanning og yrke hver for seg påvirker barnas utdanningsvalg, og om påvirkningen er lik for gutter og jenter. Hvilken av de fire indikatorene har størst forklarings effekt?
- 2) Har karakterer en selvstendig effekt på utdanningsvalget? Karakterer har som kjent betydning for utdanningsvalget. Karakterene kan med store forbehold betraktes som mål på intellektuell kapasitet. Den enkeltes forventninger om hvilken utdanning han kan gjennomføre påvirkes av karakterene. Karakterene i grunnskolen brukes også som

opptaksgrunnlag til videregående skoler og bestemmer derved de aktuelle mulighetene. Samtidig er det en sammenheng mellom barnas karakterer og foreldrenes utdanning og yrkesstatus. Det kunne tenkes at barn til høystatusforeldre valgte langvarig utdanning, fordi de hadde bedre karakterer enn barn til lavstatusforeldre. Vi vil derfor også teste en hypotese om at karakterene alene bestemmer utdanningsvalget.

Like barn leker best

I dette avsnittet skal vi se nærmere på samvariasjonen mellom ulike indikatorer på sosial bakgrunn, dvs. mellom mors og fars yrke og fars og mors utdanning. Når fars yrke har vist seg å være et tilsynelatende godt mål på sosial bakgrunn, skyldes dette at det ofte er et godt samsvar mellom fars yrke og mors yrke. Hvis far har et høystatusyrke, har som oftest også mor et høystatusyrke. Hvis far har et lavstatusyrke, har også mor et lavstatusyrke. Tabell V.2.1 (i tabellvedlegget) viser at dette i stor grad gjelder for 16- og 18-åringene som var med på vår spørreskjemaundersøkelse i 1991.

Det er færre mødre enn fedre på de høyeste funksjonærnivåene. Som en konsekvens av dette er fedre relativt ofte gift med mødre på ett trinn lavere nivå. Det er også relativt få kvinner blant faglærte og ufaglærte arbeidere. Konsekvensen er at mannlige arbeidere ofte er gift med kvinnelige funksjonærer på laveste nivå. En større andel kvinner enn menn er uten inntektsgivende arbeid. Disse er slått sammen med uoppgitt yrke, slik at en ikke får et fullstendig bilde av situasjonen.

Hvis far er funksjonær på høyeste nivå, er 110 av mødrene også funksjonærer på høyeste nivå, mens bare 11 er ufaglærte arbeidere. Hvis far derimot er ufaglært arbeider, er 121 av mødrene også ufaglærte arbeidere, mens bare 11 er funksjonærer på høyeste kompetansenivå.

Også med tanke på utdanning kan en si at like barn leker best, eller har hatt best anledning til å møtes. Hvis far bare har grunnskole, har mor også oftest grunnskole. Hvis far har langvarig utdanning, har mor også oftest langvarig utdanning. For foreldregenerasjonen var det imidlertid slik at faren i gjennomsnitt hadde lenger utdanning enn moren. Menn giftet seg derfor ofte med kvinner på et trinn lavere utdanningsnivå (Tabell V.2.2 i tabellvedlegget).

Hvis far har universitetsutdanning har 153 av mødrene universitetsutdanning, 18 har folkeskole eller grunnskole. Hvis far derimot har grunnskole-/folkeskoleutdanning, har 200 av mødrene samme utdanning, mens bare 6 har universitetsutdanning. Det er m.a.o. en sterk samvariasjon mel-

lom foreldres utdanning, som forklarer hvorfor man får rimelige resultater om bare fars eller bare mors utdanning legges til grunn i analyser.

Fars og mors yrke og barnas planlagte utdanningsnivå

Hvis foreldrene har en langvarig utdanning, øker også sannsynligheten for at barnet vil velge en langvarig utdanning. Etter som det er en sterk samvariasjon mellom fars og mors utdanning, vil det oftest også være en samvariasjon mellom fedrenes utdanning og barnas planlagte utdanning og mellom mødrenes utdanning og barnas planlagte utdanning.

Tabell 2.1 viser at hvis far er funksjonær på høyeste nivå, planlegger 83 prosent av barna en universitets- eller høgskoleutdanning (se også Tabell V.2.3 i tabellvedlegget). Andelen faller med lavere yrkesstatus til 40 prosent hvis far er ufaglært arbeider. Hvis mor er funksjonær på høyeste nivå, planlegger 80 prosent av barna universitets- eller høgskoleutdanning, og andelen faller til 37 prosent hvis mor er ufaglært arbeider.

Tabell 2.1 Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 med fedre og mødre som er funksjonærer på høyeste nivå eller ufaglærte arbeidere

Prosentandel som planlegger universitets- eller høgskoleutdanning	Fars yrke		Mors yrke	
	Funksjonær på høyeste nivå	Ufaglært arbeider	Funksjonær på høyeste nivå	Ufaglært arbeider
Gutter og jenter	83 (582)	40 (786)	80 (227)	37 (310)
Gutter	83 (276)	31 (379)	74 (99)	30 (152)
Jenter	83 (306)	48 (407)	84 (128)	43 (158)

(Antall observasjoner i parentes.)

Andelen som planlegger universitets- eller høgskoleutdanning er større når far er funksjonær enn når han er arbeider. Det er også en klar forskjell for de ulike funksjonærnivåer. Forskjellene er mer usystematiske hvis far er bonde, faglært eller ufaglært arbeider, eller ikke yrkesaktiv. Den siste gruppen inkluderer også de som ikke har oppgitt fars yrke og der hvor det ikke er noen far i familien. Det lar seg ikke gjøre å splitte opp denne gruppen.

Den blir ganske forskjellig for fars og mors yrke. De som ikke er yrkesaktive inkluderer en stor andel hjemmeværende kvinner som kan ha lang utdanning, mens den for menn i større grad vil omfatte arbeidsløse og langvarig syke.

Hvis vi sammenligner gutter og jenter, finner vi at jenter planlegger universitets- eller høgskoleutdanning i større grad enn gutter. Forskjellen er imidlertid liten hvis far og/eller mor er funksjonær på høyeste nivå. Den er langt større hvis far eller mor er ufaglært arbeider, og størst hvis far eller mor er bonde. I det siste tilfellet er andelen som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning nærmere dobbelt så stor for jenter som for gutter. Til tross for endringer i odelsloven har kanskje gutter i større grad enn jenter planer om å overta gården, og mener derfor at de ikke har bruk for høyere utdanning i samme grad som jenter.

Det er også en sterk sammenheng mellom fars og mors utdanning og barnas utdanningsvalg. Hvis far har universitetsutdanning, planlegger 81 prosent av barna en universitets- eller høgskoleutdanning mot 36 prosent hvis far bare har folkeskole eller grunnskole (Tabell V.2.4 i tabellvedlegget).

Kombinasjoner av fars og mors yrke og barnas valg av utdanningsnivå

Som neste trinn skal vi se på sammenhengen mellom foreldrenes yrker og barnas utdanningsvalg. Er sjansen for at barna velger høyere utdanning større hvis begge foreldrene har et høystatusyrke, enn hvis bare en av foreldrene har et høystatusyrke?

Tabell 2.2 viser at fars yrke og mors yrke hver for seg har betydning for barnas utdanningsvalg. Hvis far er arbeider og mor arbeider, planlegger 32 prosent av barna en universitets- eller høgskoleutdanning. Andelen øker til 54 prosent hvis far er arbeider og mor funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå. Hvis far er funksjonær og mor arbeider, planlegger 50 prosent av barna en universitets- eller høgskoleutdanning. Andelen øker til 77 prosent hvis far er funksjonær og mor er funksjonær på høyeste eller nest høyeste nivå.

Tabell 2.2 Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 etter fars og mors yrke. Gutter og jenter

	Mors yrke			
	Uoppgitt Ikke yrkes- aktiv	Arbeider faglært og ufaglært	Funksj. på laveste og nest laveste nivå	Funksj. på høyeste og nest høyeste nivå
Gutter og jenter				
Fars yrke:				
Arbeider, faglært og ufaglært	37 (305)	32 (201)	42 (612)	54 (217)
Funksjonær	59 (311)	50 (95)	63 (783)	77 (917)
Gutter				
Fars yrke:				
Arbeider, faglært og ufaglært	35 (150)	23 (100)	35 (294)	40 (94)
Funksjonær	58 (147)	44 (48)	59 (386)	75 (441)
Jenter				
Fars yrke:				
Arbeider, faglært og ufaglært	40 (155)	42 (101)	49 (318)	65 (123)
Funksjonær	59 (164)	55 (47)	67 (397)	79 (476)

(Antall observasjoner i parentes)

Hvis mor ikke er yrkesaktiv, er barnas utdanningsambisjoner større enn hvis hun er arbeider, men mindre enn hvis hun er høyere funksjonær.

Ved alle kombinasjoner av fars og mors yrke eller mors ikke-yrkesaktivitet har jentene større utdanningsambisjoner enn guttene. Forskjellen er imidlertid langt mindre hvis mor er hjemmевærende enn hvis hun er i arbeid. Dette kan gi grunnlag for en hypotese om at guttenes utdanningsplaner ikke påvirkes av om moren er hjemmевærende eller ikke, mens jentene påvirkes i en "negativ" retning. De har sjeldnere utdanningsambisjoner med en hjemmевærende mor. Det kan derfor se ut som om den

hjemmeværende moren er en rollemodell som virker negativt på jentenes utdanningsambisjoner og nøytralt på guttenes.

Kombinasjoner av fars og mors utdanning og barnas planlagte utdanningsnivå

Tabell 2.3 viser at det også er samvariasjon mellom fars og mors utdanning og barnas utdanningsplaner. Jo lenger mors eller fars utdanning er, desto lenger planlegger barna å studere. Prosentdifferansene viser at fars utdanning gir noe større utslag på barnas utdanningsplaner enn mors utdanning.

Tabell 2.3 Prosentandel med planer om universitets- eller høgskoleutdanning avhengig av mors og fars utdanning

Prosentandel med planer om universitets- eller høgskoleutdanning	Mors utdanning			
	Grunnskole, yrkesskole	Folkehøgskole, realsk. gymnas	Universitet og høgskole	Prosentdiff.
Gutter og jenter				
Fars utdanning:				
Grunnskole og yrkesskole	40	45	58	+ 18
Folkehøgskole, realskole og gymnas	48	49	65	+ 17
Universitet, høgskole	64	73	83	+ 19
Prosentdifferanser	+ 24	+ 28	+ 25	
Gutter				
Fars utdanning:				
Grunnskole og yrkesskole	35	40	43	+ 8
Folkehøgskole, realskole og gymnas	40	41	52	+ 12
Universitet og høgskole	62	72	80	+ 18
Prosentdifferanser	+ 27	+ 32	+ 37	
Jenter				
Fars utdanning:				
Grunnskole og yrkesskole	46	51	76	+ 30
Folkehøgskole, realskole og gymnas	53	55	80	+ 27
Universitet og høgskole	66	74	85	+ 19
Prosentdifferanser	+ 20	+ 23	+ 9	

Hvis både far og mor har avsluttet utdanningen med grunnskole eller yrkes-skole, har 40 prosent av barna planer om universitets- eller høgskoleutdan-ning. Hvis både far og mor har universitets- eller høgskoleutdanning, har 83 prosent planer om det samme.

Prosentdifferansene viser at det er sterkere sammenheng mellom fars utdanning og sønnes utdanningsplaner enn mellom mors utdanning og sønnes utdanningsplaner.

Hvis både far og mor har grunnskole eller yrkesskole som høyeste utdanning, planlegger 35 prosent av guttene en universitets- eller høgskole-utdanning. Andelen øker med 8 prosentenheter til 43 prosent hvis mor har universitets- eller høgskoleutdanning. Den øker langt mer, med 27 prosent- enheter, til 62 prosent hvis far har universitets- eller høgskoleutdanning.

Derimot er det sterkere sammenheng mellom mors utdanning og dø- trenes utdanningsvalg enn mellom mors utdanning og sønnes utdannings- valg.

Hvis både far og mor har grunnskole eller yrkesskole som høyeste utdanning, har 46 prosent av jentene planer om en universitets- eller høg- skoleutdanning. Andelen øker med 30 prosentenheter til 76 prosent hvis mor har universitets- eller høgskoleutdanning. Den øker mindre, med 20 prosent- enheter, til 66 prosent hvis det i stedet er far som har universitets- eller høgskoleutdanning.

Fars og mors yrke og utdanning og barnas planlagte utdanningsnivå

Vi har sett at fars og mors yrke og utdanning hver for seg virker inn på barnas utdanningsplaner. Det er stor samvariasjon mellom yrke og utdan- ning, slik at det kunne tenkes at bare en av disse variablene direkte påvirket barnas valg. Vi skal derfor trekke inn både fars og mors utdanning og yrke samtidig for å se om de hver for seg kan bidra til å forklare barnas ulike utdanningsplaner.

Som Tabell V.2.1 viser, er sannsynligheten for at en gifter seg med en med samme eller lignende yrke stor. Vi får små tall for grupper hvor fars og mors yrker ligger langt fra hverandre. For å få et tilfredsstillende stort antall personer i hver kategori har vi delt utdanning og yrke i to kategorier - høy og lav. Høy utdanning er universitet, høgskole eller gymnas som høyeste utdanning. Lav utdanning omfatter all annen utdanning. Uoppgitt utdanning er holdt utenfor analysen.

Yrke er likeledes delt i to. Høy yrkesstatus er funksjonærer på høyeste og nest høyeste kompetansenivå, samt funksjonærer på nest laveste kompe-

tansenivå. Lav yrkesstatus er funksjonærer på laveste kompetansenivå, arbeidere og bønder. De som ikke har oppgitt yrke eller som ikke er yrkesvirkosomme, er holdt utenfor analysen.

Til tross for den grove grupperingen blir det små tall ved kombinasjoner hvor fars og mors utdanning er høy, mens yrkesstatusen er lav (Tabell V.2.5 i tabellvedlegget). Vi har derfor funnet det nødvendig å utelate disse kombinasjonene i den videre analysen.

Tabell 2.4 viser hvor stor andel av 16- og 18-åringene som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av mors og fars yrke og utdanning. Tabellen viser at andelen som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning øker både ved fars eller mors stigende utdanningsnivå og ved stigende yrkesstatus. Ved den inndelingen av yrkesstatus som er gjort, betyr en økning i mors yrkesstatus forholdsvis lite, mens en økning i utdanningsstatus gir større utslag.

Tabell 2.4 Prosentandel som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter og jenter

Gutter og jenter. Prosentandel som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning			
Fars utdanning	Lav	Lav	Høy
Fars yrke	Lav	Høy	Høy
Mors utdanning: Lav Mors yrke: Lav	39	53	67
Mors utdanning: Lav Mors yrke: Høy	44	56	68
Mors utdanning: Høy Mors yrke : Høy	62	65	84

Tabell 2.4 viser at hvis både mors og fars utdanning og yrke er lav, planlegger 39 prosent av barna universitets- eller høyskoleutdanning mot 84 prosent hvis både mors og fars utdanning og yrke er høy. Tabell 2.3 viste en spennvidde fra 40 til 83 prosent. Tallene i de to tabellene er imidlertid ikke sammenlignbare, fordi Tabell 2.3 har en mer detaljert inndeling av mors og fars utdanning, og skulle derfor vise en langt større spennvidde. Når den ikke gjør det, er det en indikasjon på at både foreldrenes utdanning og yrke påvirker eller forklarer barnas utdanningsvalg hver for seg.

Tabell 2.5 viser guttenes utdanningsplaner ved ulike kombinasjoner av mors og fars yrke. Her er spennvidden fra 31 prosent hvis både fars og mors utdanning og yrkesstatus er lav til 82 prosent hvis fars og mors utdanning og yrkesstatus er høy.

Tabell 2.5 Prosentandel som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter

Gutter. Prosentandel som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning			
Fars utdanning	Lav	Lav	Høy
Fars yrke	Lav	Høy	Høy
Mors utdanning: Lav Mors yrke: Lav	31	47	65
Mors utdanning: Lav Mors yrke: Høy	40	49	64
Mors utdanning: Høy Mors yrke: Høy	45	57	82

Hvis både far og mors utdanning og yrkesstatus er lav, har 31 prosent av guttene planer om en universitets- eller høyskoleutdanning. Hvis mor har høy utdanning og yrkesstatus, øker prosentandelen til 45 prosent. Den øker til 65 prosent hvis far har høy utdanning og yrkesstatus. Dette viser at fars utdanning og yrke påvirker guttene i atskillig større grad enn mors utdanning og yrke.

Tabell 2.6 viser at 47 prosent av jentene planlegger universitets- eller høyskoleutdanning hvis både fars og mors yrkesstatus og utdanning er lav. Hvis fars utdanning og yrkesstatus er høy, øker andelen som planlegger universitets- eller høyskoleutdanning fra 47 til 69 prosent. Hvis derimot mors utdanning og yrkesstatus er høy, øker andelen fra 47 til 75 prosent. Av disse tallene kan en lese at mors utdanning og yrke i alt betyr mer enn fars for jentenes utdanningsplaner.

Hvis både fars og mors utdanning og yrkesstatus er høy, planlegger 85 prosent av jentene en universitets- eller høyskoleutdanning mot 82 prosent av guttene, altså en moderat forskjell. Hvis både fars og mors utdanning og yrkesstatus er lav, er forskjellen stor. Da planlegger 47 prosent av jentene en universitets- eller høyskoleutdanning mot 31 prosent av guttene. Dette viser at det er liten forskjell på gutters og jenters utdanningsambisjoner når

foreldrene har høystatusyrker og langvarig utdanning. Forskjellen er derimot stor når foreldrene har lavstatusyrker og kortvarig utdanning.

Tabell 2.6 Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Jenter

Jenter. Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning			
Fars utdanning	Lav	Lav	Høy
Fars yrke	Lav	Høy	Høy
Mors utdanning: Lav	47	59	69
Mors yrke: Lav			
Mors utdanning: Lav	48	62	71
Mors yrke: Høy			
Mors utdanning: Høy	75	77	85
Mors yrke: Høy			

Tabell 2.4 viser hvor stor andel som planlegger en *universitets- eller høgskoleutdanning* ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Tabell 2.7 viser hvor stor andel som planlegger en *universitetsutdanning*. Her blir forskjellen langt større med en spennvidde fra 11 prosent hvis både fars og mors utdanning og yrkesstatus er lav til 52 prosent hvis både fars og mors utdanning og yrkesstatus er høy.

Tabell 2.7 Prosentandel som planlegger en universitetsutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter og jenter

Gutter og jenter. Prosentandel som planlegger en universitetsutdanning			
Fars utdanning	Lav	Lav	Høy
Fars yrke	Lav	Høy	Høy
Mors utdanning: Lav	11	16	23
Mors yrke: Lav			
Mors utdanning: Lav	10	18	36
Mors yrke: Høy			
Mors utdanning: Høy	21	23	52
Mors yrke: Høy			

Over halvparten planlegger en universitetsutdanning hvis både mors og fars utdanning og yrkesstatus er høy. Høy utdanning inkluderer her gymnas og høy yrkesstatus inkluderer funksjonær på nest laveste kompetansenivå. Vi

kunne gjøre tabellen noe mer detaljert. Hvis både far og mor har universitetsutdanning og både far og mor er funksjonærer på høyeste kompetansenivå, planlegger 77 prosent av barna å ta en universitetsutdanning (61 observasjoner). Det hører med til bildet at 21 prosent i denne gruppen planlegger doktorgradsstudier.

Som en annen ytterlighet kan vi se på utdanningsambisjonene hvis både far og mor har folkeskole eller grunnskole som høyeste utdanning og både mor og far er ufaglærte arbeidere. Da planlegger 1 av 14 barn en universitetsutdanning. Dessuten planlegger 2 en høgskoleutdanning.

Med utgangspunkt i begge foreldrenes yrke og utdanning kommer vi fram til forskjeller i utdanningsambisjoner som er langt større enn hvis bare fars yrke eller utdanning er mål for sosial bakgrunn.

Karakterer og planlagt utdanning

Undersøkelsen av 16- og 18-åringers utdanningsplaner inneholder et spørsmål om karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen (Tabell V.2.6 i tabellvedlegget). Vi skal her sammenholde karakterene med det planlagte utdanningsnivået. Jentene har bedre karakterer i grunnskolen enn guttene, og dette må betraktes som en medvirkende årsak til at de hyppigere planlegger langvarig utdanning enn guttene. Det er også en sammenheng mellom karakterer og sosial bakgrunn. Denne sammenhengen vil bli kommentert i Kapittel 4.

Det er flest med gode karakterer i norsk. Dernest følger engelsk, mens det er færrest med gode karakterer i matematikk. Gutter og jenter får omtrent like gode karakterer i matematikk. I engelsk har jentene bedre karakterer enn guttene, og i norsk er jentenes karakterer enda bedre sett i relasjon til guttenes.

Her skal vi gi karakterene følgende verdier:

$$S_g = 5$$

$$M_g = 4$$

$$G = 3$$

$$N_g = 2$$

$$L_g = 1$$

I tillegg vil vi gi karakteren i matematikk dobbelt vekt. Årsaken til dette er at det er sterk korrelasjon mellom karakterene i engelsk og norsk, hvor

jentene har de klart beste karakterene, mens vi mangler karakteren i naturfag. Som vi vil komme tilbake til i Kapittel 4, er det mye som tyder på at det er forholdsvis sterk korrelasjon mellom karakterene i naturfag og matematikk, hvor guttene hevder seg bedre, slik at vi kommer nærmere en "korrekt" gjennomsnittskarakter hvis vi gir matematikk dobbel vekt.

Samfunnsfag kommer i en mellomstilling mellom norsk og engelsk på den ene siden og matematikk og naturfag på den annen. Ved sammenligninger mellom gutter og jenter betyr det antagelig relativt lite at karakterene i dette faget ikke er trukket inn i analysen.

Som Tabell 2.8 viser er det en klar sammenheng mellom karakterer og utdanningsambisjoner. Jentene har også klart bedre karakterer enn guttene, selv når matematikk er gitt dobbelt vekt.

Tabell 2.8 Gutter og jenter på ulike karakternivå fordelt etter planlagt utdanningsnivå

Planlagt utdanningsnivå	Dr. grad	Univ-ersitet	Høg-skole	Lær-ling	Kor-tere utd.	Sum	Ant. observ.
Karakterpoeng 10 - 11 - 12							
Gutter	0,6	5,3	22,0	19,1	53,0	100	527
Jenter	1,6	5,4	26,9	9,6	56,5	100	427
Karakterpoeng 13 - 14 - 15							
Gutter	3,2	18,1	38,8	12,2	27,7	100	662
Jenter	2,5	20,9	41,8	4,6	30,2	100	723
Karakterpoeng 16 - 17 - 18							
Gutter	6,6	37,6	39,3	1,9	14,6	100	425
Jenter	8,3	38,2	39,0	1,9	12,6	100	638

Gutter og jenter med like karakterer har omtrent samme ambisjonsnivå. Den eneste vesentlige forskjellen er at gutter i større grad enn jenter søker til lærlingutdanning, mens jenter til gjengjeld søker hyppigere til høgskoleutdanning.

Gutter og jenter med samme karakterer planlegger omlag samme utdanningsnivå. Når det likevel er flere jenter enn gutter som planlegger

universitetsutdanning, er årsaken først og fremst at jenter har bedre karakterer.

Gutter og jenter med samme karakterer søker til samme utdanningsnivå. Det samme gjelder ikke for respondenter med like karakterer, men ulik sosial bakgrunn. Tabell 2.9 viser at barn med far som er funksjonær får bedre karakterer enn barn med far som er arbeider. Dessuten har funksjonær barn høyere ambisjonsnivå enn arbeiderbarn når karakterene er like.

Tabell 2.9 Respondenter med ulik sosial bakgrunn og på ulike karakternivå fordelt etter planlagt utdanningsnivå

Planlagt utdanningsnivå	Dr. grad	Universitet	Høgskole	Lærling	Kortere utd.	Sum	Ant. observ.
Karakterpoeng 10 - 11 - 12							
Arbeider, faglært og ufaglært	0,8	2,6	21,3	17,4	57,9	100	380
Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	1,4	9,2	28,3	11,3	49,8	100	293
Karakterpoeng 13 - 14 - 15							
Arbeider, faglært og ufaglært	1,8	12,6	41,1	11,5	33,0	100	443
Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	3,9	26,1	40,3	5,3	24,4	100	583
Karakterpoeng 16 - 17 - 18							
Arbeider, faglært og ufaglært	3,8	25,2	44,9	6,4	19,7	100	234
Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	9,3	44,5	34,9	0,3	11,0	100	622

Korrelasjon mellom planlagt utdanningsnivå, sosial bakgrunn og karakterer

Som en annen tilnærming til den samme problemstillingen skal vi se korrelasjonen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning og karakterer i grunnskolen. For å kunne gjennomføre slike bereg-

ninger har vi omkodet planlagt utdanningsnivå til utdanningslengde. Det samme har vi gjort for fars og mors utdanning.

Planlagt utdanningsnivå:		Fars og mors utdanning:	
Grunnskole	1	Folkeskole, grunnskole	1
Folkehøgskole, grunnkurs	2	Folkehøgskole, framh.skole,	
Videregående kurs	4	yrkesskole, realskole	2
Lærling	5	Gymnas	4
Høgskoleutdanning	7	Høgskoleutdanning	7
Universitetsutdanning	11	Universitetsutdanning	11
Doktorgradsstudier	15		

Personer med lærlingutdanning og doktorgradsstudier er ikke registrert blant utdanningene under mors og fars utdanning. Doktorgrader vil det være i et meget beskjedent omfang, og lærlinger kommer inn under yrkesskoler.

Det er langt mer kontroversielt å gi yrkesstatus verdier. En har derfor valgt å dele yrkesgruppene i to. Arbeider, bonde og funksjonær på laveste nivå er en gruppe. Funksjonær på laveste nivå vil hyppig være butikk- eller lagerfunksjonær o.l. Den andre gruppen består av funksjonærer for øvrig. Dette gir følgende verdier for fars og mors yrke:

Ufaglært arbeider	1
Faglært arbeider	1
Bonde	1
Funksjonær på laveste kompetansenivå	1
Funksjonær på nest lavest kompetansenivå	2
Funksjonær på nest høyeste kompetansenivå	2
Funksjonær på høyeste kompetansenivå	2

Vi skal trekke inn karakteren i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen som en ytterligere bakgrunnsvariabel til å forklare variasjoner i planlagt utdanningsnivå.

Karakterene er gitt verdier fra 1 (Lg) til 5 (Sg) som i avsnittet foran.

Tabell 2.10 viser korrelasjonskoeffisienter mellom planlagt utdanningsnivå, fars og mors utdanning, fars og mors yrke og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen.

Tabell 2.10 Korrelasjon mellom planlagt utdanningsnivå, fars og mors utdanning, fars og mors yrke og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen

	Planlagt utd.nivå	Fars utdanning	Mors utdanning	Fars yrke	Mors yrke	Karakter norsk	Karakter engelsk	Karakter matemat.
Planlagt utdanningsnivå	1,00	0,36	0,32	0,28	0,20	0,40	0,41	0,41
Fars utdan.	0,36	1,00	0,52	0,56	0,32	0,25	0,27	0,26
Mors utdan.	0,32	0,52	1,00	0,31	0,47	0,23	0,24	0,24
Fars yrke	0,28	0,56	0,31	1,00	0,28	0,19	0,23	0,21
Mors yrke	0,20	0,32	0,47	0,28	1,00	0,16	0,18	0,17
Karakter i norsk	0,40	0,25	0,23	0,19	0,16	1,00	0,61	0,48
Karakter i engelsk	0,41	0,27	0,24	0,23	0,18	0,61	1,00	0,47
Karakter i matematikk	0,41	0,26	0,24	0,21	0,17	0,48	0,47	1,00

Tabellen gir oss noen viktige opplysninger. Det er større korrelasjon mellom karakterer og planlagt utdanningsnivå enn mellom mors og fars utdanning og yrke og planlagt utdanningsnivå.

Det er større korrelasjon mellom fars yrke og utdanning og barnas planlagte utdanningsnivå enn mellom mors yrke og utdanning og barnas planlagte utdanningsnivå.

Ellers merker en seg at det er større korrelasjon mellom karakteren i norsk og engelsk enn mellom karakterene i norsk og matematikk og engelsk og matematikk. De som har gode karakterer i norsk har derfor hyppigere gode karakterer i engelsk enn i matematikk.

Alle korrelasjonskoeffisientene i Tabell 2.10 har positive fortegn. Det er derfor også en positiv sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og barnas karakternivå og mellom foreldres yrkesstatus og barnas karakternivå.

Det kunne tenkes at bedre karakterer for barn med foreldre med høyt utdanningsnivå eller høy yrkesstatus var forklaringen på at disse barna søkte til et høyere utdanningsnivå. Derfor viser vi i Tabell 2.11 partielle korrelas-

jonskoeffisienter etter at det er kontrollert for karakteren i engelsk. Tilsvarende tabeller hvor det er kontrollert for karakteren i norsk og matematikk gir omtrent de samme resultater.

Tabell 2.11 Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå og yrkesstatus etter at det er kontrollert for karakter i engelsk i grunnskolen

Partielle korrelasjonskoeffisienter kontrollert for karakter i engelsk	Planlagt-utdan-nivå	Fars utdanning	Mors utdanning	Fars yrke	Mors yrke
Planlagt utdanningsnivå	1,00	0,28	0,24	0,19	0,16
Fars utdanning	0,28	1,00	0,48	0,54	0,29
Mors utdanning	0,24	0,48	1,00	0,27	0,46
Fars yrke	0,19	0,54	0,27	1,00	0,25
Mors yrke	0,16	0,29	0,46	0,25	1,00

Korrelasjonskoeffisientene mellom barnas planlagt utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå og yrkesstatus er lavere når en kontrollerer for karakterer. Det er fremdeles større korrelasjon mellom fars utdanningsnivå og yrkesstatus og barnas planlagte utdanningsnivå enn mellom mors utdanningsnivå og yrkesstatus og barnas planlagte yrkesstatus.

Tabell 2.12 Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen etter at det er kontrollert for fars yrke

Partielle korrelasjonskoeffisienter kontrollert for fars yrke	Planl. utdanningsnivå	Karakter i		
		norsk	engelsk	matematikk
Planlagt utdanningsnivå	1,00	0,34	0,35	0,35
Karakter i norsk	0,34	1,00	0,57	0,44
Karakter i engelsk	0,35	0,57	1,00	0,43
Karakter i matematikk	0,35	0,44	0,43	1,00

Hvis en i stedet for fars yrke hadde kontrollert for fars utdanning, mors utdanning eller mors yrke, ville resultatene ligge nær opp til det som er som er vist i Tabell 2.12.

Gutter blir forholdsvis sterkere påvirket av fars utdanning og yrke enn jenter. Tabell 2.13 viser bare den første linjen i korrelasjonsmatrisen for gutter og jenter - korrelasjonen mellom planlagt utdanningsnivå og sosial bakgrunn og karakterer.

Tabell 2.13 Korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og fars og mors utdanning og yrke, samt karakterer i norsk, engelsk og matematikk

	Planlagt utd.nivå	Fars utdanning	Mors utdanning	Fars yrke	Mors yrke	Karakterer i		
						norsk	eng.	mat.
Gutter:								
Planlagt utdann.nivå	1,00	0,40	0,31	0,30	0,20	0,40	0,41	0,43
Jenter:								
Planlagt utdann.nivå	1,00	0,34	0,33	0,26	0,20	0,39	0,39	0,40

Det er større korrelasjon mellom fars yrke og utdanning og barnas utdanningsplaner enn mellom mors yrke og utdanning og barnas utdanningsplaner. Det kan se ut som om guttene påvirkes mest av farens utdanning, mens jentene påvirkes forholdsvis mer av morens utdanning.

Tabell 2.14 viser partielle korrelasjonskoeffisienter etter at det er kontrollert for karakterer i engelsk i grunnskolen. Koeffisientenes størrelse blir redusert, mens konklusjonene ellers endrer seg ikke. Hvis en i stedet for engelsk kontrollerer for norsk eller matematikk, blir forskjellen også her ubetydelig.

Tabell 2.14 Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå og yrkesstatus etter at det er kontrollert for karakter i engelsk i grunnskolen. Gutter og jenter

Partielle korrelasjonskoeffisienter	Planlagt utdan.nivå	Fars utdanning	Mors utdanning	Fars yrke	Mors yrke
Gutter:					
Planlagt utd.nivå	1,00	0,31	0,23	0,21	0,16
Jenter:					
Planlagt utd.nivå	1,00	0,26	0,26	0,19	0,15

Planlagt utdanningsnivå i en multippel lineær regresjonsanalyse

Som en tredje tilnærming til vår problemstilling skal vi gjøre bruk av regresjonsanalyse. Tabell 2.15 viser sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå (utdanningslengde) som avhengig variabel og mål for sosial bakgrunn og karakterer som uavhengige variabler. Variablene er gitt de samme verdier som i foregående avsnitt om korrelasjoner mellom variabler. På samme måte som i Tabell 2.8 og 2.9 er karakterene i norsk, engelsk og matematikk slått sammen til karakterpoeng. De yngste (16-åringene) har fått verdien 1, mens de eldste (18-åringene) har fått verdien 2.

Vi har ikke trukket inn alder i analysene foran. Vi vet imidlertid at 18-åringene hyppigere planlegger langvarig utdanning enn 16-åringene (se Edvardsen 1993 s.55). De som er på første trinn i allmennfaglig studieretning eller studieretning for handel- og kontorlag oppgir sjeldnere enn dem som er på tredje trinn at de vil ta en universitets- eller høyskoleutdanning.

Tabell 2.15 Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og mors og fars utdanning og yrke, kjønn, alder og karakterer i grunnskolen

Avhengig variabel: Planlagt utdanningsnivå	B	Sig F	Beta
Karakterer	0,56	0,00	0,40
Fars utdanning	0,14	0,00	0,15
Mors utdanning	0,13	0,00	0,11
Kjønn	0,31	0,01	0,04
Fars yrke	0,31	0,03	0,04
Alder (kull)	0,25	0,03	0,04
Konstantledd	- 3,52	0,00	

Mors yrke gir ikke signifikant bidrag til å forbedre modellens tilpasning til observasjonene.

Beta-verdiene viser at karakterene fra grunnskolen forklarer en stor del av ulikheter i planlagt utdanningsnivå. Karakterpoengene kan variere fra 4 (Lg i norsk, engelsk og matematikk) til 20 (Sg i de tre fag). I henhold til modellen vil dette alene føre til at den siste gruppen (med 3 Sg) planlegger 9 år lenger studietid etter grunnskolen enn den første. Flertallet i vår undersøkelse (74 prosent) er imidlertid samlet i et belte f.o.m. 12 t.o.m. 16 karakterpoeng. Innenfor dette området kan ulike karakterer lett oppveies av andre variabler i modellen, fars og mors utdanning og yrke og kjønn.

Mors yrke gir ikke signifikant bidrag til å forbedre modellen. Hvis alle andre forhold er like (også foreldrenes utdanning), planlegger barn til fedre som er funksjonærer (ekskl. funksjonærer på laveste nivå) i gjennomsnitt 0,3 år lenger utdanning enn barn til arbeidere/bønder (inkl. funksjonærer på laveste nivå). Kjønn har tilsvarende virkning. B-verdien forteller at jenter planlegger 0,3 år lenger utdanningstid enn guttene hvis alle andre forhold er like. De eldste (18-åringene) planlegger 0,25 år lenger utdanning enn de yngste (16-åringene) når alle andre forhold er like.

Hvis vi splitter opp på gutter og jenter (Tabell V.2.7 og V.2.8 i tabellvedlegget), gir hverken fars eller mors yrke signifikant bidrag til å forbedre modellens tilpasning til observasjonene. Karakterer og foreldrenes utdanning blir stående igjen som forklaringsvariabler. For guttene blir også alder en forklaringsvariabel. Det er stort sett guttene som endrer mening om utdanningsnivå fra første til tredje år i videregående skole. Jentene holder i langt større grad fast ved sine planer.

Årsaken til at foreldrenes yrke faller bort kan imidlertid være et resultat av at yrke er tillagt verdier på en svært enkel måte i analysen. Mer detaljert inndeling av yrker kunne gitt andre resultater.

Lengden av fars og mors utdanning virker ulikt på guttenes og jentenes utdanningsplaner. Et års økning i fars utdanning fører til planer om 0,20 år lenger utdanning for guttene og 0,14 år lenger for jentene. Et års økning i mors utdanning fører til planer om 0,10 år lenger utdanning for guttene og 0,16 år for jentene. Dette gir ytterligere indikasjoner om at guttene påvirkes mer av fedrenes enn av mødrenes utdanning med tanke på egne utdanningsplaner, mens jentene påvirkes mer av mødrenes enn av fedrenes utdanning.

Et regneeksempel

Tabell 2.15 gir grunnlag for en ligning som kan predikere den enkeltes utdanningsplaner. Modellen presenterer imidlertid gjennomsnittstall, mens den faktiske fordelingen viser en svært stor spredning omkring gjennomsnittet. Selv om karakterene er like og foreldrenes utdanningslengde er den samme, kan planlagt utdanningsnivå variere fra ingen utdanning etter grunnskolen til doktorgrad.

For å vise dette skal vi presentere et forenklet regneeksempel. Vi tar utgangspunkt i en ligning som bare trekker inn karakterer og mors og fars utdanning. Det er i hovedsak disse variablene som påvirker de unges utdanningsplaner. Mors og fars yrke, alder og kjønn bidrar forholdsvis lite til å forbedre modellens utslagskraft.

I henhold til denne nye ligningen øker den planlagte utdanningslengden med 0,56 år for hvert karakterpoeng, med 0,17 år for hvert år far har vært i utdanning etter grunnskolen/folkeskolen og 0,13 år for hvert år mor har vært i utdanning etter grunnskolen/folkeskolen (konstantledd).

Tabell 2.16 viser kombinasjoner av to alternativer for karakterpoeng og mors og fars utdanning. Hvis far har universitetsutdanning og mor høgskoleutdanning og eleven har oppnådd 16 karakterpoeng (som svarer til Mg i både norsk, engelsk og matematikk), viser modellen at den unge i gjennomsnitt planlegger 8,4 års utdanning i tillegg til grunnskolen. Hvis både far og mor har yrkesskole, realskole eller folkehøgskole og eleven har oppnådd 12 karakterpoeng (som svarer til G i både norsk, engelsk og matematikk), viser modellen at den unge i gjennomsnitt planlegger 3,7 års utdanning i tillegg til grunnskolen. Etter som 3,0 år svarer til fullført treårig allmennfaglig studieretning og 4,0 år svarer til lærlingutdanning, er også 3,7 år et ganske høyt utdanningsnivå.

Tabell 2.16 viser også fordelingen på planlagt utdanningsnivå for dem som virkelig hadde de kjennetegn som er gitt foran i tabellen. Hvis vi beregner gjennomsnittlig planlagt utdanningslengde for disse, kommer vi fram til tall som ligger nær opp til de beregnede tallene i modellen (med unntak når basistallene er svært små).

Dette viser at karakterer og foreldres utdanning er viktige determinanter ved valg av utdanningsnivå. Samtidig forteller den store spredningen omkring gjennomsnittet at det er mange andre forhold som kommer inn i bildet når utdanningen velges. Dette vil være tema for det neste kapitlet, hvor en ser nærmere på hvilke forhold de unge mener er viktige når de skal velge yrke og jobb. Hva som er viktig vil variere fra person til person, men det vil også her være en sammenheng mellom sosial bakgrunn og oppfatningen av hva som er viktig.

Den store spredningen omkring gjennomsnittet gjør at det er vanskelig å predikere enkeltpersoners valg av utdanningsnivå, selv om en har kjennskap til karakterer og foreldrenes utdanning. Hvis man i tillegg kjenner den enkeltes holdninger og verdier og hva han ønsker å oppnå gjennom arbeidet, vil man kunne komme noe nærmere.

Tabell 2.16 Beregnet planlagt utdanningslengde ved ulike alternativer for karakterer og fars og mors utdanning, og faktisk fordeling for dem som har de kjennetegn som svarer til alternativene

Karakterer	12 karakterpoeng		16 karakterpoeng	
Fars utdanning	Yrkes-, real-, folkehøg- skole	Universitet	Yrkes-, real-, folkehøg- skole	Universitet
Mors utdanning	Yrkes-, real-, folkehøg- skole	Høgskole	Yrkes- real-, folkehøg- skole	Høgskole
Beregnet planlagt utdanningslengde etter grunnskolen	3,7	5,9	6,2	8,4
Faktisk fordeling på planlagt utdanningslengde for dem som faktisk hadde de kjennetegn som er gitt foran i tabellen				
Grunnskole (0 år etter avsluttet grunnskole)	8	1	0	1
Grunnkurs, folkehøgsk. (1 år)	28	0	9	3
Videregående kurs (3 år)	69	2	22	4
Lærling (4 år)	39	1	7	0
Høgskole (6 år)	48	6	90	22
Universitet (10 år)	7	4	45	41
Doktorgrad (14 år)	1	1	7	8
Sum	200	15	180	79
Gjennomsnittlig planlagt utd.lengde	3,8	6,7	6,5	8,5

Sluttkommentarer

Analysen viser at mors utdanning og yrke, fars utdanning og yrke og karakterer hver for seg påvirker de unges valg av utdanningsnivå. Det er kontroversielt å gi yrkesstatus detaljerte verdier, slik at en ikke har grunnlag for å si om foreldrenes yrkesstatus eller deres utdanning har størst betydning for barnas planlagte utdanningsnivå. En sitter imidlertid igjen med et inntrykk

av at foreldrenes utdanning er viktigst. Kanskje kan en si at den kulturelle kapitalen er viktigere enn den økonomiske med tanke på valg av utdanningsnivå.

Det er ikke likegyldig om far eller mor har langvarig utdanning og høy yrkesstatus. Alt i alt teller fars utdanning og yrke mer enn mors utdanning og yrke, men deler en opp på kjønn, blir bildet mer nyansert. Fars utdanning og yrke teller forholdsvis mer for guttenes valg, mens mors utdanning og yrke teller forholdsvis mer for jentenes valg.

Pendelen har svinget over i forholdet mellom gutters og jenters utdanningsambisjoner. Jentene planlegger nå hyppigere en langvarig utdanning. Med tanke på sosial bakgrunn har det også skjedd endringer. Nesten alle går i videregående skole uansett fars og mors yrke og utdanning. Det er heller ingen stor forskjell på høgskolenivået. Forskjellen er skjøvet opp til universitetsnivået, men her kan en fremdeles registrere store forskjeller i de unges utdanningsplaner avhengig av sosial bakgrunn. Det er svært stor forskjell når en sammenligner ytterlighetene, de som har mor og far som begge har universitetsutdanning og er funksjonærer på høyeste nivå og de som har mor og far som er ufaglærte arbeidere, og som har avsluttet utdanningen med folkeskole eller grunnskole.

Disse konklusjonene er interessante i et langtidsperspektiv. Forutsatt at de unge realiserer sine planer, vil de fremtidige mødrene hyppigere ha langvarig utdanning enn de fremtidige fedrene. Jentene vil profitere både på at mødrene har en langvarig utdanning (som påvirker jentene mer enn guttene) og på gode karakterer. Dette kan tenkes å gi en spiraleffekt som skaper stadig større forskjeller. Samtidig må en imidlertid spørre om hvordan jentene har vært i stand til å bryte gjennom den barrieren som guttenes forsprang har representert. Guttene har jo alltid hatt fedre som har hatt bedre utdanning enn mødrene. De er mer påvirket av fedrenes enn mødrenes utdanning og yrke. Hvorfor er de da i ferd med å tape utdanningskappløpet?

Svaret kan ha sammenheng med endringer i verdier og holdninger hos de unge jentene og guttene. De kan legge vekt på andre forhold enn tidligere når de velger utdanning og yrke. Hva de unge legger vekt på når de velger yrke er tema for Kapittel 3.

3 Yrkesvalgmotiver og yrkesvalg

De unges mening om hva som er viktige forhold når de skal velge arbeid.

Kapittel 2 forteller om sterke sammenhenger mellom sosial bakgrunn, kjønn, karakterer og utdanningsplaner. Kjønn og sosial bakgrunn i seg selv bidrar lite til forskjeller i utdannings- og yrkesvalg. Det som skaper forskjeller er at ulike miljøer gir ulike verdier og holdninger som igjen fører til ulike utdannings- og yrkesvalg. Disse kan være forskjellige for ulike sosiale grupper og for gutter og jenter.

De unge vokser opp i ulike hjemmemiljøer og ulike ungdomskulturer, som påvirker utdannings- og yrkesvalg i ulik grad. Det er som oftest en sammenheng mellom ungdomskultur og sosial og geografisk bakgrunn. I Kapittel 2 har vi fastslått at det er forskjell på utdannings- og yrkesvalg avhengig av kjønn og sosial bakgrunn. I Kapittel 3 vil vi komme nærmere inn på hvorfor det er slik. Ulik sosial bakgrunn skaper ulik motivasjon, og det er sammenheng mellom motiver og utdannings- og yrkesvalg.

Gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn har ulik oppfatning av hva de ønsker å oppnå gjennom det yrket eller den jobben de vil ha i fremtiden. For å få en oversikt over ulike preferanser ble respondentene i 1991-undersøkelsen anmodet om å vurdere 36 ulike forhold som kan være mer eller mindre viktige ved valg av utdanning og yrke. Hva var viktig, hva hadde en viss betydning, og hva var uten betydning ved valg av yrke? Fordelingen av svarene er gitt i Tabell V.3.1 i tabellvedlegget.

For å gjøre svarene mer oversiktlige vil vi bruke faktoranalyse. Vi har da funnet det hensiktsmessig å utelate svarene på tre av spørsmålene. De aktuelle spørsmålene er "Få et yrke som er vel ansett", "Samfunnets behov for arbeidskraft", og "Gjøre en samfunnsnyttig innsats".

Årsaken til at variablene utelates er delvis at spørsmålene er uklare og svarene vanskelig å tolke. Mange har gitt uttrykk for at de ikke har forstått spørsmålene, og andelen uoppgitte er da også størst for disse tre spørsmålene.

Om faktoranalysen

Ved hjelp av faktoranalyse kan vi redusere de 33 variablene til 9 faktorer. De som har svart at et forhold er *viktig* for deres valg (se Tabell V.3.1) av yrke er gitt verdien 3. De som har svart at et forhold er *av noen betydning* er gitt verdien 2, og de som har svart at et forhold har *ingen betydning* for

deres valg har fått verdien 1. De som ikke har svart på et av spørsmålene er holdt utenfor analysen.

De ulike forhold/variabler er samlet i grupper, som nedenfor er gitt navn som kan gi assosiasjoner om hva som er sentralt for den enkelte faktor. De variabler som ligger bak den enkelte faktor er så pass sammensatte at det er vanskelig å dekke dem med et enkelt begrep. Vi har derfor valgt å bruke to stikkord på hver faktor.

Varimax rotasjon er benyttet ved konstruksjonen av faktorene (se SPSS Base System User's Guide s.344). Den enkelte variabls faktorladning er gjengitt nedenfor dersom den er større enn 0.3. En fullstendig oversikt over variablenes faktorladninger er gitt i Tabell V.3.5 i tabellvedlegget.

"Menneskekontakt/hjelpe"

Få et arbeid som gir mye kontakt med andre mennesker	0.84
Mye samarbeid med andre mennesker	0.77
Anledning til å treffe nye mennesker	0.72
Få et arbeid der jeg kan hjelpe andre mennesker	0.68
Et yrke som egner seg til å kombinere med å ha barn	0,36

Denne faktoren dekker 13,7 prosent av variansen. Det er mange spørsmål i batteriet som tar opp mellommenneskelige spørsmål, og som veier tungt i denne faktoren. Faktoren er svært utslagsgivende ved valg av yrke. Fremfor alt skaper den skille mellom kvinne- og mannsyrker. Faktoren peker bl.a. i retning av valg av omsorgsykker.

"Bestemme/skape"

Muligheter til å få en ledende stilling	0.65
Være med på å bestemme	0,64
Muligheter for selvstendig arbeid	0,56
Muligheter til å skape noe nytt	0,52
Gode framtidsutsikter/opptrykksmuligheter	0,51
Anledning til å arbeide med tall	0,45
Mulighet for høye inntekter	0,31

Denne faktoren dekker 8,1 prosent av variansen. Mange variabler gir høy faktorladning for denne faktoren. Den vektlegger karrierebevissthet mer enn

andre faktorer. Faktoren inkluderer også ønske om selvrealisering og ønske om å skape noe nytt. Den som legger vekt på denne faktoren vil ofte søke til langvarig utdanning og et høystatusyrke. Faktoren vil være med på å skille ut dem som søker til yrker som kan gi makt og innflytelse.

"Mobilitet/frihet"

Mye ferie og fritid	0,63
Fleksibel arbeidstid, bestemme arbeidstiden selv	0,59
Anledning til å reise i tilknytning til arbeidet	0,56
Store valgmuligheter for geografisk arbeidssted	0,51
Muligheter for deltidsarbeid	0,38
Avvekslende arbeidsoppgaver	0,30

Denne faktoren dekker 7,7 prosent av variansen. Faktoren gir først og fremst et uttrykk for et ønske om å gjøre andre ting enn å arbeide, men den uttrykker også et ønske om selv å kunne bestemme når en arbeider. Dessuten gir den uttrykk for mobilitet både for å få utdanning eller arbeid og ønske om å reise mye i jobben. Dette gir frihet og store valgmuligheter. Kanskje skulle man tro at en faktor som har stor faktorladning for ferie og fritid kunne assosieres med ressursfattige personer som ikke ønsker arbeid. Som det vil vise seg etter hvert, er det primært de ressursrike som kan knyttes til denne faktoren. Som alternativt stikkord kunne en benytte fritid eller eventyrlyst. Liksom faktoren bestemme/skape kan mobilitet/frihet assosieres med høystatusyrker, men da med yrker som gir mindre makt. Det er en overvekt av funksjonærbarner som legger vekt på disse to faktorene i sitt yrkesvalg.

"Hjemsted/bunden"

Muligheter for jobb på hjemstedet	0.67
En jobb som gir kort vei til arbeidsplassen	0.65
Arbeid på samme sted hver dag	0.55
Få et yrke som egner seg til å kombinere med å ha barn	0,47

Anledning til å reise i tilknytning til arbeidet	-0,38
Muligheter for deltidsarbeid	0,35
Lite støy og forurensninger	0,32

Denne faktoren forklarer 5,3 prosent av variansen. Den gir uttrykk for liten mobilitet, både i det daglige arbeidet og i et flyttoperspektiv. "Et yrke som egner seg til å kombinere med å ha barn" gir en forholdsvis høy faktorladning og forteller at den lave mobiliteten ofte har sammenheng med et antepipert omsorgsansvar. Kanskje er det enkelte av 18-åringene som allerede har omsorgsansvar for barn. Stikkordet "bunden" kan referere både til hjemstedsbunden og omsorgsbunden.

Denne faktoren viser mangel på mobilitet, og står i en motsetning til faktoren "mobilitet/frihet". Disse to faktorene har likevel en fellesnevner. "Muligheter til deltidsarbeid" går inn i begge faktorer med høy faktorladning. En må anta at det for faktoren "mobilitet/frihet" skyldes et generelt ønske om kortere arbeidstid og lenger fritid, mens det for faktoren "hjemsted/bunden" skyldes forventninger om omsorgsansvar for barn. Å føle seg bundet til hjemsted og omsorgsansvar kan oppfattes som en positiv holdning. Den som føler seg fri til å velge utdanning og arbeid hvor som helst vil imidlertid ha flere valgmuligheter.

"Jobbsikkerhet/lønn"

Sikkert arbeid/store muligheter til å få jobb	0,73
Varig/sikker jobb	0,66
Mulighet for høy inntekt	0,59
Gode framtidutsikter/opptrykksmuligheter	0,49
Muligheter til å få en ledende stilling	0,35

Denne faktoren dekker 4,5 prosent av variansen. I en tid med stor ungdomsledighet er det ikke overraskende at svært mange la vekt på å velge et yrke hvor det var gode muligheter til å få jobb, og at dette skulle være en varig, sikker jobb. Men faktoren inneholder noe mer. Ønske om høye inntekter og gode framtidutsikter forteller at faktoren gir uttrykk for ønsker om en godt avlønnet og sikker jobb.

De aller fleste ønsker seg en god og sikker jobb, men analysen viser gradforskjeller som kan være med på å bestemme yrkesvalg. Høy inntekt, gode framtidutsikter og ledende stilling er variabler som gir høy faktorlad-

ning også for faktoren "bestemme/skape". Det må derfor være en viss overlapping mellom disse faktorene. I det ene tilfellet er variablene kombinert med ønske om selvstendighet, medbestemmelse og det å kunne skape noe nytt gjennom arbeidet. I det annet tilfelle er variablene kombinert med ønske om gode sjanser til å få en sikker jobb.

"Kolleger/overordnede"

Godt forhold til overordnede	0.85
Godt forhold til kolleger	0.83

Denne faktoren forklarer 4,1 prosent av variansen. Godt forhold til overordnede og kolleger fremheves som viktig av de fleste. Samarbeid kunne vært et alternativt stikkord for faktoren. Variabelen "mye samarbeid med andre mennesker" går imidlertid inn i faktoren "menneskekontakt/hjelpe" med stor faktorladning, men med forholdsvis lav faktorladning for "kolleger/overordnede" (0,11). Et annet alternativt stikkord kunne vært "gode arbeidsforhold". Ved siden av godt forhold til overordnede og kolleger, gir avvekslende arbeidsoppgaver (0,28) og lite støy og forurensninger (0,22) høyest faktorladning.

"Rutine/beslutningsvegring"

Slippe å fatte beslutninger	0.75
Rutinemessig arbeid, slippe å tenke på hva en gjør	0.75
Arbeide på samme sted hver dag	0,39
Få et arbeid som krever kort eller ingen utdanning	0,36

Denne faktoren dekker 3,7 prosent av variansen. "Anledning til å arbeide med tall" gir en faktorladning på 0,19, mens "muligheter for selvstendig arbeid" gir størst negativ faktorladning (-0,17).

Å slippe å fatte beslutninger og rutinemessig arbeid er de to variablene som færrest mener er viktige (se Tabell 3.1). For dem som legger vekt på slike forhold må en imidlertid anta at faktoren kan ha en viss betydning ved valg av yrke. Faktoren trekker i retning av underordnede stillinger og yrker som ikke krever utdanning.

"Interesser/evner"

Få et arbeid der jeg kan få tilfredsstilt mine faglige interesser	0,82
Få et arbeid der jeg kan få brukt evnene mine	0,80

Faktoren dekker 3,4 prosent av variansen. Ingen av de øvrige variablene gir positiv eller negativ faktorladning over 0,20 for denne faktoren. "Selvstendig arbeid" og "Lite støy og forurensninger" gir en faktorladning på 0,19, mens "Skape noe nytt" gir 0,18.

Å få et interessant arbeid og å få et arbeid hvor en kan bruke evnene oppleves som viktig av de fleste 16- og 18-åringer. Faktoren gir derfor forholdsvis moderate utslag i denne analysen. Her dreier det seg om vektleggingen av interesser. Et annet spørsmål er hvilke interesser man har, og hva slags yrker disse kan føre til. Dette er forhold som en skal komme tilbake til i kapittel 4.

"Verktøy/kroppsarbeid"

Anledning til å arbeide med maskiner og verktøy	0,71
Anledning til å bruke kroppen, til å bevege seg	0,62
Få et arbeid som krever kort eller ingen utdanning	0,33
Lite støy og forurensninger	- 0,30
Anledning til å arbeide med tall	- 0,34

Denne faktoren forklarer 3,3 prosent av variansen. Det viser seg at denne faktoren har svært stor betydning for yrkesvalget, og skiller mellom mannsyrker og kvinneyrker nesten like effektivt som faktoren menneskekontakt/hjelpe. Det er rekruttene til manuelt arbeid eller kroppsarbeid som legger vekt på denne faktoren. De som ønsker å arbeide med verktøy ønsker også ofte kroppsarbeid, men det er mange som ønsker kroppsarbeid uten å arbeide med verktøy. Jenter kan derfor score forholdsvis høyt på denne faktoren uten å være interessert i maskiner og verktøy.

Et mangfold av yrkesvalgmotiver

At det blir så mange som ni faktorer kan være et uttrykk for at det er et mangfold av motiver ved valg av yrke. Til dels er motivene av motsatt karakter. Motivene til dem som legger vekt på faktoren hjemsted/bunden gir uttrykk for verdier og holdninger som er svært forskjellig fra dem som legger vekt på mobilitet/frihet. Den som vektlegger den ene av disse faktorene, vektlegger ikke den andre. Dette forhindrer ikke at enkelte variabler kan inngå i begge disse faktorene med forholdsvis stor faktorverdi.

På samme måte som det er forskjell i verdier og holdninger mellom den reiseglade og den stedbundene, er det forskjell mellom den som ønsker å bestemme og å skape noe i arbeidet og den som ønsker rutinemessig arbeid og å slippe å fatte avgjørelser, dvs. mellom faktorene bestemme/skape og rutine/beslutningsvegring.

Det vil også være et motsetningsforhold mellom dem som ønsker et interessant arbeid hvor de kan bruke sine evner og dem som ønsker rutinemessig arbeid.

Dette gjør at ikke alle streber etter de samme jobber eller yrker, men det blir også et spørsmål om alle vil få det samme utbyttet av jobben, eller vil bli like tilfredse med sin arbeidssituasjon. Jobben vil i ulik grad være en del av et livsprosjekt, som også omfatter familie og fritid mm. (Edwardsen 1991 s.89).

Arbeid oppfattes i ulik grad som et gode i seg selv og som et middel til å oppnå andre ting.

Rosenberg skiller mellom tre grupper av verdier som gjør seg gjeldende ved yrkesvalg (Rosenberg 1957):

- 1) *Ekspressive verdier*, der arbeidet blir et mål i seg selv, med muligheter for realisering av evner og anlegg.
- 2) *Instrumentelle verdier*, der arbeidet blir et middel til å oppnå fordeler utenfor selve arbeidssituasjonen.
- 3) *Personorienterte verdier*, der arbeidet har en verdi i seg selv, men mulighetene for å ha kontakt med og hjelpe mennesker kan være viktigere enn selve arbeidsoppgavene.

Faktoren interesser/evner vil utvilsomt falle inn under ekspressive verdier. Til en viss grad gjelder det samme for faktoren verktøy/kroppsarbeid.

Faktoren jobbsikkerhet/lønn er et eksempel på instrumentelle verdier. Arbeidets innhold er her mindre viktig. Derimot betyr det mye at man får en sikker jobb og at denne gir gode inntekter og kanskje også en prestisjegivende stilling.

Faktoren menneskekontakt/hjelpe faller innenfor personorienterte verdier. Ønske om godt forhold til kolleger og overordnede kan kanskje også komme inn under personorienterte verdier, men her vil også andre elementer gjøre seg gjeldende.

For de øvrige tre faktorene er tilhørigheten mer tvilsom. Bestemme/skape har utvilsomt elementer av ekspressive verdier, særlig representert gjennom variabelen "å skape noe nytt". På den annen side gir andre variabler som inngår med stor faktorladning i faktoren uttrykk for instrumentelle verdier. Det gjelder f.eks. ønske om høy inntekt og ledende stilling.

Mobilitet/frihet er en faktor som spiller på respondentens ønsker om mest mulig fritid og minst mulig arbeid. En merker seg imidlertid høy faktorladning også for "reiser i arbeid" og "avvekslende arbeidsoppgaver". Disse variablene gir antagelig uttrykk for ekspressive verdier, men har kanskje også en instrumentell komponent.

Den siste faktoren hjemsted/bunden gir på en lignende måte uttrykk for at man forventer at mange andre gjøremål ved siden av det inntektsgivende arbeidet vil legge beslag på tiden. En ønsker å redusere arbeidstiden og også gjøre arbeidsveien så kort som mulig. Arbeidet er noe man har, fordi det forventes og fordi en trenger inntekter. En velger ut fra instrumentelle verdier.

Ulike motiver fører til ulike yrkesønsker. Dette er et forhold som vi skal komme tilbake til. Først skal vi imidlertid se på hvordan motivene varierer for gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn. Vi skal se på sammenhengen mellom yrkesvalgmotiver og karakterer i skolen. Det kan også være interessant å se hvilken vei gutter og jenter med ulike motiver har valgt i sin skolegang. Endelig vil vi se nærmere på sammenhengen mellom yrkesvalg-motiver og utdannings- og yrkesplaner.

Faktorverdier og kjønn

Tabell 3.1 viser faktorverdier for gutter og jenter for hver av de 9 faktorene. Anderson-Rubin-metoden er benyttet ved beregningen av faktorverdier. Mens faktorladningen viser hvor sterkt den enkelte variabelen er forbundet med faktoren, viser faktorverdien (factor scores) hvert enkelt individs relasjon til faktoren. Faktorverdien er et standardisert mål, dvs. at hele

utvalgets gjennomsnittsverdi er lik null, mens standardavviket er lik en. Hvis det er forskjeller mellom gutters og jenters relasjon til en faktor, og det er like mange gutter og jenter i utvalget, vil tallverdien for de to gruppene være den samme, mens fortegnet er motsatt.

Tabell 3.1 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for gutter og jenter

Faktor:	Gutter	Jenter
Menneskekontakt/hjelpe	- 0,41	+ 0,40
Interesser/evner	- 0,10	+ 0,10
Hjemsted/bunden	- 0,07	+ 0,06
Mobilitet/frihet	- 0,05	+ 0,05
Kolleger/overordnede	- 0,03	+ 0,03
Rutine/beslutningsvegring	+ 0,01	- 0,01
Jobbsikkerhet/lønn	+ 0,07	- 0,07
Bestemme/skape	+ 0,13	- 0,13
Verktøy/kroppsarbeid	+ 0,23	- 0,23
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+/-0,05	+/-0,05
Antall observasjoner	1652	1701

Det store skillet går mellom faktorene menneskekontakt/hjelpe på den ene siden og verktøy/kroppsarbeid på den annen side. Jentene gir i langt større grad en guttene uttrykk for at det er viktig å arbeide med mennesker, enten det er å hjelpe mennesker, samarbeide med andre, ha et arbeid hvor det er mye kontakt med andre mennesker, eller et arbeid der det er anledning til å treffe nye mennesker. Forskjellen mellom gutter og jenter er størst for å ønske et arbeid der en kan hjelpe andre mennesker. Den er minst for ønsket om mye samarbeid med andre mennesker. Men også for denne variabelen er det stor forskjell mellom gutter og jenter.

Guttene på sin side scorer atskillig mer enn jentene på faktoren verktøy/kroppsarbeid. Isolert sett er det liten forskjell for ønsket om kroppsarbeid mellom gutter og jenter. Det er den store forskjellen i vektleggingen av det å arbeide med maskiner eller verktøy som gjør at faktorverdien blir så ulik for denne faktoren.

Det er i første rekke den store forskjellen i vektleggingen av arbeid som innebærer menneskekontakt og verktøy som er utslagsgivende for forskjel-

len i gutters og jenters yrkesvalg, men guttene scorer også høyere på faktorene bestemme/skape og jobbsikkerhet/lønn. De legger hyppigere vekt på å bestemme og å få en ledende stilling, å få høy inntekt og en sikker jobb.

Jentene på den annen side scorer høyere på faktoren interesser/evner. De legger større vekt enn guttene på å få et arbeid hvor de kan utnytte sine evner og gjøre noe som er interessant. De scorer også høyere på faktoren hjemsted/bunden. De er i større grad enn guttene bundet til hjemmet, og legger hyppigere vekt på et antesipert omsorgsansvar ved yrkesvalget.

Faktoren hjemsted/bunden er imidlertid sammensatt av variabler som slår noe forskjellig ut. Guttene legger hyppigere vekt på å få en jobb på hjemstedet og en kort vei til arbeidsplassen, mens jentene legger større vekt på de andre variablene, særlig på mulighetene for å få deltidsarbeid.

For de tre faktorene som ikke er nevnt, er det ingen signifikant forskjell mellom gutter og jenter (på 0,95-nivå).

Tidligere undersøkelser trekker lignende konklusjoner. Thor Paasche sammenlignet i en undersøkelse i 1977 gutters og jenters yrkespreferanser (Paasche 1977). Undersøkelsen omfattet gutter og jenter i 7. klasse og i gymnas. Et sett på 20 utsagn (yrkesverdier) ble rangert etter preferanser. Resultatet var at "økonomisk sikkerhet for resten av livet" ble rangert på første plass av guttene, både i 7. klasse og gymnas, mens "nær kontakt med andre mennesker" hadde høy yrkesverdi for jentene. Gutter og jenter rangerte spørsmålene stort sett på samme måte, men for fire spørsmål var svarene svært ulike. Guttene i 7. klasse hadde klart sterkere preferanser for "arbeide med maskiner og tekniske apparater" og "konstruere maskiner og tekniske apparater". Jentene hadde tilsvarende sterkere preferanser for å "undervise og lære opp andre" og "utvikle musikalske eller andre kunstneriske anlegg". En konklusjon var at guttene var mer "tingorienterte" enn jentene, mens jentene var mer "personorienterte" enn guttene.

Holdningene til hva som er viktig ved valg av yrke er ikke uforanderlige. Av de 33 spørsmålene som er tatt med i denne analysen, ble 14 stilt til elever i avgangsklassen på gymnas i 1980 (Eeg-Henriksen 1983 s.83). Sammenlignes svarene i 1980 med svarene til 18-åringer i allmennfaglig studieretning i 1991 (Tabell V.3.1 i tabellvedlegget), kan en konkludere med at det var langt større forskjell mellom gutter og jenter når det gjaldt vektleggingen av ledende stilling og høye inntekter i 1980 enn i 1991. Jentene ville ha scoret langt lavere på faktoren bestemme/skape i 1980 enn i 1991. Til tross for den store forskjellen mellom gutter og jenter for faktoren menneskekontakt/hjelpe i 1991, har det funnet sted en viss utjevning fra 1980

til 1991. I 1980 ville jentene ha scoret enda høyere enn i 1991 på denne faktoren.

Alder og faktorverdier

Hva de unge legger vekt på ved valg av yrke har endret seg fra 1980 til 1991. Vi kan derimot ikke finne noen vesentlige forskjeller mellom 16- og 18-åringers yrkesvalgmotiver i 1991. Bare for to faktorer ble forskjellene så store at de lå utenfor et konfidensintervall på 0,95-nivå. Det gjaldt for faktoren "Rutine/beslutningsvegring", hvor faktorscoren var 0,11 for 18-åringer og -0,10 for 16-åringer, og for faktoren "Bestemme/skape", hvor faktorscoren var 0,08 for 16-åringer og -0,09 for 18-åringer. De yngste kunne hyppigere tenke seg en jobb hvor de kunne lede og bestemme, mens de eldste hyppigere foretrakk rutinearbeid.

Hvis vi sammenligner forskjellen i faktorscorer mellom gutter og jenter med tilsvarende forskjell mellom 1974- og 1972-kullet, ser vi at forskjellen mellom de to kull er uvesentlig. Vi har derfor ikke sett noen grunn til å skille mellom de to kullene i resten av denne analysen.

Sosial bakgrunn og forhold som er viktige ved yrkesvalg

Kapittel 2 viste at det er en sterk sammenheng mellom foreldrenes utdanning og yrke og barnas utdanningsvalg. Det er derfor ikke overraskende at det også er forskjell på hva barna legger vekt på når de skal velge yrke og jobb.

Her skal bare fars yrke brukes som mål for sosial bakgrunn. Det er som ventet markerte forskjeller med hensyn til hvilke faktorer som er vesentlige ved yrkesvalg. Forskjellene kommer klarest fram hvis man sammenligner ytterpunktene, som er barn med far som er funksjonær på høyeste nivå og barn som har far som er ufaglært arbeider (Tabell V.3.2 i tabellvedlegget).

De største forskjellene finner en for faktoren verktøy/kroppsarbeid som hyppig betraktes som viktig for yrkesvalget hvis far er ufaglært arbeider. Faktoren rutine/beslutningsvegring gir også et ganske stort utslag i samme retning.

På den annen side legger barn med far som er funksjonær på høyeste nivå langt større vekt på faktorene bestemme/skape og mobilitet/frihet. Bestemme/skape er framfor de øvrige den faktoren som beforder ønsker om karriere og muligheter til å lede og bestemme. Valg av prestisjegivende yrker hører sammen med denne faktoren.

Arbeiderbarna på sin side legger større vekt på faktoren hjemsted/bunden enn funksjonærbarna. De er mindre mobile enn funksjonærbarna og antesiperer i større grad et omsorgsansvar som vil gjøre at de må legge større vekt på kort vei til arbeidsplassen, deltidsarbeid og på å ha et yrke som kan kombineres med å ha barn. Arbeiderbarna er også mer usikre på om de vil få en jobb, og scorer høyere enn funksjonærbarna på faktoren jobbsikkerhet/lønn.

Faktoren menneskekontakt/hjelpe, som var så utslagsgivende i sammenligningen mellom gutter og jenter, slår ikke ut ved sammenligninger etter fars yrke. Et unntak er likevel barn til funksjonærer på laveste nivå som scorer uvanlig høyt på denne faktoren, selv om en tar hensyn til det brede konfidensintervallet for denne lille gruppen. Far vil her ofte være i utpregede serviceyrker, som f.eks. ekspeditør.

Her har man betraktet hvilke forhold barna mener er viktig for deres yrkesvalg. Vi vet ikke hva resultatet hadde blitt hvis fedrene hadde vurdert hva som var viktig for deres eget yrkesvalg. Det ville imidlertid ikke være overraskende om motivene langt på vei var de samme, men kanskje med mer markerte forskjeller. Funksjonærer på høyeste og nest høyeste nivå ville antagelig legge større vekt på faktoren bestemme/skape enn andre. Funksjonærer på laveste nivå ville kanskje vektlegge menneskekontakt/hjelpe. Bonden ville antagelig legge stor vekt på faktorene verktøy/kroppsarbeid og hjemsted/bunden, mens den ufaglærte arbeideren kanskje ville legge forholdsvis stor vekt på faktorene verktøy/kroppsarbeid og rutine/beslutningsvegring.

Hvis disse antagelsene svarer til virkeligheten, finner vi klare indikasjoner på at barn i stor grad overtar ett sett av holdninger til arbeid fra sine foreldre. For mange kan det bety at de også vil søke til de samme yrkene som foreldrene.

Fars yrke, kjønn og yrkesvalgmotiver

En skal her sammenligne yrkesvalgmotivene for henholdsvis gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn. Tabell 3.2 viser tall for barn til faglærte og ufaglærte arbeidere og for barn til funksjonærer på høyeste og nest høyeste nivå. Vi får derved to markert forskjellige grupper med hensyn til fars yrke, men som er store nok til at en kan trekke sammenligninger når også kjønn er med i bildet.

Formålet med denne sammenligningen er å se om gutter og jenter som har fedre som er funksjonærer er mer like med tanke på yrkesvalgmotiver

enn jenter og gutter som har arbeiderfedre. Vi kan også få en pekepinn på hvilke motiver som betyr mye for kjønn og hvilke som betyr mye for sosial bakgrunn.

Tabell 3.2 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter fars yrke og kjønn

Fars yrke	Arbeider		Arbeider		Funksjonær	
	faglært og ufaglært	Funk. på høyest og nest høyest nivå	faglært og ufaglært	Jente	på høyeste og nest høyeste nivå	Jente
Kjønn	Alle	Alle	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Faktorer:						
Verktøy/kroppsarb	+0,21	-0,21	+0,51	-0,09	-0,06	-0,36
Rutine/besl.vegr.	+0,13	-0,13	+0,14	+0,12	-0,10	-0,15
Jobbsikkerh./lønn	+0,09	-0,03	+0,15	+0,03	+0,04	-0,09
Hjemsted/bunden	+0,07	-0,09	-0,01	+0,16	-0,14	-0,04
Kolleger/overord.	+0,06	-0,03	+0,03	+0,09	-0,06	0
Kontakt/hjelpe	+0,03	-0,04	-0,41	+0,46	-0,40	+0,31
Interesser/evner	-0,04	+0,03	-0,14	+0,05	-0,09	+0,15
Bestemme/skape	-0,13	+0,14	-0,02	-0,23	+0,28	0
Mobilitet/frihet	-0,17	+0,11	-0,20	-0,13	+0,04	+0,18
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,05- 0,06	+ 0,05	+ 0,08- 0,09	+ 0,07- 0,09	+ 0,07- 0,08	+ 0,05- 0,07
Antall observasj.	1091	1425	540	551	709	715

Fem faktorer har sentral betydning for yrkesvalget. Verktøy/kroppsarbeid trekker i retning av mannsdominerte håndverks- og industriyrker. Menneskekontakt/hjelpe trekker i retning av kvinnedominerte serviceyrker. Bestemme/skape trekker i retning av prestisjegivende yrker. Mobilitet/frihet trekker også i retning av prestisjegivende yrker, mens hjemsted/bunden fører i motsatt retning.

Verktøy/kroppsarbeid gir utslag både på kjønn og fars yrke. Arbeider-sønnene scorer vesentlig høyere enn de andre på denne faktoren. Funksjo-nær-sønner og arbeiderdøtre får omlag samme faktorverdi for denne fak-toren, slik at det ikke er grunnlag for å si om kjønn eller sosial bakgrunn er

viktigst. Sosial bakgrunn ser ut til å ha større betydning for gutter enn for jenter.

Bestemme/skape gir også utslag både på kjønn og sosial bakgrunn. Funksjonærsønner scorer høyest på faktoren bestemme/skape. Arbeidersønner og funksjonærdøtre får omlag samme faktorverdi, slik at en heller ikke for denne faktoren kan si om kjønn eller sosial bakgrunn veier tyngst.

Menneskekontakt/hjelpe gir ingen utslag ved sammenligningen av arbeidersønner og funksjonærsønner, mens forskjellen er signifikant når en sammenligner arbeiderdøtre og funksjonærdøtre. Arbeiderdøtrene legger større vekt på å få en jobb hvor de har mye kontakt med andre og kan hjelpe andre mennesker. Alt i alt er imidlertid forskjellen mellom kjønn grunnleggende og svært avgjørende for yrkesvalget.

Arbeiderdøtrene er sterkt overrepresentert i yrker som krever mye samarbeide og kontakt mellom mennesker og i yrker hvor man kan hjelpe andre mennesker, dvs. i en rekke serviceyrker og yrker i helse- og omsorgssektoren.

Arbeidersønnene er sterkt overrepresentert i yrker, hvor de kan arbeide med maskiner og verktøy, dvs. yrker innenfor håndverk og industri.

Funksjonærsønner legger hyppigst vekt på å få et arbeid hvor de kan lede og være med på å bestemme og vil være overrepresentert blant dem som søker til prestisjegivende yrker som ofte krever lang utdanning. Funksjonærdøtrene legger større vekt enn andre på faktoren mobilitet/frihet. Denne er også assosiert med prestisjegivende yrker, slik at også funksjonærdøtrene vil være overrepresentert blant dem som søker prestisjegivende yrker, som ikke nødvendigvis gir makt og myndighet.

Kapittel 2 viste at det var mindre forskjell mellom funksjonærdøtres og funksjonærsønners valg av planlagt utdanningsnivå enn mellom arbeiderdøtres og arbeidersønners valg. Med utgangspunkt i de fem faktorene som skiller mest er det vanskelig å si noe bestemt om forskjeller i yrkesvalg-motivene. For bestemme/skape og mobilitet/frihet er det størst forskjell mellom funksjonærdøtre og funksjonærsønner. For både verktøy/kroppsarbeid, hjemsted/bunden og menneskekontakt/hjelpe er det størst forskjell mellom arbeiderdøtre og arbeidersønner.

Karakterer og forhold som er viktige ved valg av yrke

Karakterer i grunnskolen i norsk, engelsk og matematikk er omregnet til karakterpoeng og karakteren i matematikk er gitt dobbelt vekt på samme måte som i Kapittel 2.

Tabell 3.3 viser at når man sammenholder karakterer og faktorer, kan faktorene deles i tre grupper med tre faktorer i hver. For bestemme/skape, interesser/evner og mobilitet/frihet er faktorverdien høyest for dem som har best karakterer og faller deretter, slik at den er lavest for dem som har svakest karakterer.

For verktøy/kroppsarbeid, rutine/beslutningsvegring og hjemsted/-bunden gjelder det motsatte. Faktorverdien er høyest for dem med svakest karakterer og lavest for dem med gode karakterer

De resterende tre faktorene, dvs. jobbsikkerhet/lønn, kolleger/overordnede og menneskekontakt/hjelpe, er omtrent like viktige om en har gode eller dårlige karakterer. En merker seg imidlertid at gruppen med de beste karakterene (17-20 karakterpoeng) har lavere faktorverdier enn de øvrige for jobbsikkerhet/lønn og menneskekontakt/hjelpe.

Tabell 3.3 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter karakterpoeng beregnet på grunnlag av karakterene i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen

Karakterpoeng	17-20	15-16	13-14	11-12	5-10
Faktor:					
Bestemme/skape	+0,28	+0,08	-0,10	-0,12	-0,14
Interesser/evner	+0,20	+0,02	-0,01	-0,04	-0,20
Mobilitet/frihet	+0,12	+0,06	+0,04	-0,06	-0,17
Kolleger/overordnede	-0,04	-0,01	+0,05	+0,02	-0,05
Jobbsikkerhet/lønn	-0,19	-0,03	+0,03	+0,07	-0,04
Menneskekontakt/hjelpe	-0,19	-0,05	+0,11	+0,01	+0,05
Hjemsted/bunden	-0,15	-0,10	-0,09	+0,11	+0,30
Rutine/beslutningsvegr.	-0,29	-0,20	-0,06	+0,22	+0,47
Verktøy/kroppsarbeid	-0,50	-0,30	-0,01	+0,40	+0,55
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,08- 0,12	+ 0,05- 0,07	+ 0,06- 0,07	+ 0,08- 0,09	+ 0,11- 0,16
Antall observasjoner	343	995	810	599	274

Når en sammenligner forskjeller i motiver for respondenter med ulike karakterer, finner en igjen forskjeller som gjorde seg gjeldende ved sammenligning etter fars yrke. De som har de beste karakterene har langt på vei de samme motiver som dem som har en far som er funksjonær på høyeste

nivå, mens de som har svake karakterer har motiver som kan minne om dem som har en ufaglært arbeider som far.

De som har svake karakterer gir i langt høyere grad enn dem som har gode karakterer uttrykk for at de ønsker kroppsarbeid eller å arbeide med maskiner og verktøy. De ønsker også hyppigere rutinepregede jobber, hvor de kan slippe å fatte avgjørelser.

De som har svake karakterer antesiperer hyppigere et omsorgsansvar enn dem som har gode karakterer. De legger større vekt på å få et arbeid som kan kombineres med å ha barn og på mulighetene for deltidsarbeid. De er også mindre mobile, ønsker hyppigere å få en jobb på hjemstedet og kort vei til arbeidsstedet.

De som har gode karakterer gir uttrykk for større mobilitet enn de med svake karakterer. De ønsker stor geografisk valgfrihet og ønsker hyppigere å reise i tilknytning til jobben. Dette gir anledning til å velge mellom flere utdanninger og jobber.

De som har gode karakterer legger også hyppigere vekt på å få en jobb hvor de kan bestemme både over egne og andres gjøremål. Dette leder i retning av prestisjegivende stillinger. Dessuten legger de i større grad vekt på å få en jobb hvor de kan bruke sine evner og interesser. En merker seg at faktoren interesser/evner gir et stort utslag ved sammenligninger mellom karakterer, mens utslaget er relativt lite ved sammenligninger mellom fars yrke eller andre bakgrunnsvariabler.

Karakterer, fars yrke og forhold som er viktige ved valg av yrke

Foran har vi konstatert at det er en sterk sammenheng mellom fars yrke og yrkesvalgmotiver. Hvis far er funksjonær, er faktorene bestemme/skape og mobilitet/fritid viktigere enn hvis far er arbeider. Derimot er faktorene verktøy/kroppsarbeid og rutine/beslutningsvegring viktigere hvis far er arbeider enn om han er funksjonær.

De samme faktorene gjør seg gjeldende ved sammenligning mellom karakterer. Det kunne derfor tenkes at de forskjeller som en finner i yrkesvalgmotiver for respondenter med ulike karakterer skyldes at deres sosiale bakgrunn er forskjellig. Alternativt kunne de ulikheter en finner i yrkesvalg-motivene for respondenter med forskjellig sosial bakgrunn skyldes at de har ulike karakterer. Hvis far er funksjonær, er sannsynligheten for at avkommet har gode karakterer atskillig større enn hvis han er arbeider.

Hvis karakterene var avgjørende for yrkesvalgmotivene, skulle faktorverdiene for arbeiderbarn og funksjonærbarn med samme karakter være like stor. Slik er det ikke (Tabell V.3.3 i tabellvedlegget).

Bak faktorene bestemme/skape og mobilitet/frihet ligger yrkesvalgmotiver som trekker i retning av langvarig utdanning og prestisjegivende yrker. For bestemme/skape finner vi en signifikant forskjell mellom barn til funksjonærer og arbeidere som er på samme karakternivå. Samtidig er det forskjell på vektleggingen av denne faktoren mellom arbeiderbarn med gode og svake karakterer, og mellom funksjonærbarn med gode og svake karakterer (forskjellen er signifikant bare for funksjonærbarna).

For bestemme/skape trekker karakterer og fars yrke i samme retning. Etter som dette motivet henger sammen med prestisjefylte yrker og stillinger, blir det svært markerte forskjeller i søkningen til slike yrker og stillinger mellom funksjonærbarn med gode karakterer og arbeiderbarn med dårlige karakterer.

For mobilitet/frihet går det viktigste skillet mellom funksjonærbarn og arbeiderbarn, mens karakterene har mindre betydning. Når gode karakterer og mobilitet/frihet hører sammen, er det like mye fordi en større andel funksjonærbarn har gode karakterer som at de som har gode karakterer legger størst vekt på denne faktoren.

Bak faktorene verktøy/kroppsarbeid og rutine/beslutningsvegring ligger yrkesvalgmotiver som trekker i retning av kort utdanning og yrker som gir lav prestisje.

Det er signifikant forskjell på vektleggingen av disse faktorene mellom barn til arbeidere og barn til funksjonærer på samme karakternivå. Samtidig er det signifikant forskjell mellom arbeiderbarn med gode og dårlige karakterer og mellom funksjonærbarn med gode og dårlige karakterer. For verktøy/kroppsarbeid gir karakterer større utslag enn fars yrke, mens fars yrke gir størst utslag for rutine/beslutningsvegring. Etter som både karakterer og fars yrke trekker sterkt i samme retning, blir disse faktorene svært utslagsgivende for yrkesvalget.

Konklusjonen er at både gode karakterer og funksjonærbakgrunn hver for seg trekker i retning av yrkesvalgmotiver som fører til langvarig utdanning og prestisjegivende yrker. Svake karakterer og arbeiderbakgrunn trekker hver for seg i retning av yrkesvalgmotiver som fører til forholdsvis kort utdanning og ofte manuelle eller mindre prestisjegivende yrker. Sosial bakgrunn virker direkte på yrkesvalget, men også indirekte gjennom karakternivået.

Skoleslag og forhold som er viktige ved valg av yrke

Karakterer og faktorer som påvirker yrkesvalg er med på å bestemme valg av studieretning i den videregående skolen. Samtidig vil den studieretningen eleven går på påvirke verdier og holdninger og være med på å bestemme hva man legger vekt på ved yrkesvalget.

Vi har trukket inn fire av de største studieretningene i vår faktoranalyse, to er teoretiske, allmennfaglig studieretning og studieretning for handel- og kontorlag, og to er mer praktiske og yrkesrettede, studieretning for helse- og sosialfag og for håndverk- og industrifag.

Det er en overvekt med gode karakterer som går til de teoretiske studieretningene, og allmennfag får elever med bedre karakterer enn handel- og kontorlag (se Edvardsen 1993 s. 98-99). Avsnittet foran viste at det var stor forskjell på yrkesmotiver for elever med gode og dårlige karakterer.

Tabell 3.4 viser at det er mellom de yrkesrettede studieretningene en finner de store ulikheter i yrkesmotiver. En sammenligning mellom helse- og sosialfag på den ene siden og håndverks- og industrifag på den annen viser særlig utslagsgivende forskjeller. De som er i studieretning for helse- og sosialfag er i høy grad interessert i å få en jobb hvor de kan hjelpe andre mennesker, eller komme i kontakt med andre mennesker på jobben. De som er i håndverks- og industrifag er i samme grad interessert i å få en jobb hvor de kan arbeide med maskiner og verktøy.

Av elevene i helse- og sosialfag er nesten alle jenter (96 prosent i 1990) (Statistisk sentralbyrå 1990). Dette alene ville føre til en høy score for faktoren menneskekontakt/hjelpe. I tillegg er jentene i denne studieretningen utsortert, slik at det er en sterk overvekt av dem som legger vekt på faktoren som går til helse- og sosialfag.

På tilsvarende måte er de fleste elevene i håndverks- og industrifag gutter (84 prosent i 1990). I tillegg er de guttene som legger størst vekt på å arbeide med maskiner og verktøy mer eller mindre utsortert til denne studieretningen.

Tabell 3.4 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter studieretning i den videregående skolen, hvor eleven befant seg i 1991

Studieretning	All- menn- fag	Handel og kontor	Helse- og sosial	Håndv. og indus.
Menneskekontakt/hjelp	+ 0,05	+ 0,10	+ 0,91	- 0,55
Hjemsted/bunden	- 0,15	+ 0,07	+ 0,58	+ 0,10
Rutine/beslutningsvegring	- 0,17	+ 0,17	+ 0,21	+ 0,14
Jobbsikkerhet/lønn	- 0,04	+ 0,17	+ 0,08	+ 0,01
Verktøy/kroppsarbeid	- 0,30	- 0,32	- 0,02	+ 0,91
Kolleger/overordnede	- 0,01	+ 0,07	- 0,10	0
Interesser/evner	+ 0,07	- 0,08	- 0,14	0
Mobilitet/frihet	+ 0,15	- 0,06	- 0,30	- 0,27
Bestemme/skape	+ 0,01	+ 0,15	- 0,42	- 0,05
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ - 0,04 - 0,05	+ - 0,08 - 0,10	+ - 0,13 - 0,23	+ - 0,08 - 0,10
Antall observasjoner	1609	475	89	454

De som har valgt allmennfag og handel- og kontorfag har på enkelte punkter ulike yrkesmotiver. Elever på studieretning for handel- og kontorfag kan i større grad tenke seg rutinepreget arbeid. De legger større vekt på å finne en jobb på hjemstedet og scorer også lavere på faktoren mobilitet/frihet. Elever på allmennfaglig studieretning legger større vekt enn andre på å finne et arbeid som de er interessert i, og hvor de kan bruke evnene sine. Elever med handel- og kontorfag scorer derimot høyere på faktoren bestemme/skape og jobbsikkerhet/lønn.

Planlagt utdanningsnivå og forhold som er viktige ved valg av yrke

Det er i første rekke allmennfaglig studieretning og dernest studieretning for handel- og kontorfag som rekrutterer til universiteter og høyskoler. Det er også disse studieretningene som har elever med best karakterer. Det er for så vidt forutsigbart hvilke yrkesmotiver som er viktig for elever som tar sikte på en universitetsutdanning og hvilke som er viktig for den som vil avslutte med et grunnkurs eller lignende. Bestemme/skape og mobilitet/frihet sammen med interesser/evner var viktigere motiver for de teoretiske

studieretningene enn for de øvrige. En må forvente at disse er viktige også for dem som planlegger langvarige studier.

Tabell 3.5 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter planlagt høyeste utdanningsnivå

Planlagt høyeste utdanningsnivå	Grunnkurs mm	Videreg. kurs	Lærling	Høgskole	Universitet	Doktorgrad
Bestemme/skape	-0,35	-0,23	-0,08	+0,05	+0,26	+0,53
Interesser/evner	-0,17	-0,05	0	+0,02	+0,12	+0,21
Mobilitet/frihet	-0,07	0	-0,30	-0,05	+0,21	+0,15
Menneskekontakt/ hjelpe	+0,04	-0,10	-0,16	+0,11	-0,02	-0,01
Kolleger/overordnede	-0,07	+0,01	+0,03	+0,06	-0,11	-0,05
Jobbsikkerhet/lønn	-0,11	+0,01	+0,01	+0,01	-0,03	-0,18
Rutine/beslutningsvegring	+0,33	+0,30	+0,11	-0,12	-0,34	-0,2
Hjemsted/bunden	+0,17	+0,13	+0,16	-0,02	-0,23	-0,26
Verktøy/kropparbeid	+0,22	+0,24	+0,97	-0,16	-0,52	-0,53
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,11- 0,14	+ 0,08- 0,09	+ 0,10- 0,11	+ 0,05- 0,06	+ 0,06- 0,08	+ 0,13- 0,20
Antall observasj.	298	641	304	1113	685	117

Tabell 3.5 viser at det å finne et arbeid der de kan være selvstendige, og bestemme, lede og skape, er det viktigste motivet for dem som planlegger universitetsstudier, og særlig viktig for dem som har planer om å ta en doktorgrad. De som har planer om å ta en doktorgrad skiller seg også ut ved at de legger større vekt enn de øvrige på å få en interessant jobb og en jobb hvor de kan bruke sine evner.

De som har planer om en universitetsutdanning flytter gjerne og legger vekt på å få en arbeidstid som de selv kan bestemme over.

De som planlegger universitetsutdanning har en høy negativ faktorverdi for verktøy/kropparbeid i motsetning til de som tar sikte på lærlingutdanning. Nesten alle i denne gruppen gir uttrykk for ønsker om å arbeide med maskiner eller verktøy.

For dem som har planer om å avslutte med videregående utdanning gir faktoren rutine/beslutningsvegring høyest verdi, men verktøy/kropparbeid

gir også høy faktorverdi. At rutine/beslutningsvegring får en høy verdi, betyr ikke at det viktigste for dem som avslutter med videregående skole er å få en rutinepreget jobb hvor de kan slippe å treffe beslutninger. Tabell V.3.1 viser at det var nesten ingen som mente at disse to variablene var viktige. Når faktorverdien blir høy, skyldes det at det relativt sett er så mange flere i denne gruppen enn i de øvrige som legger vekt på slike forhold.

For øvrig viser faktorene mobilitet/frihet og hjemsted/bunden at mobiliteten øker med den planlagte utdanningens lengde.

34 kjente yrker eller stillinger

Så langt har vi sett på hvordan ungdom med ulik bakgrunn vektlegger ulike forhold når de skal velge jobb. Nå skal vi se hvilke forhold eller motiver de som velger bestemte yrker legger vekt på. Det er forskjell på yrkesvalg-motivene til dem som kan tenke seg å bli sykepleier, snekker eller advokat.

Til hvert yrke eller hver stilling hører et sett med yrkesvalgmotiver. Undersøkelsen spør etter yrkesplaner eller yrkespreferanser på fire ulike måter (Edvardsen 1993 s. 19). Til denne analysen har vi valgt et alternativ hvor det spørres om respondenten kan tenke seg å arbeide i hvert av 34 yrker, og om han også vil være kvalifisert for eller i stand til å komme inn i yrket, og også passer til yrket. Etter som de fleste har oppgitt at de kunne passe til å jobbe i flere av de 34 yrkene/stillingene, gir dette oss større tall å arbeide med enn hvis vi bare brukte opplysningen om planlagt yrke. I tillegg var det på langt nær alle som hadde planer om et bestemt yrke.

Svarene på spørsmålet om hvilke forhold som er viktige ved yrkesvalget og hvilke yrker/stillinger som man passer til er til en viss grad uavhengige av hverandre i spørreskjemaet. Vi vet ikke hvor mange som tenker på et bestemt yrke når de svarer på hva som er viktig ved valg av jobb, men kanskje har de fleste et knippe av yrker/stillinger i tankene.

Det viser seg at flest kan tenke seg å jobbe som reiseleder/guide, 65 prosent. Dernest følger direktør og flyger, 63 prosent, ingeniør, 60 prosent, journalist, 59 prosent, og forsker, 57 prosent. Disse skiller seg klart ut. (Tabell V.3.4 i tabellvedlegget)

Færrest kan tenke seg å bli prest, 8 prosent, fisker, 15 prosent, postbud og hjemmehjelper, 22 prosent, og politiker, 24 prosent.

Hvis en legger inn betingelsen om at respondenten også skal passe til yrket/stillingen, blir rekkefølgen endret. Det er så mange som 41 prosent som kunne tenke seg å bli flyger, men som mener at de ikke har evner,

innsatsvilje eller andre egenskaper som kreves for å komme inn i dette yrket.

Frafallet er stort også blant dem som kan tenke seg å bli direktør, forsker, lege, journalist, advokat, ingeniør, profesjonell idrettsutøver eller kunstner. Dette er populære yrker, men krever spesielle egenskaper eller langvarig utdanning, slik at mange betrakter det som uaktuelt å realisere slike ønsker.

Resultatet er at reiseleder/guide står fram som det yrket som langt flest kan tenke seg å arbeide i, samtidig som de mener de har de egenskaper som trenges for å kunne utføre en god jobb. Bl.a. barnehageassistent og sjåfør rykker oppover listen, fordi de fleste som kan tenke seg å jobbe i disse yrkene, også mener at de passer til yrket. Ingeniør og direktør beholder en sterk posisjon på listen, til tross for at mange som kan tenke seg å arbeide i slike yrker/stillinger, mener at de ikke vil klare å kvalifisere seg for disse.

Yrkesvalg og faktorverdier

I det følgende skal vi knytte yrkesvalgmotivene til dem som kunne tenke seg å jobbe i et yrke og som også mener at de passer til dette yrket. Det må bemerkes at forskjellen mellom å passe eller ikke passe til et yrke ikke bare skyldes grader av motivering, men også andre forhold. Karakterer som ikke er tilstrekkelig gode gir store utslag. Svake karakterer skaper forventninger om at man ikke er i stand til å gjennomføre en bestemt utdanning eller gjøre en god jobb. Bestemte oppfatninger om kjønnsroller kan gi lignende utslag.

Faktorverdiene viser den relative vektleggingen på de ni faktorene. Høy positiv faktorverdi viser at de som kan tenke seg å arbeide i et bestemt yrke legger vekt på bestemte forhold ved et yrke. Vi skal nå se på hvilke yrker som passer best til hver av de ni faktorene etter de unges mening.

Høyest faktorverdi for faktoren *menneskekontakt/hjelpe* finner vi for dem som kan tenke seg å bli hjemmehjelper, hjelpepleier, sykepleier, dagmamma, førskolelærer eller barnehageassistent. Lavest faktorverdi er det for dem som kan tenke seg å bli mekaniker, elektriker eller ingeniør. Ulik vektleggingen av denne faktoren skaper et sterkt skille mellom lavstatusyrker. Etter som jentene vektlegger menneskekontakt/hjelpe, vil de tiltrekkes av serviceyrker og spesielt hjelpe- og omsorgsyrker. Gutter har lav faktorverdi for menneskekontakt/hjelpe, og vil sjelden velge slike yrker.

For faktoren *bestemme/skape* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli direktør, professor, politiker, advokat, ingeniør eller forsker, lavest for dem som kan tenke seg å bli dagmamma, hjelpepleier eller hjem-

mehjelper. Her skiller ut de som ønsker å ha makt og innflytelse i samfunnet, enten gjennom å treffe beslutninger eller gjennom besittelse av spesielle kunnskaper.

For faktoren *mobilitet/frihet* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli tolk, kunstner, journalist, politiker eller reiseleder, lavest for dem som kan tenke seg å bli hjemmehjelper, hjelpepleier eller sykepleier. På samme måte som faktoren bestemme/skape er mobilitet/frihet knyttet til prestisjefylte yrker. Mens bestemme/skape førte til yrker som gir makt, gir mobilitet/frihet assosiasjoner om yrker for "folk på farta". Disse liker å eksponere seg og samhandle med andre. De scorer også høyt på faktoren menneskekontakt/hjelpe.

For faktoren *hemsted/bunden* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli hjemmehjelper, dagmamma, hjelpepleier, bonde, sykepleier og førskolelærer, lavest for dem som kan tenke seg å bli politiker, tolk eller advokat. De som scorer høyt på denne faktoren scorer lavt på mobilitet/frihet og omvendt. De som kan tenke seg yrker i hjelpe- og omsorgssektoren, eller som vil bli bonde kan langt sjeldnere enn andre tenke seg å flytte for å få et yrke, eller ha lange reiser i det daglige arbeidet. De er mindre mobile enn andre.

For faktoren *jobbsikkerhet/lønn* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli kontormann/dame, profesjonell idrettsutøver, direktør, advokat, selger eller reiseleder, lavest for dem som kan tenke seg å bli prest, kunstner eller dagmamma. Jobbsikkerhet/lønn assosieres med enkelte prestisjefylte yrker, men også med mannsdominerte lavstatusyrker. Menn legger større vekt enn kvinner på denne faktoren.

For faktoren *kolleger/overordnede* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli kontormann/dame, frisør, prest, ekspeditør eller selger, lavest for dem som kan tenke seg å bli politiker, fisker eller professor. Denne faktoren skiller lite mellom yrker. Høyest er faktorverdien for kontormann/dame, +0,10, lavest for politiker, -0,11. Det er bare mellom yrker med de mest ekstreme verdiene det er signifikant forskjell.

For faktoren *rutine/beslutningsvegring* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli fisker, dagmamma, frisør, ekspeditør eller postbud, lavest for dem som kan tenke seg å bli lektor, prest eller politiker.

For faktoren *interesser/evner* er faktorverdien høyest for dem som kan tenke seg å bli professor, kunstner, lege, forsker eller psykolog, lavest for dem som kan tenke seg å bli sjåfør, selger eller flyger. De fleste legger vekt på å få et interessant arbeide og på å få bruke evnene sine i arbeidet. Fak-

toren skiller lite på yrker. Høyest er faktorverdien for dem som kan tenke seg å bli professor, + 0,19, lavest for dem som kan tenke seg å bli sjåfør, - 0,12.

For faktoren *verktøy/kroppsarbeid* er faktorverdien høyest for dem som passer som mekaniker, snekker, elektriker, bonde, fisker eller sjåfør, lavest for dem som passer som kontormann/dame, advokat eller professor. Kvinner kan sjelden tenke seg å bli mekaniker, snekker eller elektriker, fordi de ikke er orientert mot arbeid med maskiner eller verktøy. Denne variabelen skaper dermed en barriere mellom mannsdominerte og kvinnedominerte lavstatus-yrker.

Yrkesvalgmotiver og yrkesvalg

De som kan tenke seg å bli barnehageassistenter har en annen motivprofil enn dem som kan tenke seg å bli advokat eller bonde. De legger forskjellig vekt på ulike forhold når de skal velge yrke. Vi skal nå se på motivprofilen til dem som kan tenke seg å arbeide i hvert av de 34 yrkene, og også mener at de passer til dette yrket.

Innledningsvis kan vi betrakte fem helse- og omsorgsykker: Lege, sykepleier, hjelpepleier, hjemmehjelper og dagmamma. Disse kan ordnes hierarkisk etter prestisje eller utdanningens lengde med lege på topp, dernest sykepleier, hjelpepleier, hjemmehjelper og dagmamma. Det kan her diskuteres om hjemmehjelper eller dagmamma rangerer lavest.

De som mener de passer som sykepleier, hjelpepleier, hjemmehjelper og dagmamma har stort sett de samme yrkesvalgmotiver. Noen tilsynelatende interessante detaljer forekommer, men etter som forskjellene ikke er signifikante vil de ikke bli kommentert. Bare mellom sykepleier og dagmamma finner vi signifikant forskjell for faktorene jobbsikkerhet/lønn og rutine/beslutningsvegring. De som kan tenke seg å bli sykepleiere legger større vekt på å få en sikker og varig jobb med god lønn enn dem som kan tenke seg å arbeide som dagmamma. De siste kan hyppigere tenke seg å utføre rutinearbeid.

Tabell 3.6 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som lege, sykepleier, hjelpepleier, hjemme-hjelper eller dagmamma, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide som, og passer som	Lege	Sykepleier	Hjelpepleier	Hjemme-hjelper	Dagmamma
Menneskekontakt/hjelpe	+0,13	+0,63	+0,66	+0,73	+0,60
Hjemsted/bunden	-0,07	+0,23	+0,28	+0,34	+0,31
Rutine/beslutningsvegr.	-0,11	+0,03	+0,06	+0,13	+0,21
Kolleger/overordnede	-0,04	+0,04	+0,03	0	0
Interesser/evner	+0,12	+0,03	+0,01	+0,05	0
Jobbsikkerhet/lønn	+0,10	+0,07	-0,03	-0,05	-0,13
Verktøy/kroppsarbeid	-0,23	-0,14	-0,07	-0,05	-0,09
Mobilitet/frihet	0	-0,18	-0,19	-0,19	-0,10
Bestemme/skape	+0,18	-0,28	-0,36	-0,36	-0,37
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ - 0,07- 0,09	+ - 0,06- 0,08	+ - 0,06- 0,08	+ - 0,07- 0,10	+ - 0,06- 0,09
Antall observasjoner	518	620	609	448	599

De som kan tenke seg å bli lege legger større vekt enn gjennomsnittet på faktoren menneskekontakt/hjelpe, men likevel langt mindre enn for de fire yrkene de er sammenlignet med. Ellers har de en motivprofil som på mange måter er en motsetning til de helse- og omsorgsyrkene som er nevnt foran. De legger større vekt enn de andre på faktorene bestemme/skape, jobbsikkerhet/lønn og interesser/evner, mindre vekt på rutine/beslutningsvegring og hjemsted/bunden.

Tabell 3.7 viser motivprofilene for dem som kan tenke seg å arbeide i en rekke pedagogiske yrker. En har også her tenkt seg stillingene ordnet i et hierarki med professor på toppen og førskolelærer og barnehageassistent i bunnen. Det gir større prestisje å undervise voksne studenter enn små barn. Motivprofilene er da også ganske forskjellige.

Tabell 3.7 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som professor, lektor, lærer, førskolelærer eller barnehageassistent, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide og passer som	Professor	Lektor	Lærer	Førskole- lærer	Barne- hage- assistent
Menneskekontakt/hjelpe	-0,12	+0,21	+0,28	+0,53	+0,52
Mobilitet/frihet	+0,11	+0,06	+0,06	-0,01	-0,03
Kolleger/overordnede	-0,09	+0,03	+0,05	+0,05	+0,01
Interesser/evner	+0,19	+0,08	+0,03	+0,02	+0,02
Hjemsted/bunden	-0,10	-0,04	+0,03	+0,22	+0,18
Bestemme/skape	+0,50	+0,19	-0,02	-0,24	-0,25
Jobbsikkerhet/lønn	-0,10	-0,12	-0,12	-0,11	-0,10
Rutine/beslutningsvegr.	-0,21	-0,30	-0,21	-0,05	+0,03
Verktøy/kroppsarbeider	-0,33	-0,40	-0,25	-0,12	-0,07
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,08- 0,11	+ 0,07- 0,10	+ 0,06- 0,07	+ 0,05- 0,07	+ 0,05- 0,06
Antall observasjoner	396	488	828	870	994

Det er stor likhet mellom motivprofilen til dem som kan tenke seg å bli førskolelærer og barnehageassistent. Det er svært mange som har svart bekræftende på at de kan tenke seg å bli både førskolelærer og barnehageassistent, slik at det i stor grad dreier seg om de samme personene.

Ellers kan en notere forskjeller i motivprofilene for ulike pedagogiske yrker. Alle som mener de passer til pedagogiske yrker legger stor vekt på kontakt med andre og på å kunne hjelpe andre mennesker. De som mener de passer som professor er unntak. Det er likevel stor forskjell fra lektor og lærer til førskolelærer og barnehageassistent. De siste vektlegger faktoren menneskekontakt/hjelpe atskillig mer enn de første.

De som kan tenke seg å bli professor sammen med dem som kan tenke seg å bli direktør (se Tabell 3.9), legger størst vekt på faktoren bestemme/skape. For denne faktoren er det signifikant forskjell mellom faktorverdiene til dem som kan tenke seg å bli professor og lektor, mellom dem som kan tenke seg å bli lektor og lærer, og mellom dem som kan tenke seg å bli lærer og førskolelærer eller barnehageassistent.

For enkelte andre faktorer er det stor likhet i faktorverdien for de fem pedagogiske yrkene. Det gjelder f.eks. for faktorene jobbsikkerhet/lønn og for interesser/evner, hvor riktig nok de som kan tenke seg å bli professor skiller seg ut ved at svært mange legger vekt på faktoren, men alle legger vekt på å få et interessant yrke, hvor de kan gjøre bruk av sine evner.

Den store forskjellen i faktorverdier mellom faktorene menneskekontakt/hjelpe og bestemme/skape gjør imidlertid at den gjennomgående substitusjonen i valget mellom pedagogiske yrker er liten. Substitusjon kan være mulig mellom valg mellom professor og lektor, mellom lektor og lærer, og mellom lærer og førskolelærer, men derimot sjelden f.eks. mellom professor og lærer eller lektor og førskolelærer.

Tabell 3.8 viser fem ulike serviceyrker hvor også faktoren menneskekontakt/hjelpe er viktig.

Tabell 3.8 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som prest, frisør, ekspeditør, selger og kontor-mann/dame, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide som, og passer som	Prest	Frisør	Ekspeditør	Selger	Kontor-mann/dame
Menneskekontakt/hjelpe	+0,27	+0,45	+0,24	+0,05	+0,07
Rutine/beslutningsvegr.	-0,27	+0,18	+0,16	-0,01	+0,13
Hjemsted/bunden	+0,09	+0,18	+0,14	-0,12	+0,14
Jobbsikkerhet/lønn	-0,55	+0,08	+0,09	+0,15	+0,21
Kolleger/overordnede	+0,09	+0,09	+0,07	+0,07	+0,10
Verktøy/kroppsarbeid	-0,11	-0,04	+0,05	+0,02	-0,37
Mobilitet/frihet	+0,20	0	-0,04	+0,12	0
Bestemme/skape	+0,18	-0,16	-0,04	+0,27	+0,08
Interesser/evner	-0,04	-0,01	-0,08	-0,11	-0,05
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,18- 0,25	+ 0,07- 0,10	+ 0,06- 0,08	+ 0,06- 0,08	+ 0,06- 0,07
Antall observasjoner	99	471	798	702	783

Tabell 3.9 viser fem prestisjefylte yrker som til dels krever langvarig utdanning. Faktorverdien for faktoren bestemme/skape er over gjennomsnittet for alle, men den er særlig høy for direktør, politiker og advokat, mens den er vesentlig lavere for psykolog enn for de nevnte yrkene.

Tabell 3.9 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som direktør, politiker, advokat, forsker eller psykolog, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide som, og passer som	Direktør	Politiker	Advokat	Forsker	Psykolog
Bestemme/skape	+0,50	+0,44	+0,39	+0,28	+0,09
Mobilitet/frihet	+0,15	+0,27	+0,20	+0,14	+0,20
Jobbsikkerhet/lønn	+0,18	-0,09	+0,15	-0,05	-0,09
Interesser/evner	-0,04	+0,07	+0,02	+0,11	+0,09
Menneskekontakt/hjelpe	-0,14	0	0	-0,10	+0,36
Kolleger/overordnede	-0,02	-0,11	-0,02	0	+0,03
Rutine/beslutningsvegr.	-0,17	-0,26	-0,23	-0,20	-0,22
Hjemsted/bunden	-0,21	-0,34	-0,25	-0,11	-0,12
Verktøy/kroppsarbeid	-0,24	-0,25	-0,37	-0,20	-0,18
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,05- 0,06	+ 0,09- 0,11	+ 0,06- 0,07	+ 0,06- 0,07	+ 0,06- 0,08
Antall observasjoner	1029	373	798	857	726

De som kan tenke seg å bli forsker eller psykolog er mer opptatt av å få en interessant jobb enn dem som kan tenke seg å bli direktør. Motivprofilene for forsker og professor (se Tabell 3.7) er for øvrig svært like. Det er ikke overraskende etter som begge yrkene/stillingene har forskning som en fellesnevner. De som vil bli direktør scorer høyt på faktoren bestemme/skape. Den kommende politikeren vektlegger også interesser, men enda mer det å være med på å bestemme, lede og skape. Han hører også til dem som scorer høyest på faktoren mobilitet/frihet.

De som kan tenke seg å bli psykolog legger stor vekt på menneskekontakt og på å hjelpe andre. De kommende politikere og advokater hører til gjennomsnittet på dette punktet, selv om en må anta at de vil få atskillig kontakt med mennesker.

Tabell 3.10 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som tolk, journalist, reiseleder, kunstner eller profesjonell idrettsutøver, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide som, og passer som	Tolk	Journalist	Reiseleder	Kunstner	Prof.idr. utøver
Mobilitet/frihet	+0,36	+0,27	+0,24	+0,32	+0,17
Menneskekontakt/hjelpe	+0,28	+0,15	+0,23	+0,19	-0,06
Jobbsikkerhet/lønn	+0,03	-0,08	+0,13	-0,27	+0,21
Bestemme/skape	+0,03	+0,12	+0,05	+0,09	+0,18
Kolleger/overordnede	+0,05	+0,06	+0,05	-0,01	+0,05
Interesser/evner	+0,08	+0,03	0	+0,14	-0,06
Verktøy/kroppsarbeid	-0,21	-0,19	-0,03	+0,02	+0,21
Rutine/beslutningsvegr.	-0,12	-0,20	-0,04	-0,11	+0,04
Hjemsted/bunden	-0,32	-0,24	-0,16	-0,10	-0,04
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,07- 0,08	+ 0,05- 0,07	+ 0,05	+ 0,06- 0,08	+ 0,08- 0,09
Antall observasjoner	545	994	1439	704	514

Fire yrker scorer høyere på faktoren mobilitet/frihet enn på andre faktorer (Tabell 3.10). Det gjelder dem som kan tenke seg å bli tolk, journalist, reiseleder eller kunstner. Faktoren menneskekontakt/hjelpe er nest viktigst for dem som kan tenke seg å arbeide i disse fire yrkene, men interesser og medbestemmelse vurderes også høyere enn av gjennomsnittet. For alle fire gir faktoren hjemsted/bunden størst negativ faktorverdi.

For dem som kan tenke seg å bli profesjonell idrettsutøver er fire faktorer omtrent like viktige: Verktøy/kroppsarbeid (de ønsker en jobb hvor de kan bevege seg), jobbsikkerhet/lønn, bestemme/skape og mobilitet/frihet.

De som passer som mekaniker, snekker eller elektriker har spesielt høye faktorverdier for faktoren verktøy/kroppsarbeid. De som passer som ingeniør scorer derimot lavere enn gjennomsnittet på denne faktoren. Det skyldes ikke manglende interesse for maskiner og verktøy, men heller at kroppsarbeid ikke virker tiltrekkende på de kommende ingeniørene. Kroppsarbeid inngår i faktoren med stor tyngde.

Deltagerne i de fem yrkesgruppene som er med i Tabell 3.11 legger alle større vekt enn gjennomsnittet på faktorene bestemme/skape og jobbsikkerhet/lønn. De som passer som mekaniker, snekker, elektriker eller ingeniør

legger mindre vekt enn gjennomsnittet på faktoren mobilitet/frihet. De som kan tenke seg å bli flyger scorer derimot høyt på denne faktoren. Det er ikke overraskende, etter som det å reise mye i tilknytning til jobben inngår i denne faktoren.

Tabell 3.11 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som ingeniør, flyger, elektriker, mekaniker eller snekker, og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide m, og passer som	Ingeniør	Flyger	Elektriker	Mekaniker	Snekker
Verktøy/kroppsarbeid	-0,03	+0,13	+0,53	+0,81	+0,68
Bestemme/skape	+0,32	+0,20	+0,11	+0,03	+0,07
Jobbsikkerhet/lønn	+0,11	+0,11	+0,09	+0,07	+0,06
Hjemsted/bunden	-0,06	-0,03	+0,07	+0,10	+0,10
Kolleger/overordnede	+0,01	-0,01	+0,06	+0,04	+0,05
Interesser/evner	+0,04	-0,10	-0,03	-0,04	+0,03
Rutine/beslutningsvegr.	-0,09	-0,02	-0,05	+0,08	+0,04
Mobilitet/frihet	-0,05	+0,17	-0,12	-0,16	-0,05
Menneskekontakt/hjelpe	-0,29	-0,18	-0,40	-0,42	-0,27
Konfidensintervall (0,85-nivå)	+ 0,05- 0,06	+ 0,07	+ 0,07- 0,08	+ 0,07- 0,08	+ 0,07- 0,08
Antall observasjoner	1099	785	713	760	645

Menneskekontakt/hjelpe har stor negativ faktorverdi for alle disse gruppene, men særlig for dem som kan tenke seg å bli mekaniker eller elektriker. Den sterke polariseringen mellom verktøy/kroppsarbeid (tingorientering) og menneskekontakt/hjelpe (menneskeorientering) gjør at substitusjonen mellom en rekke lavstatusyrker blir svært liten.

De som mener de passer som bonde, fisker, sjåfør eller postbud legger stor vekt på faktoren verktøy/kroppsarbeid, men liten vekt på faktorene bestemme/skape og menneskekontakt/hjelpe.

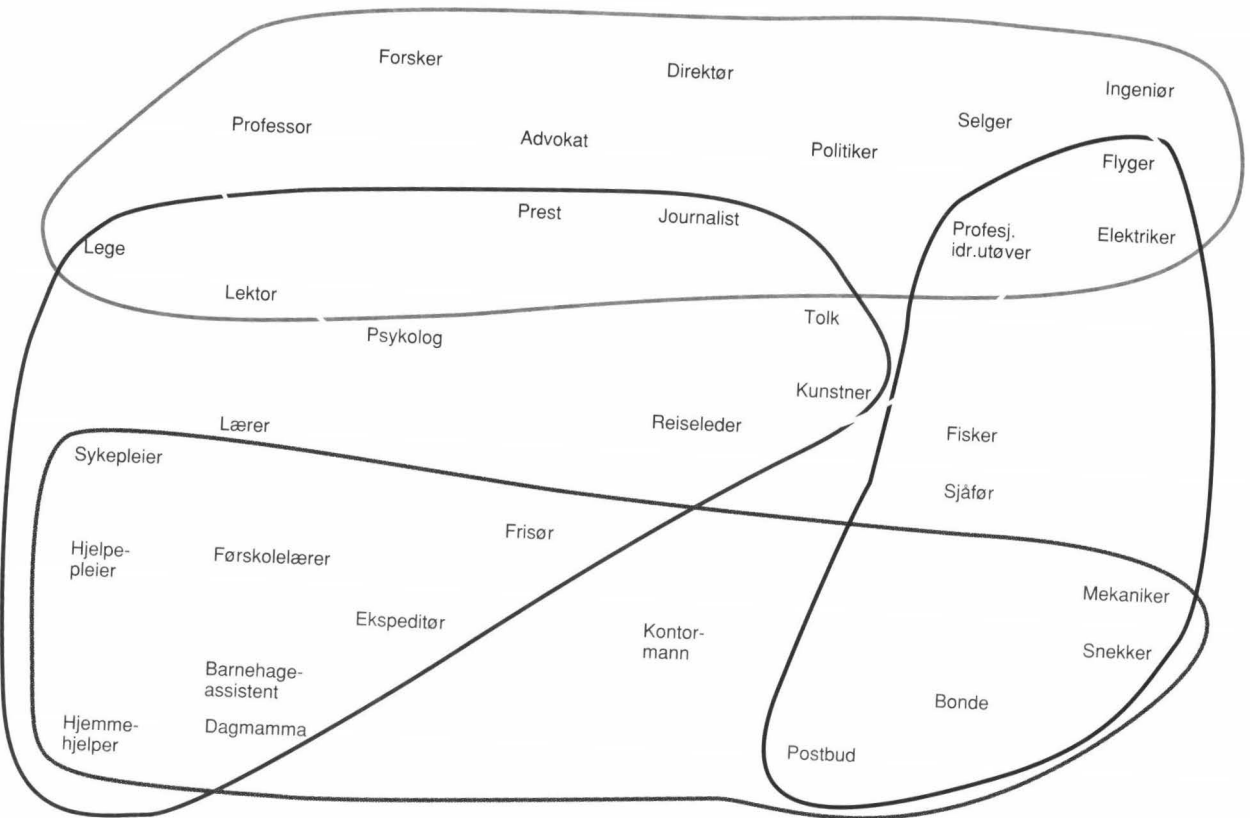
Tabell 3.12 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som bonde, fisker, sjåfør eller postbud og som også mener at de passer til yrket

Kan tenke seg å arbeide som, og passer som	Bonde	Fisker	Sjåfør	Postbud
Verktøy/kroppsarbeid	+0,53	+0,49	+0,47	+0,21
Rutine/beslutningsvegr.	+0,01	+0,24	+0,11	+0,15
Jobbsikkerhet/lønn	-0,11	+0,07	+0,08	+0,05
Kolleger/overordnede	-0,05	-0,10	+0,04	+0,06
Hjemsted/bunden	+0,23	-0,03	0	+0,16
Bestemme/skape	-0,11	-0,01	-0,03	-0,13
Mobilitet/frihet	+0,01	+0,01	-0,04	+0,01
Interesser/evner	+0,07	+0,04	-0,12	-0,08
Menneskekontakt/hjelpe	-0,18	-0,28	-0,16	-0,01
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,08- 0,09	+ 0,11- 0,14	+ 0,06- 0,07	+ 0,08- 0,10
Antall observasjoner	571	264	966	450

De som kan tenke seg å bli postbud har en høy faktorverdi for faktoren hjemsted/bunden. De som kan tenke seg å bli sjåfør har en faktorverdi omtrent som for gjennomsnittet for denne faktoren. Postbud og sjåfør må forutsettes å måtte reise mye i tilknytning til jobben. Det er imidlertid også andre forhold som virker på faktoren. Å få en jobb på hjemstedet kan telle desto mer for disse. Men her som ellers gjelder det at sjåfør eller postbud er bare et av flere yrker den enkelte kan tenke seg å arbeide i. Motivprofilen kan ikke alltid være tilpasset alle de ønskede yrkene på alle punkter.

Yrkesvalgmotiver og yrkesvalg

Med utgangspunkt i Tabell 3.6 - 3.12 har vi gruppert de 34 yrkene/stillingene etter faktorverdi. Yrker/stillinger med faktorverdi +0,10 eller høyere for en faktor er gruppert sammen i Figur 3.1. Det betyr f.eks. at yrkene innenfor området menneskekontakt/hjelpe foretrekkes av dem som legger vekt på mye samarbeide med andre, mye kontakt med andre, anledning til å treffe nye mennesker og kunne hjelpe andre i sitt arbeide. De yrkene som ligger innenfor området verktøy/kroppsarbeid foretrekkes av dem som legger vekt på kroppsarbeid og på å kunne arbeide med maskiner og verktøy.

- Faktorverdi: 0.10 eller høyere
- Menneskekontakt/hjelpe
 - Verktøy/kroppsarbeid
 - Bestemme/skape
 - Mobilitet/frihet
 - Hjemsted/bunden

Figur 3.1 34 yrker/stillinger fordelt etter faktorer med faktorverdi + 0.10 eller høyere

Bare fem av de ni faktorene er brukt ved grupperingen. Tre av disse betyr mer for yrkesvalget enn de øvrige: Verktøy/kroppsarbeid, menneskekontakt/hjelpe og bestemme/skape. To er viktige, men litt mindre utslagsgivende: Mobilitet/frihet og hjemsted/bunden.

Sosial bakgrunn, kjønn og yrkesvalgmotiver

Tabell 3.2 viser faktorverdier for arbeidersonner, arbeiderdøtre, funksjonær-sønner og funksjonærdøtre.

Høy faktorverdi for *verktøy/kroppsarbeid* betyr stor sannsynlighet for at man velger et *mannsdominert* yrke. Høy faktorverdi for *menneskekontakt/hjelpe* gir stor sannsynlighet for å velge et *kvinnedominert* yrke. Faktorene verktøy/kroppsarbeid og menneskekontakt/hjelpe skaper et skille mellom mannsdominerte og kvinnedominerte yrker. Det er imidlertid ingen uoverstigelig grense mellom disse yrkene. Det er en del jenter som mener de passer som snekker og en del gutter som passer som sykepleiere.

Høy faktorverdi for *bestemme/skape* betyr stor sannsynlighet for at man velger et prestisjefyllt høystatusyrke som krever langvarig utdanning. Her går skillelinjen mellom dem som har *fedre med høystatusyrker* og dem som har *fedre med lavstatusyrker*.

Høy faktorverdi for faktoren mobilitet/frihet øker sannsynligheten for å velge et yrke som gir anledning til at man selv disponerer arbeidstiden. Mye ferie og fritid, ønske om anledning til å reise i tilknytning til jobben, og stor mobilitet ved valg av geografisk arbeidssted hører også med til bildet.

Høy faktorverdi for faktoren hjemsted/bunden øker sannsynligheten for å velge et yrke hvor en kan få jobb på hjemstedet, en jobb som gir kort vei til arbeidsplassen, og hvor en kan arbeide på samme sted hver dag. De som legger vekt på denne faktoren føler seg bundet til hjemstedet og til et antepert omsorgsansvar ved yrkesvalget. Stikkordet er lav mobilitet.

Høy faktorverdi for faktoren mobilitet/frihet er knyttet til høystatusyrker, mens høy faktorverdi for faktoren hjemsted/bunden er knyttet til lavstatusyrker. *Jenter* som har *fedre med høystatusyrker* scorer høyest på faktoren mobilitet/frihet og velger derfor ofte høystatusyrker. *Jenter* som har *fedre med lavstatusyrker* scorer høyest på faktoren hjemsted/bunden og velger derfor ofte lavstatusyrker.

De to faktorene skaper også forskjeller mellom gutter som har fedre med høystatusyrker og lavstatusyrker, men i mindre grad enn for jentene.

Disse fakta kan gi oss en forståelse av hvorfor gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn velger forskjellige yrker.

For faktoren verktøy/kroppsarbeid er det en svært høy faktorverdi for arbeidersonner. Arbeidersonner vil dominere i de yrker som kan assosieres med verktøy/kroppsarbeid.

For menneskekontakt/hjelp er det en høy faktorverdi for arbeiderdøtre og funksjonærdøtre. Jenter dominerer i yrker hvor menneskekontakt/hjelp gir høy faktorverdi. Faktoren skiller derimot lite mellom arbeiderdøtre og funksjonærdøtre.

For faktoren bestemme/skape er det en spesielt høy faktorverdi for funksjonærsønner. Faktorverdien er også høyere for funksjonærdøtre og arbeidersonner enn for arbeiderdøtre.

For faktoren mobilitet/frihet er faktorverdien spesielt høy for funksjonærdøtre, men den er også høyere for funksjonærsønner enn for de øvrige.

For faktoren hjemsted/bunden er faktorverdien særlig høy for arbeiderdøtre. Yrker som har en høy faktorverdi for hjemsted/bunden vil derfor tiltrekke arbeiderdøtre mer enn andre yrker.

Forventninger om yrkesvalg på grunnlag av yrkesvalgmotiver for gutter og jenter med ulik sosial bakgrunn

Med den viten vi nå har om faktorverdier for arbeiderdøtre, arbeidersonner, funksjonærdøtre og funksjonærsønner og om faktorverdier for de som kan tenke seg å arbeide i de enkelte stillinger, kan vi bestemme hvilke yrker som tiltrekker de fire gruppene mest.

Vi starter med det feltet (området) i Figur 3.1 som viser yrker som scorer høyt på faktoren verktøy/kroppsarbeid. Gutter og særlig arbeidersonner scorer høyest på faktoren verktøy/kroppsarbeid. Det vil derfor være gutter som tiltrekkes mest av disse yrkene. For dem som kan tenke seg å arbeide som flyger og profesjonell idrettsutøver trekker to faktorer i retning av funksjonærsønner. Disse har høyere faktorverdi både på bestemme/skape og mobilitet/frihet enn arbeidersonner. Elektriker har høy faktorverdi både for verktøy/kroppsarbeid og bestemme/skape. Det kunne vært usikkert om arbeidersonner eller funksjonærsønner ble mest tiltrukket av dette yrket. Tabell 3.11 viser imidlertid at faktorverdien er + 0,53 for verktøy/kroppsarbeid og + 0,11 for bestemme/skape, slik at den første veier atskillig tyngre enn den siste. Det må derfor forventes at arbeidersonner tiltrekkes mest av elektrikeryrket.

Konklusjon: Arbeidersønner tiltrekkes mest av yrkene mekaniker, snekker, elektriker, sjåfør, fisker, bonde og postbud, funksjonærsønner mest av flyger og profesjonell idrettsutøver.

Jenter tiltrekkes av alle yrker innenfor feltet (området) menneskekontakt/hjelpe, etter som faktorverdien er høy for denne faktoren. Yrkene kan fordeles på arbeiderdøtre og funksjonærdøtre på grunnlag av faktorene mobilitet/frihet og hjemsted/bunden. Arbeiderdøtrene tiltrekkes mest av yrker med høy faktorverdi for menneskekontakt/hjelpe og hjemsted/bunden, mens funksjonærdøtrene tiltrekkes mest av yrker med høy faktorverdi for menneskekontakt/hjelpe og mobilitet/frihet.

Lege, lektor og lærer faller ikke inn under en av de to nevnte kategoriene. Lege og lektor har høy faktorverdi både for menneskekontakt/hjelpe og bestemme/skape. Jenter har høy faktorverdi for den første faktoren, funksjonærsønner for den siste. Funksjonærdøtre har i tillegg høyere faktorverdi enn arbeiderdøtre for den siste. Det vil derfor være enten funksjonærsønner eller funksjonærdøtre som tiltrekkes mest av disse to yrkene.

Lærer har bare høy faktorverdi for menneskekontakt/hjelpe. Det er derfor jenter som tiltrekkes mest av dette yrket, men det kan ikke sies om funksjonærdøtre eller arbeiderdøtre tiltrekkes mest av yrket.

Konklusjon: Arbeiderdøtrene tiltrekkes mest av yrkene hjemmehjelper, hjelpepleier, sykepleier, dagmamma, førskolelærer, barnehageassistent, ekspeditør og frisør, funksjonærdøtrene mest av psykolog, reiseleder, kunstner, tolk, journalist og prest. Det er usikkert om funksjonærsønner eller funksjonærdøtre tiltrekkes mest av lege- og lektoryrket, og om arbeiderdøtre eller funksjonærdøtre tiltrekkes mest av læreryrket.

Det tredje hovedfeltet omfatter yrker med høy faktorverdi for faktoren bestemme/skape. Funksjonærsønner har spesielt høy faktorverdi for denne faktoren. De som kan tenke seg å bli ingeniør har bare høy faktorverdi for bestemme/skape. Det blir derfor funksjonærsønner som tiltrekkes mest av dette yrket.

Det kan være mer usikkert for dem som kan tenke seg å bli professor, forsker, advokat, direktør, politiker og selger. Her trekker faktoren bestemme/skape i retning av funksjonærsønner, mens faktoren mobilitet/frihet trekker i retning av funksjonærdøtre. Etter som faktoren bestemme/skape er mer utslagsgivende enn mobilitet/frihet, vil vi forvente at funksjonærsønnene tiltrekkes litt mer enn funksjonærdøtrene av disse yrkene.

Et yrke er ennå ikke nevnt. Kontormann/dame faller ikke under noen av de tre hovedkategoriene. Yrket har imidlertid høy faktorverdi for hjem-

sted/bunden, og det vil derfor være enten arbeidersonner eller arbeiderdøtre som tiltrekkes mest av yrket.

Faktiske yrkespreferanser sammenholdt med forventninger på grunnlag av yrkesvalgmotivene

Så langt har vi sammenholdt yrkesvalgmotiver med yrkesvalg, og gjort en antagelse om at yrkesvalgmotiver som er fremherskende hos unge fra en bestemt sosial bakgrunn og kjønn henger sammen med yrkespreferanser. Undersøkelsen gir oss grunnlag for å kontrollere om våre antagelser er korrekte.

Tabell 3.13 viser hvor stor andel fra hver av de fire gruppene (fars yrke: arbeider, faglært og ufaglært - gutter og jenter, og fars yrke: funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå - gutter og jenter) som kan tenke seg å arbeide i de enkelte yrker, og som også mener at de passer til yrket.

Det er et svært godt sammenfall mellom våre forventninger om hvilke grupper som var mest tiltrukket av bestemte yrker og deres yrkespreferanser, slik de gir seg uttrykk i Tabell 3.13.

Våre konklusjoner foran hadde passet perfekt, hvis advokat og prest hadde byttet plass i Figur 3.1. Tabell 3.13 viser at arbeidersonner hyppigst mener de passer som bonde, elektriker, fisker, mekaniker, postbud, sjåfør og snekker. Dette er helt i overensstemmelse med våre konklusjoner foran.

Arbeiderdøtre mener de hyppigst passer som barnehageassistent, dagmamma, ekspeditør, frisør, førskolelærer, hjelpepleier, hjemmehjelper, kontormann/dame og sykepleier. Dette er også i overensstemmelse med våre konklusjoner. Vi kunne imidlertid ikke si om arbeidersonner eller arbeiderdøtre hyppigst var tiltrukket av å bli kontormann/dame på grunnlag av yrkesvalgmotivene. Tabell 3.13 viser at arbeiderdøtrene hyppigst mener de passer som kontormann/dame.

Funksjonærsønner mener hyppigst de passer som direktør, flyger, forsker, ingeniør, politiker, profesjonell idrettsutøver, prest, professor og selger. Dette er også med ett unntak i overensstemmelse med de konklusjoner vi trakk foran på grunnlag av yrkesvalgmotivene. Unntaket er prest. I henhold til yrkesvalgmotivene skulle presteyrket passe best for funksjonærdøtre, mens andelen som mener de passer som prest er 5 prosent for funksjonærsønner og 4 prosent for funksjonærdøtre.

Tabell 3.13 Prosentandel som kan tenke seg å arbeide i hvert av 34 yrker, og som også mener at de passer til yrket. Kjønn og sosial bakgrunn

Fars yrke	Arbeider		Funksjonær	
	faglært og ufag lært		på høyeste og nest høyeste nivå	
Kjønn	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Kan tenke seg å arbeide som:				
Advokat	13	16	31	33
Barnehageassistent	13	53	15	39
Bonde	20	15	12	12
Dagmamma	3	39	4	25
Direktør	26	17	43	33
Ekspeditor	21	32	19	20
Elektriker	40	8	32	6
Fisker	14	3	12	2
Flyger	30	11	36	15
Forsker	20	14	34	31
Frisør	5	28	4	18
Førskolelærer	11	43	13	38
Hjelppeleier	5	39	6	26
Hjemmehjelper	2	29	3	19
Ingeniør	38	15	52	25
Journalist	21	24	33	40
Kontormann/dame	18	29	17	26
Kunstner	13	22	19	28
Lege	8	12	19	22
Lektor	8	12	14	23
Lærer	16	26	23	33
Mekaniker	50	8	29	6
Politiker	9	5	15	11
Postbud	19	16	13	8
Profesj. idr.utøver	20	9	25	10
Prest	2	2	5	4
Professor	7	5	18	15
Psykolog	8	23	18	35
Reiseleder, guide	32	48	35	53
Selger	22	15	28	18
Sjåfør	49	20	32	13
Snekker	37	10	24	6
Sykepleier	5	39	6	27
Tolk	7	18	12	26

Funksjonærdøtre mener hyppigst at de passer som advokat, journalist, kunstner, lege, lektor, lærer, psykolog, reiseleder/guide og tolk. I henhold til yrkesvalgmotivene og våre konklusjoner foran skulle funksjonærsønnene hyppigst være tiltrukket av advokatyret. Det er imidlertid 33 prosent av funksjonærdøtrene og 31 prosent av funksjonærsønnene som mener de passer til yrket i henhold til Tabell 3.13.

På grunnlag av yrkesvalgmotivene er det usikkert om funksjonærdøtre eller funksjonærsønner tiltrekkes mest av lege- og lektoryret.

Tabell 3.13 viser at funksjonærdøtre hyppigst mener de passer til disse yrkene, og funksjonærsønner nest hyppigst. Med utgangspunkt i yrkesvalgmotivene er det også usikkert om funksjonærdøtre eller arbeiderdøtre hyppigst tiltrekkes av læreryret. Tabell 3.13 viser her at funksjonærdøtre hyppigst mener de passer til læreryret, mens arbeiderdøtrene nest hyppigst mener de passer til dette yrket.

Andre yrkesvalgmotiver

Figuren hadde blitt overbelastet hvis vi hadde trukket inn de fire gjenværende faktorene. Rutine/beslutningsvegring ville omfatte en rekke lavstatusyrker, fisker, dagmamma, frisør, ekspeditør, postbud, hjemmehjelper, kontormann/dame og sjåfør.

Interesser/evner ville ha omfattet høystatusyrkene lege, professor og forsker, i tillegg til kunstner.

Ønsker om et godt forhold til kolleger og overordnede er så universelle at bare kontormann/dame når opp til terskelen på +0,10 i faktorverdi.

For faktoren jobbsikkerhet/lønn har følgende yrker/stillinger en faktorverdi på + 0,10 eller høyere: Kontormann/dame, profesjonell idrettsutøver, direktør, advokat, selger, reiseleder, flyger, ingeniør og lege. Det kan være vanskelig å få tak i innholdet av denne faktoren. Det kan neppe være noen sammenheng mellom ønske om jobbsikkerhet og om å bli profesjonell idrettsutøver. De nevnte yrkene sprer seg da også over hele kartet i Figur 3.1. Vi kan imidlertid registrere en overvekt av ønsker om høystatusyrker og mannsdominerte yrker blant dem som legger vekt på gode jobbmuligheter, sikkert arbeid og høy lønn.

Ulike motiver, samme yrkesvalg

Det er godt mulig å velge samme yrke ut fra forskjellige motiver på samme måte som det er mulig å velge ulike yrker på grunnlag av de samme yrkes-

valgmotivene. De resultatene faktoranalysen viser kan betraktes som gjennomsnittstall for alle respondentene.

Et nærliggende spørsmål er om vi hadde kommet fram til andre konklusjoner om vi hadde betraktet gutter og jenter og deres yrkesvalgmotiver hver for seg. Vi har ikke gjennomført en slik alternativ analyse, men skal se nærmere på tre yrker. For et av disse yrkene, sykepleier, er faktorverdien høy for faktoren menneskekontakt/hjelpe. For det andre yrket, advokat, er faktorverdien høy for faktoren bestemme/skape. For det tredje yrket, snekker, er faktorverdien høy for faktoren verktøy/kroppsarbeid.

Tabell 3.14 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for gutter og jenter som kan tenke seg å arbeide som sykepleier, advokat eller snekker og som også mener at de passer til yrket

Passer til yrket Kjønn	Sykepleier		Advokat		Snekker	
	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Menneskekontakt/ hjelpe	+0,21	+0,69	-0,35	+0,29	-0,43	+0,29
Bestemme/skape	-0,01	-0,33	+0,53	+0,27	+0,11	-0,10
Mobilitet/frihet	-0,13	-0,19	+0,16	+0,24	-0,12	+0,18
Hjemsted/bunden	+0,08	+0,25	-0,26	-0,25	+0,11	+0,07
Jobbsikkerhet/ lønn	+0,09	+0,06	+0,20	+0,11	+0,13	-0,18
Kolleger/ overordnede	+0,07	+0,03	-0,05	0	+0,04	+0,06
Rutine/beslut- ningsvegring	-0,17	+0,06	-0,19	-0,26	+0,05	+0,01
Interesser/evner	-0,07	+0,05	-0,12	+0,14	-0,01	+0,16
Verktøy/ kroppsarbeid	+0,19	-0,19	-0,35	-0,39	+0,80	+0,26
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,19- 0,25	+ 0,06- 0,09	+ 0,09- 0,11	+ 0,06- 0,10	+ 0,08- 0,10	+ 0,13- 0,17
Antall observasj.	83	537	365	433	501	144

For at yrkesvalgmotiver og yrkespreferanser skulle passe sammen, kunne det her være ønskelig at gutter og jenter som mener at de passer for et bestemt yrke har de samme faktorverdier, eller m.a.o. at de mener at de samme forhold er viktig ved valg av et yrke eller en jobb. Slik er det ikke.

Det er faktisk ganske stor forskjell på motivene til gutter og jenter som mener de passer som sykepleier. Tilsvarende finner vi for dem som mener de passer som advokat eller snekker.

Enten jentene skal bli sykepleier, advokat, eller snekker viser de en høyere faktorverdi for menneskekontakt/hjelpe enn guttene. Tilsvarende viser guttene en høyere faktorverdi enn jentene for bestemme/skape både for sykepleier, advokat og snekker. Forskjellene er signifikante (på 0,95-nivå).

Gutter som mener de passer som sykepleiere har en faktorverdi for faktoren menneskekontakt/hjelpe som er langt lavere (+ 0,21) enn tilsvarende for jenter som mener de passer som sykepleiere (+ 0,69), men samtidig langt høyere enn gjennomsnittet for gutter (- 0,41).

Gutter som mener de passer som advokat har en faktorverdi for faktoren bestemme/skape som er langt høyere (+ 0,53) enn tilsvarende for jenter som mener de passer som advokater (+ 0,29). Men jenter som mener de passer som advokater har likevel en faktorverdi for bestemme/skape som er langt høyere enn gjennomsnittet for jenter (- 0,13).

Hva er årsakene til de store forskjeller i motiver for å gå inn i de samme yrker? Kan det henge sammen med at gutter og jenter mener forskjellige svar er "korrekte", at noen svar er mer akseptable enn andre, og at dette er forskjellig for gutter og jenter? Eller oppfatter jenter og gutter yrkene forskjellig, og derfor vil utforme sin yrkesrolle forskjellig? Gutter som kan tenke seg å bli sykepleier eller advokat og som også mener de passer til yrket legger langt mindre vekt på faktoren menneskekontakt/hjelpe enn jenter som mener de passer for de samme yrker.

På den annen side legger gutter som kan tenke seg å bli sykepleier eller advokat atskillig større vekt på faktoren bestemme/skape enn jenter som kan tenke seg å begynne i de samme yrkene. Dette betyr at gutter som søker til sykepleie vil søke å få lederstillinger i atskillig større grad enn jenter. Disse vil til gjengjeld legge vekt på mellommenneskelige forhold og å hjelpe, dvs. de vil i større grad foretrekke å bli ved sykesengen.

Nå vet vi at gutter som blir sykepleiere langt hyppigere enn jenter søker til lederstillinger (se Enoksen 1990 s. 67). Langt mer spennende kan det være å reflektere over hva som vil skje når atskillig flere jenter kommer ut i arbeidslivet som advokater. Vil de velge andre spesialiteter enn guttene, eller vil de utforme advokatrollen annerledes?

Sluttkommentarer

De unge har mer eller mindre bestemte meninger om hva ulike yrker kan gi og hva de krever. Når vi sammenholder svarene på hvilke yrker de unge kan tenke seg å arbeide i med svarene på hva de ønsker å få ut av arbeidet, får vi sammenhenger som er illustrert i Figur 3.1. For dem som ønsker kontakt med andre mennesker og/eller det å kunne hjelpe andre i sitt arbeid utkrystalliseres en rekke yrker. For dem som ønsker å arbeide med maskiner og verktøy vil andre yrker være aktuelle.

Hvis vi vet hvilke forhold de unge vektlegger når de skal velge yrke, kan vi også peke på et knippe med yrker som de sannsynligvis kan tenke seg å arbeide i. Hvis vi vet hvilke yrker de unge kan tenke seg å arbeide i, kan vi også gjøre oss opp tanker om hvilke forhold de sannsynligvis legger vekt på når de velger.

Sammenligning med en undersøkelse i 1980 (Eeg-Henriksen 1983) forteller oss at vektleggingen av ulike arbeidsforhold endres over tiden. Det har skjedd store endringer i yrkesvalgmotivene fra 1980 til 1991. Dette betyr også at de unges yrkespreferanser er endret i løpet av samme periode.

Undersøkelsen i 1991 viser at det skiller seg ut fem faktorer som teller mer enn andre ved utdannings- og yrkesvalg. Til dels vil disse være kjent fra tidligere. At jenter er menneskeorienterte og gutter er tingorienterte, er velkjent. Det er heller ingen nyhet at unge med høystatusforeldre legger større vekt enn unge med lavstatusforeldre på å være med på å bestemme og å komme inn i ledende posisjoner. Dette har alltid vist seg i utdannings- og yrkesvalgene, og gjør det fremdeles.

Helhetsbildet blir komplisert, fordi både kjønn, sosial bakgrunn og skoleprestasjoner (karakterer) i ulik grad virker inn på de ulike faktorer. Faktoren bestemme/skape skaper ulikheter i yrkesvalg både gjennom kjønn, sosial bakgrunn og karakterer. Det er en klar overvekt av funksjonærsønner med gode karakterer som legger vekt på denne faktoren.

Faktoren verktøy/kroppsarbeid gir tilsvarende sterke utslag, men i en motsatt retning. En stor overvekt av arbeidere sønner med dårlige karakterer legger vekt på denne faktoren.

Den tredje sentrale faktoren virker på en helt annen måte. For menneskekontakt/hjelpe gir hverken sosial bakgrunn eller karakterer utslag. Her er det nesten utelukkende kjønn som teller. Det er en klar overvekt av jenter som legger vekt på denne faktoren.

Det nye som undersøkelsen viser, er at det i tillegg til de tre nevnte faktorene finnes to faktorer som henger sammen med mobilitet og om-

sorgsansvar, som har stor betydning for utdannings- og yrkesvalg. Arbeiderdøtrene er sterkere bundet til hjemstedet enn andre. De vil nødig flytte, ønsker kort vei til arbeidsplassen og ingen reiser i tilknytning til arbeidet. De ønsker muligheter for deltidsarbeid og å få en jobb som kan kombineres med å ha barn. Jobber i helsesektoren, i skolen, som ekspeditør eller frisør kan tilfredsstillere disse kravene, og er populære blant arbeiderdøtrene.

Funksjonærdøtrene representerer motsetningen. De er mer mobile enn de øvrige. De flytter gjerne, og mange ønsker å reise i tilknytning til arbeidet. De ønsker også stor frihet i sitt arbeid, slik at de kan disponere arbeidstiden selv, og at det skal bli tid til overs for ferie og fritid. Typiske yrker for funksjonærdøtrene vil derfor bli reiseleder, journalist, tolk og kunstner.

Felles for yrkene som er typiske for arbeiderdøtre og funksjonærdøtre er at de krever mye samhandling med andre mennesker. Det ligger også gjerne et krav om omsorg eller service i dem. Faktoren menneskekontakt/hjelp gjør seg med andre ord gjeldende både for arbeiderdøtre og funksjonærdøtre.

De to mobilitetsfaktorene skaper også skille mellom arbeidersonners og funksjonærsønnens yrkesvalgsmotiver, men i mindre grad. Arbeidersonner er like bundet til hjemstedet som arbeiderdøtre, men legger langt mindre vekt på et antasert omsorgsansvar. Funksjonærsønnene er omlag like mobile som funksjonærdøtrene, men legger mindre vekt på friheten til å disponere arbeidstiden og på mye ferie og fritid. Ønsket om å være med på å bestemme og lede blir viktigere.

4 Interesser og utdannings- og yrkesvalg

I Kapittel 3 ble det klarlagt at nesten alle la vekt på interesser ved valg av yrke. Det gjorde at faktoren interesser/evner fikk en forholdsvis moderat betydning i analysen. Vi noterte oss likevel variasjon i faktorverdier fra + 0,19 for dem som kunne tenke seg å bli professor til - 0,12 for dem som kunne tenke seg å bli sjåfør. Den som mente han passet som professor la med andre ord større vekt på å få et interessant arbeid enn den som mente han passet som sjåfør.

Dette gjaldt vektleggingen av interesser. Interesser kan imidlertid gå i flere retninger. Når noen la vekt på faktoren menneskekontakt/hjelpe, kan det være uttrykk for bestemte verdier eller holdninger, men ønske om kontakt og samarbeid med andre mennesker, og å treffe nye mennesker, kan også betraktes som en interesse.

Ønske om å arbeide med maskiner og verktøy er også avgjort uttrykk for interesser. Faktoren verktøy/kroppsarbeid skiller ut folk med bestemte interesser.

Det samme gjelder nok også den tredje store faktoren som skaper skiller i utdannings- og yrkesplaner, nemlig faktoren bestemme/skape. Her inngår blant annet variabelen "muligheter til å skape noe nytt".

Betydningen av interesser ved valg av utdanning og yrke inngår følgelig med stor styrke i Kapittel 3.

I Kapittel 4 skal en ta opp interesser fra en annen vinkel. Den obligatoriske skolen er med på å skape interesser som kan gå i ulike retninger. Interessene kan også være med på å bestemme hva slags skole man velger etter den obligatoriske skolegangen.

Her skal en spesielt betrakte hvilket fag eleven likte best i grunnskolen, og se på sammenhenger mellom dette faget og utdannings- og yrkesvalg. Det forutsettes med andre ord at det er en sammenheng mellom interesser og fag man liker i skolen.

Mange rådgivere legger antagelig vekt på at elevene skal følge opp sine interesser og gjøre noe de liker. Dette kan være vel og bra ut fra en målsetting om at eleven skal trives med sine gjøremål og valg. Spørsmålet er om eleven også får en utdanning som han gjennomfører på en bedre måte enn om han hadde valgt en annen utdanning langt fra interessefeltet.

Problemstillingen kan ha blitt enda viktigere etter reformene i allmennfaglig studieretning som gir utvidet adgang til å velge studieretningsfag. Hvis studieretningsfag velges etter interesse, betyr det da at eleven lærer mer enn om han hadde blitt tvunget inn i en fagkrets etter et fast strukturert opplegg?

Opplysningene om hvilket fag respondentene likte best i grunnskolen vil bli sammenholdt med karakterer i henholdsvis norsk, engelsk og matematikk. Hypotesen som skal testes er om man lærer mer av fag som en liker enn av dem som en ikke liker. Det forutsettes at karakterene er et brukbart uttrykk for utbyttet av læringen.

Eleven kan like et fag av mange og sammensatte grunner. En bestemt lærer eller lærerens måte å undervise på kan ha stor betydning. Klasserommet eller et spesielt tiltalende miljø omkring kan ha betydning. Dette kan være mulige og på ingen måte sjeldne årsaker. Her vil en imidlertid forutsette at hvis man liker et fag bedre enn andre i skolen, vil årsaken oftest være at dette faget ligger nærmere elevens interessefelt enn andre fag. Hvis gode karakterer i et fag er et mål på hvor mye eleven har lært, betyr det at det er viktig å like et fag hvis en skal oppnå gode resultater.

Hvilke fag er best likt i grunnskolen?

Gymnastikk og *matematikk* var best likt av flest i grunnskolen. Det er grunn til å understreke denne formuleringen. En kan ikke se bort fra at gymnastikk og matematikk kanskje produserer flere tapere enn andre fag. Det kan derfor tenkes at et eventuelt spørsmål om hvilket fag som var minst likt kunne ha resultert i at de samme to fag hadde blitt hyppigst nevnt.

Fremmedspråk var best likt av 20 prosent. Av dem som likte fremmedspråk best spesifiserte 656 engelsk, 43 tysk og 28 fransk. Etter som engelsk er obligatorisk fag i motsetning til tysk og fransk, har langt flere hatt engelsk enn andre språkfag i grunnskolen.

Samfunnsfag, *naturfag* og *norsk* var best likt av henholdsvis 16, 14 og 8 prosent. Praktiske fag var best likt av i alt 16 prosent. Disse er delt opp på *forming*, *musikk* og *tegning*, 8 prosent, *søm*, *håndarbeid*, *tekstil*, *husstell* og *heimkunnskap* er slått sammen til *husstell*, *håndarbeid mm*, 5 prosent, og *sløyd*, 3 prosent.

Det må bemerkes at faget *forming* omfatter både *tegning*, *søm*, *håndarbeid*, *husstell* og *sløyd mm*. Noen av informantene har svart *forming* på

det åpne spørsmålet. Andre har svart sløyd, håndarbeid, tegning e.l. Vi har her skilt ut dem som har svart sløyd eller husstell, håndarbeid mm i egne grupper, mens forming, musikk og tegning må betraktes som en rest-kategori.

Det må også sies at andelen som liker praktiske fag best, sannsynligvis hadde vært vesentlig høyere hvis alle hadde besvart spørreskjemaet. De skoleflinke er overrepresenterte, og de som ikke går på videregående skole er underrepresenterte i undersøkelsen. Det er grunn til å tro at de siste i større grad enn de første liker praktiske fag best.

Hvis man summerer de forannevnte procenter, overstiger summen 100. Selv om vi spurte etter hvilket fag eleven likte best, har mange oppgitt to eller flere fag, og vi har tatt med inntil 3 svar fra hver respondent. I gjennomsnitt har hver respondent oppgitt 1,3 fag.

Tabell 4.1 viser at det er forskjell på preferansene til gutter og jenter. I tillegg har arbeiderbarn (arbeiderbarn omfatter her barn til fedre som er faglærte og ufaglærte arbeidere) og funksjonærbarn (funksjonærbarn omfatter barn til fedre som er funksjonærer på høyeste eller nest høyeste kompetansenivå) ulike preferanser.

Tabell 4.1 Ungdom fra 1974- og 1972-kullet fordelt etter hvilket fag de likte best i grunnskolen. Kjønn og sosial bakgrunn

Fars yrke	Alle	Faglært og ufaglært arbeider		Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	
	Alle	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Har <i>ikke</i> oppgitt best likte fag	337	70	44	62	48
Har oppgitt best likte fag	3794	577	656	776	821
Best likte fag:	%	%	%	%	%
Gymnastikk	26	36	24	30	19
Matematikk	25	25	20	30	27
Fremmedspråk	20	12	24	13	28
Samfunnsfag	16	15	12	18	19
Naturfag	14	14	13	18	12
Norsk	8	3	11	3	13
Forming, musikk, tegning	8	8	12	4	11
Husstell, håndarbeid mm	5	3	11	2	5
Diverse valgfag	5	6	5	3	3
Sløyd	3	7	1	3	1
Religion, livssyn	1	0	2	1	2
Sum	131	129	135	125	140

Kjønn påvirker fagpreferansene mer enn sosial bakgrunn. Guttene liker hyppigere enn jentene gymnastikk, matematikk, naturfag og sløyd. Jentene på sin side liker hyppigere enn guttene fremmedspråk, norsk, forming/musikk/tegning og husstell, håndarbeid mm. Gymnastikk, matematikk og naturfag er populære fag også blant jentene, mens forskjellen er stor mellom gutter og jenter når det gjelder sløyd.

Generelt kan en si at funksjonærbarna hyppigere enn arbeiderbarna liker teoretiske fag. Det gjelder særlig for samfunnsfag, fremmedspråk og matematikk. Arbeiderbarna liker hyppigere enn funksjonærbarn gymnastikk og praktiske fag. Det gjelder særlig for husstell/håndarbeid mm og sløyd.

Nær en av tre gutter likte gymnastikk/idrett best. Matematikk var også et populært fag blant guttene. Deretter var det et stort sprang til samfunnsfag og naturfag. Blant jentene var fremmedspråk klart på topp. Forskjellen mellom gutter og jenter var her minst for engelsk, større for tysk og størst for fransk, som 27 jenter og 1 gutt likte best i grunnskolen.

Andelen som likte matematikk og gymnastikk best, var høy også for jentene, 23 og 20 prosent. Blant de praktiske fagene var det bare sløyd som guttene foretrakk hyppigere enn jentene. Av guttene likte 91 sløyd best mot 20 av jentene. Kanskje kan antallet jenter som likte sløyd best karakteriseres som overraskende høyt. Husstell, håndarbeid mm var som ventet best likt av langt flere jenter enn gutter.

Karakterer og interesse for fag

Fag som en liker i skolen vil ofte være fag som interesserer, og som en derfor arbeider mer med enn de øvrige fagene. Å like et fag vil gjøre at det føles lettere å arbeide med det, og derfor inspirerer til en større innsats. Det kan derfor være en rimelig hypotese at en oppnår bedre karakterer i fag som en liker godt i skolen.

Undersøkelsen stilte spørsmål om karakterer i henholdsvis norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Tabell 4.2 viser hvor stor andel som fikk Sg eller Mg i matematikk, engelsk og norsk av dem som likte matematikk, naturfag, samfunnsfag, engelsk osv. best i grunnskolen.

Tabell 4.2 styrker en hypotese om at sjansen til å oppnå gode resultater bedres hvis man liker et fag godt. Av dem som likte matematikk best fikk 77 prosent Mg eller Sg. Andelen var vesentlig lavere for de som likte andre fag best. Av dem som likte fremmedspråk best hadde 73 prosent Sg eller Mg i engelsk. Også her er andelen vesentlig lavere for dem som likte andre fag best. Endelig hadde 65 prosent av dem som likte norsk best Sg eller Mg

i norsk. Dette er bedre enn for dem som likte andre fag best, men forskjellen er mindre enn for matematikk og engelsk.

Tabell 4.2 Prosentandel med Sg eller Mg i karakter i matematikk, engelsk og norsk i grunnskolen av dem som likte matematikk, naturfag osv best i grunnskolen

Prosentandel med Sg eller Mg i grunnskolen	Matematikk	Engelsk	Norsk
Best likte fag i grunnskolen:			
Matematikk	77	51	58
Naturfag	50	49	52
Samfunnsfag	40	50	58
Fremmedspråk	33	73	61
Norsk	28	49	65
Gymnastikk	36	37	41
Forming, tegning, musikk	29	40	44
Husstell, håndarbeid mm	20	22	32
Sløyd	18	14	20

Årsaken til at forskjellen er mindre i norsk kan være at de som liker norsk best alt i alt har svakere karakterer enn de andre som liker teori-fag best. Det kan også se ut som om de som liker matematikk best alt i alt oppnår de beste karakterene.

De som liker praktiske fag best, har sjeldnere gode karakterer i teori-fagene enn dem som liker teoretiske fag best. En merker seg likevel at de som liker gymnastikk best har bedre karakterer i matematikk enn dem som liker norsk og engelsk best. Matematikk og gymnastikk ble forholdsvis ofte nevnt sammen av dem som oppga mer enn ett fag som de likte best.

Tabell 4.2 viser også et slektskap i interesser mellom matematikk og naturfag på den ene siden og engelsk og norsk på den annen. De som likte matematikk og naturfag best har relativt gode karakterer i matematikk og relativt sett noe svakere karakterer i engelsk og norsk. De som likte engelsk og norsk best har relativt gode karakterer i både norsk og engelsk og forholdsvis svake karakterer i matematikk.

De som har gode karakterer i norsk og engelsk har likevel bedre karakterer i matematikk enn gjennomsnittet. Som Tabell 2.9 viser er det positiv korrelasjon mellom karakterene i norsk, engelsk og matematikk. Korrela-

sjonen mellom karakterer i norsk og engelsk er 0.60, mellom norsk og matematikk 0,48, og mellom engelsk og matematikk 0,47.

Karakterer, interesser og sosial bakgrunn

Barn til funksjonærer får bedre karakterer enn barn til arbeidere. Men gjelder dette også i de fag som arbeiderbarna liker best? Tabell 4.3 viser hvor stor andel som fikk Sg eller Mg i karakter i matematikk i grunnskolen. For å få klart avgrensede grupper sammenlignes barn til faglærte og ufaglærte fedre med barn til funksjonærer på høyeste og nest høyeste kompetansenivå. Den siste gruppen har i det store og hele langt bedre karakterer enn den første.

Funksjonærbarn som likte matematikk har bedre karakterer i matematikk enn arbeiderbarn som likte matematikk best. For dem som liker matematikk best i grunnskolen er forskjellen imidlertid mindre mellom arbeiderbarn og funksjonærbarn enn det er for dem som liker andre fag best i skolen.

Tabell 4.3 Prosentandel med Sg eller Mg i matematikk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen

Fars yrke	Faglært og ufaglært arbeider		Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Kjønn	Prosent m/Sg eller Mg i matematikk			
Best likte fag:				
Matematikk	73	69	86	87
Naturfag	43	35	60	62
Samfunnsfag	32	29	55	51
Gymnastikk	29	21	47	45
Fremmedspråk	20	25	40	45
Norsk	:	20	:	37

: under 50 observasjoner

For hver av de fire gruppene er det god overensstemmelse mellom best likte fag og karakterer i matematikk. De som liker matematikk har de beste karakterene. De som liker naturfag har de nest beste karakterene. De som liker samfunnsfag har de tredje beste karakterene, og de som liker norsk, har de svakeste karakterene. Særlig gutter som liker gymnastikk har overraskende gode karakterer i matematikk. Forholdsvis mange har nevnt både matematikk og gymnastikk som best likte fag.

Tabell 4.4 viser andelen med Sg eller Mg i engelsk for de fire gruppene. Her får jenter og funksjonær barn bedre karakterer enn gutter og arbeiderbarn.

Tabell 4.4 Prosentandel med Sg eller Mg i engelsk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen

Fars yrke	Faglært og ufaglært arbeider		Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Best likte fag:	Prosent med Sg eller Mg i engelsk			
Fremmedspråk	61	73	75	82
Matematikk	36	46	57	70
Samfunnsfag	32	54	59	67
Norsk	:	39	:	62
Naturfag	31	40	48	70
Gymnastikk	24	37	42	56

: under 50 observasjoner

De som liker matematikk, samfunnsfag, norsk eller naturfag har omtrent like gode karakterer i engelsk, mens de som liker gymnastikk har svakere karakterer. Tallene i Tabell 4.4 kan indikere at de som liker norsk best har svake karakterer i engelsk. Gjennomsnittskarakteren er imidlertid den samme som for matematikk, naturfag og samfunnsfag (Se Tabell 4.2). Jentene utgjør imidlertid 80 prosent av dem som liker norsk best. Jentene har bedre karakterer enn guttene i engelsk, og trekker derfor gjennomsnittet opp.

Tabell 4.5 viser karakterene for dem som liker norsk best i grunnskolen. Sammenhengen er her ikke like klar for hver av de fire gruppene som for matematikk og engelsk. Når de som liker norsk også har de beste karakterene i norsk, skyldes dette at andelen jenter er større i denne gruppen enn i de andre gruppene, og jentene har langt bedre karakterer enn guttene i norsk. Betrakter vi jenter som liker norsk best isolert, har disse ikke karakterer i norsk som skiller dem ut fra jenter som liker andre teoretiske fag.

Tabell 4.5 Prosentandel med Sg eller Mg i norsk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen

Fars yrke	Faglært og ufaglært arbeider		Funksjonær på høyeste og nest høyeste nivå	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Best likte fag:	Prosent med Mg eller Sg i norsk			
Norsk	:	57	:	81
Fremmedspråk	30	59	59	76
Samfunnsfag	38	59	59	76
Matematikk	40	60	58	79
Naturfag	31	51	46	76
Gymnastikk	25	40	46	61

: under 50 observasjoner

Best likte fag og utdanningsvalg

Først skal vi her se på best likte fag og valg av utdanningsnivå. Undersøkelsen stiller spørsmål om hvor langvarig utdanning eleven har tenkt å ta. Av alle hadde 23 prosent planer om en universitetsutdanning, og 32 prosent om en høgskoleutdanning. Tabell 4.6 viser et markert skille mellom de som liker teoretiske fag og de som liker gymnastikk og praktiske fag best. De første søker i langt større grad enn de siste til universitet og høgschooler.

For alle fag er det en litt større andel jenter enn gutter som har planer om ta en universitets- eller høgskoleutdanning.

Tabell 4.6 Prosentandel 16- og 18-åringer i 1991 som har tenkt å ta en universitets- eller høgskoleutdanning etter best likte fag i grunnskolen. Gutter og jenter

Best likte fag i grunnskolen:	Alle	Gutter	Jenter
	Prosent til universitets- eller høgskoleutdanning		
Matematikk	67	63	72
Naturfag	66	64	69
Samfunnsfag	68	61	74
Fremmedspråk	59	53	62
Norsk	62	47	66
Gymnastikk	49	45	55
Forming, tegning, musikk	43	33	48
Husstell, håndarbeid mm	32	:	34
Sløyd	23	22	:

: under 50 observasjoner

Betrakter vi dem som har tenkt å ta en lærlingutdanning, finner vi på nytt et skille mellom dem som liker teoretiske fag og dem som liker gymnastikk og praktiske fag. Andelen som har tenkt å ta en lærlingutdanning er atskillig større blant de siste enn blant de første. Det er også en større andel gutter enn jenter som har planer om en lærlingutdanning for hvert av de best likte fagene.

Tabell 4.7 Prosentandel 16- og 18-åringer i 1991 som har tenkt å ta en lærlingutdanning etter best likte fag i grunnskolen. Gutter og jenter

	Alle	Gutter	Jenter
Best likte fag i grunnskolen:	Prosent til lærlingutdann.		
Matematikk	7	10	4
Naturfag	6	10	3
Samfunnsfag	6	7	4
Fremmedspråk	7	10	6
Norsk	5	10	3
Gymnastikk	11	14	8
Forming, tegning, musikk	12	21	7
Husstell, håndarbeid mm	19	:	18
Sløyd	23	26	:

: under 50 observasjoner

Best likte fag og fagvalg

Det er neppe noen overraskelse at det er en klar sammenheng mellom best likte fag i grunnskolen og hvilke fag som en tar sikte på i den videre utdanningen. Tabell 4.8 viser hvilke fag de som har planer om en universitets- eller høyskoleutdanning har tenkt å studere. En overvekt av dem som likte matematikk og naturfag best tar sikte på realfag og tekniske fag, men samtidig er det mange som har likt andre fag best som tar sikte på disse fagene. De som likte norsk og fremmedspråk best tar sikte på filologiske fag i større grad enn andre. En større andel av dem som likte samfunnsfag enn andre fag vil studere samfunnsvitenskapelige og juridiske fag. De som likte forming, tegning eller musikk vil i større grad enn andre studere kunst, musikk mm. De som likte gymnastikk best foretrekker hyppigere enn andre idrettsfag og militære fag.

Det er imidlertid mange som tar sikte på fag som en ikke skulle forvente på bakgrunn av hvilke fag de liker i skolen. Helsevernutdanning

(sykepleie, medisin, odontologi mm) har stor rekruttering fra alle best likte fag. Naturfag kan kanskje passe bedre enn andre fag til helsevernfarene, og det er da ogs a største andel av dem som likte naturfag, som tar sikte på helsevernfare. Man skulle kanskje tro at samfunnsfare passer best til økonomiske og administrative fare ved universiteter og høgskoler. Andelen som tar sikte på slike fare er imidlertid største blant dem som likte matematikk best i grunnskolen.

Denne spredningen viser at mange forhold i tillegg til interesser påvirker valget av fare ved universiteter og høgskoler. Det er for så vidt allerede nevnt at best likte fare i grunnskolen kan bli likt av andre grunner enn interesser. Manglende samsvar mellom interesser og ønsker om en prestisjefyllt utdanning og yrke kan være et annet forhold. Det kan ogs a v re forhold som henger sammen med kjønnsroller og tradisjonelle yrkesvalg, som kan gå på tvers av interesser. Jenter velger ofte helsevernfare og filologi, selv om deres best likte fare ikke skulle tilsi dette valget. Gutter kan på den annen side velge realfare og tekniske fare uten at deres best likte fare i grunnskolen er i overensstemmelse med dette valget.

Mange har oppgitt to eller tre fare som best likte fare. Et av de andre best likte farene kan være i bedre overensstemmelse med farevalget ved universiteter og høgskoler. Forventninger om   ikke komme inn på et studium som er i overensstemmelse med interessene kan ogs a gjøre at en velger noe annet.

Viktigst med tanke på avvikene er kanskje mulighetene på arbeidsmarkedet. Hvis alle som likte norsk og fremmedspråk best skulle studere filologi, ville det kunne bli vanskelig   få en jobb hvor en kunne bruke sine kvalifikasjoner. Hvis alle som likte forming, tegning og musikk skulle studere kunst, musikk mm ved universiteter og høgskoler, kunne det ogs a være vanskelig   finne passende arbeid.

Tabell 4.8 Fagvalg ved universitet og høgskoler for dem som har likt bestemte fag best i grunnskolen

	Best likte fag i grunnskolen						
	Mate- matikk	Natur- fag	Samfunns- fag	Fremmed- språk	Norsk	Gymnas- tikk	Forming, tegning, musikk
Antall observasj.	651	320	391	431	189	486	134
Fagvalg ved uni- versitet og høgsk.							
Filologi	3	3	11	21	18	5	8
Undervisning	5	3	3	7	11	7	9
Økonomi og admin.	25	9	17	15	9	17	6
Samfunns- vitenskap	1	6	20	7	16	6	8
Juridiske fag	4	3	15	8	8	5	4
Realfag	18	19	5	6	2	8	6
Tekniske fag	21	18	6	8	3	12	12
Helsevern-fag	13	26	11	16	17	14	13
Jordbruksfag mm	1	3	1	0	2	2	3
Kunst, musikk mm	1	2	3	4	8	3	21
Idrett og militære	5	6	4	5	3	17	4
Annet og uoppgitt	3	2	4	3	3	4	6
Sum	100	100	100	100	100	100	100

Best likte fag og yrkespreferanser

Det er sammenheng mellom best likte fag i grunnskolen og planlagt fagvalg ved universiteter og høgskoler. Det er derfor ikke overraskende at det også er en sammenheng mellom best likte fag og yrkesvalg-motiver, og mellom best likte fag og yrkespreferanser.

Vi kan bruke faktoranalysen i Kapittel 3 til å vise motivprofiler for dem som likte matematikk, norsk, fremmedspråk osv. best i grunnskolen. Tabell V.4.1 i tabellvedlegget viser faktorverdier for hvert enkelt fag.

Når vi kjenner faktorverdiene, vet vi allerede mye om hvilke yrker/-stillinger de som liker matematikk, norsk osv. er mest tiltrukket av.

De som likte matematikk best i grunnskolen har høyere faktorverdi for karrierefaktoren bestemme/skape enn andre. Sjansen for at disse tiltrekkes

av yrker som f.eks. ingeniør eller direktør (som vist i Figur 3.1) er større enn for dem som liker andre fag best.

Det er to fag som skiller seg ut, matematikk og gymnastikk. Disse vil rangere høyt for de fleste yrker/stillinger. Det er også enkelte yrker/stillinger som er mer populære enn andre, reiseleder, barnehageassistent og ingeniør, som blir rangert høyt uansett hvilke fag en liker best i skolen.

For å se hvilke fag som er mest karakteristisk for det enkelte av de 34 yrkene/stillingene har vi brukt Tabell V.4.2 i tabellvedlegget. Denne viser hvor stor andel som likte matematikk, norsk osv. best og som kan tenke seg å bli advokat, barnehageassistent osv.

Andelen som kan tenke seg å bli advokat og som mener at de også passer til yrket varierer fra 37 prosent for dem som likte samfunnsfag best til 5 prosent for dem som likte håndarbeid, husstell mm og sløyd best. Samfunnsfag blir det karakteristiske faget for advokat.

Andelen som kan tenke seg å bli barnehageassistent varierer fra 48 prosent for dem som liker håndarbeid, husstell mm til 19 prosent for dem som liker sløyd best. Håndarbeid, husstell mm blir det karakteristiske faget.

Andelen som kan tenke seg å bli bonde varierer fra 32 prosent for dem som liker sløyd til 12 prosent for dem som liker fremmedspråk best. Sløyd blir det karakteristiske faget for dem som kan tenke seg å bli bonde.

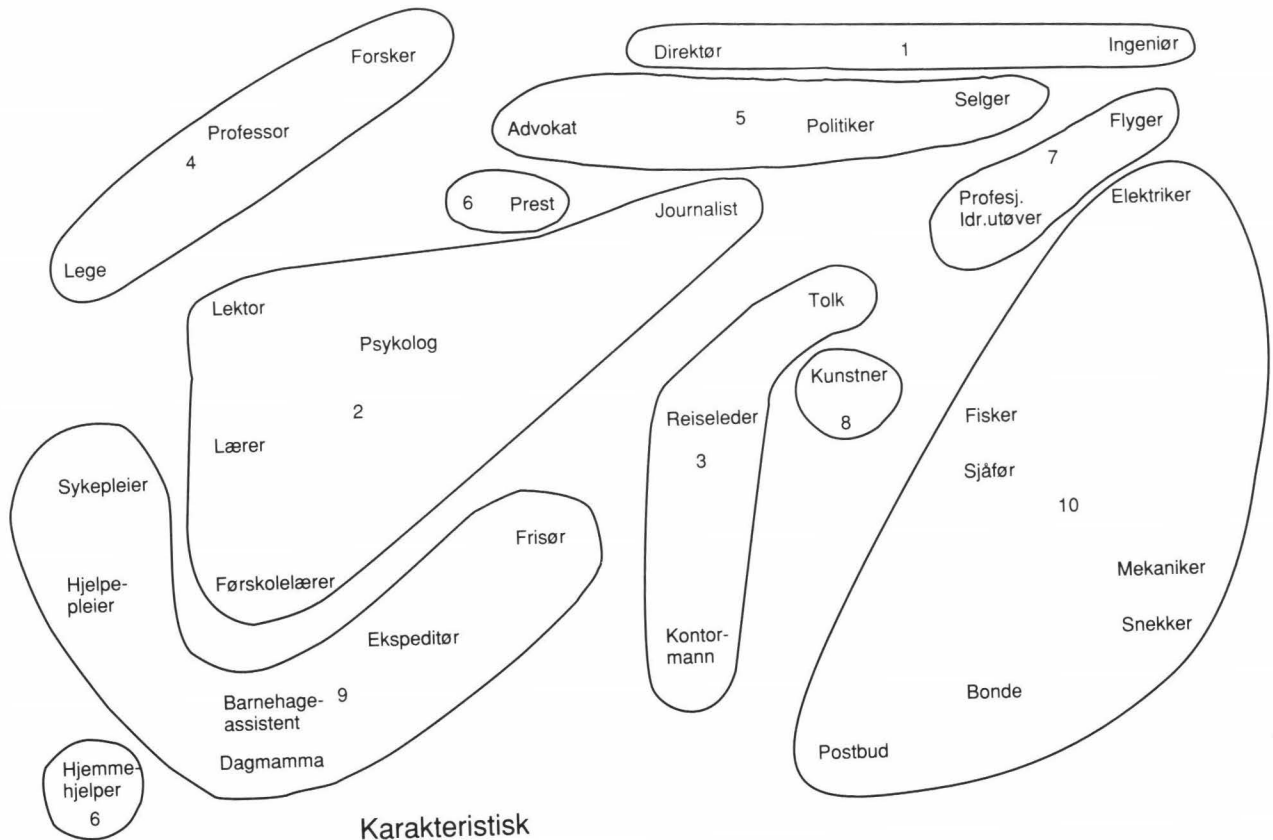
I Figur 4.1 er de karakteristiske fagene for hvert av de 34 yrkene/stillingene inntegnet. Forøvrig er Figur 4.1 identisk med Figur 3.1, men uten inntegning av grenser for faktorverdien for de fem viktigste faktorene.

De som liker norsk, fremmedspråk, religion og håndarbeid, husstell mm best har høye faktorverdier for faktoren menneskekontakt/hjelpe. Yrkene som har disse fagene som karakteristiske fag er med et par unntak identiske med dem som har høye faktorverdier for menneskekontakt/hjelpe i Figur 3.1.

De som liker norsk og fremmedspråk har i tillegg en faktorverdi over gjennomsnittet for faktoren mobilitet/frihet. I henhold til Figur 3.1 er journalist, psykolog, tolk og reiseleder yrker som scorer høyt både på faktoren menneskekontakt/hjelpe og mobilitet/frihet.

Andre yrker scorer høyt på faktorene menneskekontakt/hjelpe og hjemsted/bunden. For disse yrkene, dvs. sykepleier, hjelpepleier, barnehageassistent, dagmamma, ekspeditør og frisør, men ikke for førskolelærer og hjemmehjelper, er håndarbeid, husstell mm det karakteristiske faget.

Figur 4. 1 Karakteristisk fag for 34 yrker

Karakteristisk Best likte fag:

1. Matematikk	6. Religion/livssyn
2. Norsk	7. Gymnastikk
3. Fremmedspråk	8. Forming, tegning, musikk
4. Naturfag	9. Håndarbeid, husstell m.m.
5. Samfunnsfag	10. Sløyd

For postbud, bonde, fisker, sjåfør, snekker, mekaniker og elektriker er sløyd det karakteristiske faget. Gymnastikk er også et godt likt fag for dem som kan tenke seg disse yrkene. Gymnastikk er karakteristisk yrke for flyger og profesjonell idrettsutøver. Disse ni yrkene scorer alle høyt på faktoren verktøy/kroppsarbeid i henhold til Figur 3.1.

De som liker forming, tegning og musikk best har faktorverdier over gjennomsnittet for fire av de fem viktigste faktorene. Det gjelder for verktøy/kroppsarbeid, menneskekontakt/hjelpe, men også for de to mobilitetsfaktorene som ellers trekker i hver sin retning, mobilitet/frihet og hjemsted/-bunden. Bare for kunstner er forming, tegning og musikk karakteristisk fag.

De som liker naturfag best har faktorverdier nær gjennomsnittet for alle faktorer, bortsett fra faktoren interesser/evner, hvor faktorscoren er høy. Naturfag er karakteristisk fag for lege, professor og forsker.

Samfunnsfag er karakteristisk fag for advokat, politiker og selger. De som liker samfunnsfag best har en faktorverdi som er høyere enn for gjennomsnittet for mobilitet/frihet og menneskekontakt/hjelpe.

Faktorverdier, kjønn og sosial bakgrunn

Av Tabell V.4.1 kan vi fastslå at faktorverdier for faktoren menneskekontakt/hjelpe er spesielt høy for norsk, fremmedspråk, religion/livssyn og håndarbeid/husstell. Disse fagene har et felles trekk. De foretrekkes langt hyppigere av jenter enn av gutter. Når vi vet at jentene langt hyppigere enn guttene legger vekt på menneskekontakt/hjelpe når de skal ha en jobb, kunne årsaken til de høye faktorverdiene for norsk, fremmedspråk mm være at det er så mange jenter som liker disse fagene at dette alene er forklaringen.

Nærmere analyse viser da også at dette et stykke på vei er riktig. Årsaken til de høye faktorverdiene er delvis at jenteandelen er høy for disse fagene. Hvis vi hadde betraktet guttenes og jentenes fagpreferanser hver for seg, kunne vi kanskje ha fått et helt annet bilde. Det gjør vi imidlertid ikke.

Tabell 4.9 gir en oversikt over gutters og jenters, og også arbeiderbarns og funksjonær barns, faktorverdier for hvert fag. Bruker vi faktoren menneskekontakt/hjelpe som utgangspunkt, ser vi at faktorscoren er langt høyere for jenter enn for gutter for hvert enkelt fag. Rangeringen er derimot nesten lik. Faktorscoren for menneskekontakt/hjelpe er høyest for dem som liker religion og norsk best både blant gutter og jenter. Den er lavest for dem som liker sløyd og matematikk best både blant gutter og jenter.

Tabell 4.9 Faktorverdier for best likte fag i grunnskolen - gutter og jenter, arbeiderbarn og funksjonær barn

Best likte fag i grunnskolen:	Gutter	Rang	Jenter	Rang	Arbeiderbarn	Rang	Funksjonær barn	Rang
Faktorscorer for menneskekontakt/hjelpe								
Matematikk	-0,52	9	0,19	10	-0,16	9	-0,20	9
Norsk	-0,08	2	0,50	2	0,48	2	0,35	1
Fremmedspråk	-0,16	3	0,44	5	0,30	4	0,26	2
Naturfag	-0,36	8	0,37	7	0,01	7	-0,06	8
Samfunnsfag	-0,26	5	0,48	3	0,16	5	0,05	6
Religion	-0,05	1	0,71	1	0,79	1	0,21	4
Gymnastikk	-0,32	7	0,40	6	-0,04	8	-0,05	7
Forming, tegning, musikk	-0,28	6	0,30	8	0,12	6	0,10	5
Håndarbeid, husstell mm	-0,16	3	0,47	4	0,40	3	0,26	2
Sløyd	-0,56	10	0,26	9	-0,52	10	-0,38	10
Faktorscorer for faktoren verktøy/kroppslarb.								
Matematikk	-0,13	9	-0,49	10	0,06	7	-0,51	10
Norsk	0,16	6	-0,21	7	0,02	8	-0,25	7
Fremmedspråk	0,01	7	-0,19	6	-0,06	10	-0,19	5
Naturfag	0,23	5	-0,23	8	0,24	4	-0,19	5
Samfunnsfag	0,01	7	-0,28	9	0,07	5	-0,26	8
Religion	-0,44	10	-0,07	5	0,01	9	-0,38	9
Gymnastikk	0,38	3	0,01	2	0,40	2	0,10	2
Forming, tegning, musikk	0,58	2	-0,06	4	0,34	3	-0,02	3
Håndarbeid, husstell mm	0,33	4	-0,05	3	0,07	5	-0,05	4
Sløyd	1,20	1	0,63	1	1,24	1	0,69	1
Faktorscorer for faktoren bestemme/skape								
Matematikk	0,39	1	0,11	1	0,11	1	0,36	1
Norsk	-0,08	10	-0,10	4	-0,08	3	-0,05	8
Fremmedspråk	0,09	4	-0,16	5	-0,22	8	0,04	5
Naturfag	0,25	2	-0,24	8	-0,13	5	0,13	4
Samfunnsfag	0,17	3	-0,02	3	-0,05	2	0,17	3
Religion	0,01	7	-0,56	10	-0,74	10	-0,13	9
Gymnastikk	-0,01	8	-0,21	6	-0,16	6	-0,01	6
Forming, tegning, musikk	-0,01	8	-0,22	7	-0,25	9	-0,03	7
Håndarbeid, husstell mm	0,06	5	-0,25	9	-0,21	7	-0,14	10
Sløyd	0,05	6	0,09	2	-0,09	4	0,18	2

Dette forteller at det på ingen måte er et perfekt samsvar mellom faktorverdier og best likte fag. At man scorer høyt på faktoren menneskekontakt/hjelpe, betyr ikke automatisk at man liker religion, norsk, samfunnsfag, fremmedspråk eller håndarbeid, husstell mm best i grunnskolen.

De som liker matematikk best scorer høyest på faktoren bestemme/skape. Det gjelder både for gutter og jenter og for funksjonær barn og arbeiderbarn. De som liker matematikk best scorer lavt på faktorene menneskekontakt/hjelpe og verktøy/kroppsarbeid. På nytt gjelder dette både for gutter og jenter og funksjonær barn og arbeiderbarn.

De som liker sløyd best scorer høyere enn de øvrige på faktoren verktøy/kroppsarbeid, lavt på menneskekontakt/hjelpe, og forholdsvis høyt på faktoren bestemme/skape. Det gjelder for både gutter og jenter og arbeiderbarn og funksjonær barn. Gutter scorer langt høyere enn jenter på faktoren verktøy/kroppsarbeid, 1,20 mot 0,63. Faktorscoren for jentene er likevel høy sammenlignet med gutter og jenter som liker andre fag best. Faktorscoren for arbeiderbarn er også høyere enn for funksjonær barn, 1,24 mot 0,69. Selv om forskjellen mellom arbeiderbarn og funksjonær barn er stor, er likevel scoren for funksjonær barn som likte sløyd langt høyere enn for arbeiderbarn som ikke likte sløyd best på grunnskolen.

Det er en klar sammenheng mellom det å like sløyd best på skolen og å score høyt på faktoren verktøy/kroppsarbeid, dvs. å like å arbeide med maskiner og verktøy og å like å utføre manuelt arbeid. Samtidig er det ikke slik at alle som liker sløyd best foretrekker en jobb hvor de kan arbeide manuelt med maskiner og verktøy. Som nevnt foran kan det å like et fag henge sammen med andre forhold enn interesser for faget. En vil også kunne like andre fag godt, og kanskje synes at andre fag er like interessante. Som nevnt foran har mange oppgitt to eller tre best likte fag, og de er alle med i analysen.

På den annen side er det ikke slik at de som liker sløyd best, alltid vil score høyt på faktoren verktøy/kroppsarbeid. Faktoren gir uttrykk for hva den enkelte ønsker av jobben og hva han ønsker å oppnå gjennom jobben. Å like noe eller interessere seg for noe vil bare være et av flere elementer som bestemmer hva man vil ønske seg av jobben.

Kanskje kan dette være noe av forklaringen på at arbeiderbarn og funksjonær barn som likte sløyd best i grunnskolen, scorer ulikt på faktoren verktøy/kroppsarbeid. Funksjonær barn som likte sløyd best vil kanskje ha en sterkere tendens enn arbeiderbarn til å søke bort fra manuelt arbeid og over til mer prestisjegivende yrker. Dette bekreftes hvis en ser på faktoren

bestemme/skape. Her er faktorscoren $-0,09$ for arbeiderbarn som likte sløyd best og $0,18$ for funksjonær barn som likte sløyd best. Dette medfører at funksjonær barn som likte sløyd best hyppigere tar sikte på prestisjegivende yrker enn arbeiderbarn som likte dette faget best.

At det virkelig er slik, fremgår av Tabell 4.10. Av funksjonær barn som likte sløyd best kunne 16 prosent tenke seg å bli direktør, og mente at de også passet til dette yrket. For arbeiderbarn var tilsvarende tall 10 prosent. Derimot mener 70 prosent av arbeiderbarna som liker sløyd best, at de passer som mekanikere mot 58 prosent av funksjonærbarna.

Tabell 4.10 Prosentandel av dem som likte sløyd best i grunnskolen som kunne tenke seg å arbeide som mekaniker, hjelpepleier eller direktør og som også mente at de passet til yrket. Kjønn og fars yrke

Kan tenke seg å arbeide som, og mener også at han passer som:	Alle	Kjønn		Fars yrke	
		Gutter	Jenter	Arb./bonde	Funksjonær
		Prosentandeler			
Mekaniker	65	71	35	70	58
Hjelpepleier	8	3	30	8	5
Direktør	13	12	15	10	16
			Antall		
Observasjoner	111	91	20	60	38

Resultatet vil f.eks. kunne bli at man blant funksjonær barn som liker sløyd vil kunne finne flere som har overordnede stillinger og stillesittende arbeid, men som egentlig ville gjøre noe annet hvis de fulgte sine interesser. Kanskje liker de å utføre manuelt arbeid på fritiden.

Gutter som likte sløyd best scorer langt høyere enn jenter som likte sløyd best på faktoren verktøy/kroppsarbeid. En mulig årsak kan være ulike kjønnsroller. Selv om noen jenter interesserer seg for sløyd, er det ikke like selvsagt som for guttene at de vil velge et mannsdominert yrke hvor verktøy og manuelt arbeid er hovedingrediensene.

Jenter som likte sløyd best scorer langt høyere enn guttene på faktoren menneskekontakt/hjelpe, $0,26$ mot $-0,56$. Kanskje er årsaken at de søker mot tradisjonelle kvinneyrker, selv om deres interesser skulle tilsi at de helst ønsket å arbeide med verktøy og maskiner.

Tabell 4.10 viser da også at 30 prosent av jenter som likte sløyd best mente de passet som hjelpepleiere mot bare 3 prosent av guttene. Det var

bare 35 prosent av jentene som likte sløyd som mente at de passet som mekanikere mot 71 prosent av guttene.

Men det er verdt å merke seg at selv om jentene som likte sløyd best hadde faktorscoren 0,26 for faktoren menneskekontakt/hjelpe, er dette lavt sammenlignet med scoren for alle jentene som var 0,40. Det er da også en lavere andel av jentene som liker sløyd best, som mener de passer som hjelpepleier, 30 prosent mot 36 prosent for alle jentene.

De som mener de passer som hjelpepleiere scorer svært høyt på faktoren menneskekontakt/hjelpe. For gutter som likte sløyd best er faktorscoren for menneskekontakt/hjelpe -0,56, hvilket er lavere enn for alle andre fag. Det er da også bare 3 prosent fra denne gruppen som mener de passer som hjelpepleiere.

Gutter som liker sløyd og matematikk best har lavest faktorscore på faktoren menneskekontakt/hjelpe, og lavest andel som mener de passer som hjelpepleiere, 3 prosent for begge gruppene. Gutter som liker religion og norsk best har høyest faktorscore på faktoren menneskekontakt/hjelpe, og også høyest andel som mener de passer som hjelpepleier, henholdsvis 14 og 12 prosent. Dette er klart høyere enn for dem som liker andre fag best.

Når andelen av dem som liker sløyd best som mener de passer som mekaniker er dobbelt så stor for gutter som for jenter (71 mot 35 prosent) kan dette henge sammen med at mekaniker er et tradisjonelt mannsyrke. Det er mulig at noen jenter mener at dette yrket ikke passer for dem, fordi de er jenter. I så fall skulle vi forvente at det er flere jenter enn gutter som kan tenke seg å arbeide som mekanikere, men som mener at de ikke passer til yrket.

Tabell 4.11 viser at andelen jenter som *kan tenke seg* å arbeide som mekaniker er 55 prosent, mens andelen som mener de *passer* som mekaniker er 35 prosent. Det er altså 20 prosent av jentene som likte sløyd best som kan tenke seg å arbeide som mekanikere, men som mener at de ikke passer til dette yrket. For guttene er tilsvarende tall 74 og 65 prosent. Differansen er 9 prosent som kan tenke seg å arbeide som mekaniker, men som mener at yrket ikke passer til dem.

Det er altså flere jenter enn gutter som kunne tenke seg å arbeide som mekanikere, men som mener at de ikke passer til yrket. Det er en nærliggende tanke at dette henger sammen med kjønnsroller, men det kan selvfølgelig også være andre årsaker.

Tabell 4.11 Prosentandel av dem som likte sløyd best i grunnskolen som kunne tenke seg å arbeide som mekaniker, hjelpepleier eller direktør. Kjønn og fars yrke

Kan tenke seg å arbeide som:	Alle	Kjønn		Fars yrke	
		Gutter	Jenter	Arb./ bonde	Funksjo- nær
		Prosentandeler			
Mekaniker	74	78	55	80	63
Hjelpepleier	16	10	45	17	13
Direktør	45	46	47	40	58
		Antall			
Observasjoner	111	91	20	60	38

Av guttene som likte sløyd best kan 10 prosent tenke seg å bli hjelpepleier, mens 3 prosent mener også at de passer til yrket. Av jentene som likte sløyd best kan 45 prosent tenke seg å arbeide som hjelpepleier, mens 30 prosent mener at de også passer til yrket. Det kan være vanskelig å si hvilken av disse to differansene er størst, og i hvilken grad kjønnsroller har skapt forskjellene.

Gutter og jenter som liker sløyd best har en felles interesse, men de har også andre og alternative interesser som konkurrerer med denne og trekker i ulike retninger. Det er derfor ikke selvsagt at de i samme grad ønsker å bli mekanikere.

De legger også vekt på ulike sider ved den fremtidige jobben. Dette kan blant annet ha sammenheng med tenkning omkring kjønnsroller. Dette gjør at jenter og gutter kan ha ulike yrkespreferanser, selv om de har felles interesser. De har likevel mer like yrkespreferanser enn jenter og gutter som ikke har felles interesser for et fag.

Tabell 4.9 kan gi grunnlag for mange refleksjoner omkring interesser og valg av yrke. Konklusjonen blir at interesser er et av mange forhold som betyr noe ved yrkesvalget. En skal derfor ikke forvente noen fullkommen korrelasjon mellom fag en liker godt i skolen og yrkespreferanser. Samtidig viser undersøkelsen at interesser er en viktig faktor som i varierende grad er med på å bestemme yrkesvalget.

Sluttkommentarer

Det er klar samvariasjon mellom fag som de unge liker i skolen og yrkesønsker. Det er neppe noen overraskelse at relativt flere blant dem som liker

matematikk enn andre fag ønsker å bli ingeniører. De som liker naturfag best har i større grad enn andre ønsker om å bli lege eller forsker. Journalistyrket appellerer til dem som liker norsk i skolen og reiseledervirksomhet er mest tiltrekkende på dem som liker fremmedspråk.

Når vi vet at flere jenter enn gutter liker fremmedspråk og norsk, er det ikke overraskende at flere jenter enn gutter kan tenke seg å arbeide som journalist eller reiseleder.

De som liker matematikk, naturfag mm best i skolen kan tenke seg å jobbe i en lang rekke yrker, bl.a. som ingeniør, direktør eller forsker. Det er mange faktorer som kommer inn og bestemmer hva man kan tenke seg å jobbe med. Interesser og hva man liker å gjøre er bare faktorer blant mange som bestemmer hva slags arbeid man velger.

Hensikten med dette kapitlet er å gi innsikt om sammenhenger mellom fag som en liker i skolen og utdannings- og yrkesplaner. Den forteller også at det å interessere seg for noe, eller å like noe, er et godt grunnlag for å oppnå gode resultater. I denne analysen ser vi bare på resultater i form av karakterer, men det ville være overraskende om denne konklusjonen ikke har generell gyldighet.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1993): *Den kritiske ettertanke*. Grunnlag for samfunnsanalyse. Oslo, Samlaget.
- Edvardsen, Rolf (1991): *Valg av utdanning og yrke*. Betydningen av kjønn, sosial og geografisk bakgrunn ved utdannings- og yrkesvalg. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 12/91.
- Edvardsen, Rolf (1993): *Ungdoms utdannings- og yrkesplaner*. Noen sentrale resultater fra en undersøkelse om 16- og 18-åringers utdannings- og yrkesplaner i 1991. Oslo, Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning, Rapport 13/93.
- Enoksen, Jens-Are & Liv Anne Støren (1990): *Arbeid, omsorg eller videreutdanning?* En undersøkelse av høgskolekandidater ti år etter eksamen. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 2/90.
- Eeg-Henriksen, Fride (1983): *Fra skolegang til poengsamling*. Utdannings- og yrkesplaner blant avgangselever ved allmennfaglig studieretning i videregående skole 1980. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Melding 1983:7.
- Norusis, Marija J. (1990): *SPSS Base System User's Guide*. Chicago, SPSS Inc.
- Paasche, T. (1977): *Verdier ved valg av utdanning og yrke*. Universitetet i Trondheim, NTH, Institutt for psykologi og sosialforskning, Rapport nr.1.
- Rosenberg, M., E.A. Suchman & R.K. Goldsen (1957): *Occupations and Values*. Glencoe, Illinois, Free press.
- Statistisk sentralbyrå (1992): *Utdanningsstatistikk. Videregående skoler. 1. oktober 1990* (NOS C 47)

Tabelloversikt

Tabell 1.1	16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn, planlagt utdanningsnivå og mors og fars utdanning 1991	21
Tabell 1.2	16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn og mors og fars yrke	22
Tabell 1.3	16- og 18-åringer fordelt etter kull, kjønn, karakterer i grunnskolen og skoleslag i 1991	23
Tabell 2.1	Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 med fedre og mødre som er funksjonærer på høyeste nivå eller ufaglærte arbeidere	27
Tabell 2.2	Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 etter fars og mors yrke. Gutter og jenter	29
Tabell 2.3	Prosentandel med planer om universitets- eller høgskoleutdanning avhengig av mors og fars utdanning	30
Tabell 2.4	Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter og jenter	32
Tabell 2.5	Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter	33
Tabell 2.6	Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Jenter	34
Tabell 2.7	Prosentandel som planlegger en universitetsutdanning ved ulike kombinasjoner av fars og mors utdanning og yrke. Gutter og jenter	34
Tabell 2.8	Gutter og jenter på ulike karakternivå fordelt etter planlagt utdanningsnivå	36
Tabell 2.9	Respondenter med ulik sosial bakgrunn og på ulike karakternivå fordelt etter planlagt utdanningsnivå	37
Tabell 2.10	Korrelasjon mellom planlagt utdanningsnivå, fars og mors utdanning, fars og mors yrke og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen	39
Tabell 2.11	Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå og yrkesstatus etter at det er kontrollert for karakter i engelsk i grunnskolen	40

Tabell 2.12	Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen etter at det er kontrollert for fars yrke	40
Tabell 2.13	Korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og fars og mors utdanning og yrke, samt karakterer i norsk, engelsk og matematikk	41
Tabell 2.14	Partiell korrelasjon mellom barnas planlagte utdanningsnivå og foreldrenes utdanningsnivå og yrkesstatus etter at det er kontrollert for karakter i engelsk i grunnskolen. Gutter og jenter	41
Tabell 2.15	Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og mors og fars utdanning og yrke, kjønn, alder og karakterer i grunnskolen	42
Tabell 2.16	Beregnet planlagt utdanningslengde ved ulike alternativer for karakterer og fars og mors utdanning, og faktisk fordeling for dem som har de kjennetegn som svarer til alternativene	45
Tabell 3.1	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for gutter og jenter	55
Tabell 3.2	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter fars yrke og kjønn	59
Tabell 3.3	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter karakterpoeng beregnet på grunnlag av karakterene i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen	61
Tabell 3.4	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter studieretning i den videregående skolen, hvor eleven befant seg i 1991	65
Tabell 3.5	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter planlagt høyeste utdanningsnivå	66
Tabell 3.6	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som lege, sykepleier, hjelpepleier, hjemmehjelper eller dagmamma, og som også mener at de passer til yrket	71
Tabell 3.7	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som professor, lektor, lærer, førskolelærer eller barnehageassistent, og som også mener at de passer til yrket	72
Tabell 3.8	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som prest, frisør, ekspeditør, selger og kontormann/dame, og som også mener at de passer til yrket	73

Tabell 3.9	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som direktør, politiker, advokat, forsker eller psykolog, og som også mener at de passer til yrket	74
Tabell 3.10	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som tolk, journalist, reiseleder, kunstner eller profesjonell idrettsutøver, og som også mener at de passer til yrket	75
Tabell 3.11	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som ingeniør, flyger, elektriker, mekaniker eller snekker, og som også mener at de passer til yrket	76
Tabell 3.12	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for dem som kan tenke seg å arbeide som bonde, fisker, sjåfør eller postbud og som også mener at de passer til yrket	77
Tabell 3.13	Prosentandel som kan tenke seg å arbeide i hvert av 34 yrker, og som også mener at de passer til yrket. Kjønn og sosial bakgrunn	83
Tabell 3.14	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier for gutter og jenter som kan tenke seg å arbeide som sykepleier, advokat eller snekker og som også mener at de passer til yrket	85
Tabell 4.1	Ungdom fra 1974- og 1972-kullet fordelt etter hvilket fag de likte best i grunnskolen. Kjønn og sosial bakgrunn	91
Tabell 4.2	Prosentandel med Sg eller Mg i karakter i matematikk, engelsk og norsk i grunnskolen av dem som likte matematikk, naturfag osv best i grunnskolen	93
Tabell 4.3	Prosentandel med Sg eller Mg i matematikk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen	94
Tabell 4.4	Prosentandel med Sg eller Mg i engelsk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen	95
Tabell 4.5	Prosentandel med Sg eller Mg i norsk i grunnskolen. Kjønn, fars yrke og best likte fag i grunnskolen	96
Tabell 4.6	Prosentandel 16- og 18-åringer i 1991 som har tenkt å ta en universitets- eller høyskoleutdanning etter best likte fag i grunnskolen. Gutter og jenter	96
Tabell 4.7	Prosentandel 16- og 18-åringer i 1991 som har tenkt å ta en lærlingutdanning etter best likte fag i grunnskolen. Gutter og jenter	97

Tabell 4.8	Fagvalg ved universitet og høyskoler for dem som har likt bestemte fag best i grunnskolen	99
Tabell 4.9	Faktorverdier for best likte fag i grunnskolen - gutter og jenter, arbeiderbarn og funksjonær barn	103
Tabell 4.10	Prosentandel av dem som likte sløyd best i grunnskolen som kunne tenke seg å arbeide som mekaniker, hjelpepleier eller direktør og som også mente at de passet til yrket. Kjønn og fars yrke	105
Tabell 4.11	Prosentandel av dem som likte sløyd best i grunnskolen som kunne tenke seg å arbeide som mekaniker, hjelpepleier eller direktør. Kjønn og fars yrke	107

Vedleggstabeller

Tabell V.2.1	Sammenhengen mellom fars yrke og mors yrke for 16- og 18-åringer i 1991	115
Tabell V.2.2	Sammenhengen mellom fars utdanning og mors utdanning for 16- og 18-åringer i 1991	116
Tabell V.2.3	Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning i 1991 etter fars og mors yrke. Gutter og jenter	116
Tabell V.2.4	Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høyskoleutdanning i 1991 etter fars og mors utdanning. Gutter og jenter	117
Tabell V.2.5	Respondenter fordelt etter fars utdanning og yrke og mors utdanning og yrke	117
Tabell V.2.6	Karakterer i norsk, engelsk og matematikk. Gutter og jenter	118
Tabell V.2.7	Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning, alder og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Gutter	118
Tabell V.2.8	Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning, alder og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Jenter	118
Tabell V.3.1	Prosentandel 16- og 18-åringer som betrakter bestemte forhold som viktig ved valg av yrke	119
Tabell V.3.2	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter fars yrke	120
Tabell V.3.3	Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter karakterer i grunnskolen og fars yrke	121
Tabell V.3.4	Prosentandel av 16- og 18-åringene som kunne tenke seg å arbeide i hvert av 34 yrker	122

Tabell V.3.5	Forhold som er viktige ved valg av yrke. Faktorladning for ulike faktorer	123
Tabell V.4.1	Faktorverdier for best likte fag i grunnskolen	124
Tabell V.4.2	Prosentandel med best likte fag i grunnskolen som kan tenke seg å jobbe i hvert av 34 stillinger/yrker og som også mener at de passer til yrket	125

Vedlegg

Vedlegg 1 Vedleggstabeller

Tabell V.2.1 Sammenhengen mellom fars yrke og mors yrke for 16- og 18-åringer i 1991

Fars yrke:	Mors yrke								
	Funksjonær på				Bonde	Arbeider		Uopp- gitt ikke yrk.akt.	Sum
	høy- este nivå	nest- høy- este nivå	nest lav- este nivå	laveste nivå		fag- lært	ufag- lært		
Funksj på høyeste nivå	110	250	58	98	1	1	10	54	582
Funksj på nest høyest nivå	71	373	118	302	7	6	51	197	1125
Funksj på nest lavest nivå	9	83	55	87	1	2	19	44	300
Funksj. på lavest nivå	1	20	18	47	0	1	5	16	108
Bonde	5	53	19	47	58	0	11	87	280
Faglært arb.	11	95	69	197	3	10	62	114	561
Ufaglært arb.	11	100	93	253	9	8	121	191	786
Uoppgitt, ikke yrkesaktiv	9	39	35	81	2	1	31	192	390
Sum	227	1013	465	1112	81	29	310	895	4132

Tabell V.2.2 Sammenhengen mellom fars utdanning og mors utdanning for 16- og 18-åringer i 1991

Fars høyeste utdanning	Mors høyeste utdanning								Sum
	Universit.	Høgskole	Gymnas	Realskole	Yrkes-sk.	Fram Folkehøgsk.	Folke-, grunnsk.	Uopp-gitt	
Univers.	153	238	80	78	46	22	18	4	639
Høgskole	30	216	90	135	98	50	47	9	675
Gymnas	5	30	39	45	16	12	17	3	167
Realsk.	14	52	36	159	70	57	58	8	454
Yrkessk.	9	101	69	209	283	208	117	12	1008
Framh.sk Folkehøgskole	3	29	17	78	63	124	27	6	347
Folkesk. Grunnsk.	6	30	30	56	92	97	200	10	521
Uopp-gitt	6	13	7	16	19	22	29	209	321
Sum	226	709	368	776	687	592	513	261	4132

Tabell V.2.3 Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 etter fars og mors yrke. Gutter og jenter

Fars eller mors yrke	Funksjonær på				Bonde	Arbeider		Uopp-gitt ikke yrkes-aktiv
	høyeste nivå	nest høyest nivå	nest laveste nivå	laveste nivå		fag-lært	ufag-lært	
Gutter og jenter								
Prosentandel som planlegger universitets- eller høgskoleutdanning								
Fars yrke	83	63	62	49	45	44	40	43
Mors yrke	80	69	54	52	41	:	37	45
Gutter								
Fars yrke	83	59	56	:	33	37	31	37
Mors yrke	74	65	47	47	:	:	30	42
Jenter								
Fars yrke	83	67	67	48	57	50	48	49
Mors yrke	84	74	60	58	:	:	43	49

: under 50 observasjoner

Tabell V.2.4 Prosentandel 16- og 18-åringer som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning i 1991 etter fars og mors utdanning. Gutter og jenter

Mors eller fars utdanning	Univer- sitet	Høg- skole	Gym- nas	Real- skole-	Yrkes- skole	Fram- hald Følge- høgsk.	Folkesk. grunn- sk.	Uopp- gitt
Gutter og jenter	Prosentandel som planlegger en universitets- eller høgskoleutdanning							
Fars utd.	81	73	56	55	48	42	36	35
Mors utd.	84	74	66	56	52	43	38	36
Gutter								
Fars utd.	81	68	49	48	41	32	32	27
Mors utd.	80	67	64	50	46	38	33	30
Jenter								
Fars utd.	80	76	62	61	56	51	41	43
Mors utd.	88	81	68	60	56	47	43	44

Tabell V.2.5 Respondenter fordelt etter fars utdanning og yrke og mors utdanning og yrke

Fars utdanning	Lav	Lav	Høy	Høy	Sum
Fars yrke	Lav	Høy	Lav	Høy	Sum
Mors utdanning: Lav	679	239	37	209	1164
Mors yrke: Lav					
Mors utdanning: Lav	264	164	10	197	635
Mors yrke: Høy					
Mors utdanning: Høy	52	23	17	93	185
Mors yrke: Lav					
Mors utdanning: Høy	165	99	34	637	935
Mors yrke: Høy					
Sum	1160	525	98	1136	2919

Tabell V.2.6 Karakterer i norsk, engelsk og matematikk. Gutter og jenter

Gutter og jenter	Sg	Mg	G	Ng/Lg	Uoppgitt	Sum
Karakterer i:						
Norsk	4	46	35	4	11	100
Engelsk	6	40	35	8	11	100
Matematikk	5	37	36	11	11	100
Karakterer i norsk:						
Gutter	2	37	43	7	11	100
Jenter	5	55	27	2	11	100
Karakterer i engelsk:						
Gutter	5	34	38	11	12	100
Jenter	7	46	31	5	11	100
Karakterer i matematikk:						
Gutter	6	37	35	11	11	100
Jenter	5	36	38	11	10	100

Tabell V.2.7 Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning, alder og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Gutter

Avhengig variabel: Planlagt utdanningsnivå	B	Sig F	Beta
Karakterer	0,56	0,00	0,41
Fars utdanning	0,20	0,00	0,21
Mors utdanning	0,10	0,00	0,08
Alder	0,41	0,01	0,06
Konstantledd	- 3,06	0,00	

Mors og fars yrke gir ikke signifikant bidrag til å forbedre modellens tilpasning til observasjonene.

Tabell V.2.8 Sammenhengen mellom planlagt utdanningsnivå og fars og mors yrke og utdanning, alder og karakterer i norsk, engelsk og matematikk i grunnskolen. Jenter

Avhengig variabel: Planlagt utdanningsnivå	B	Sig F	Beta
Karakterer	0,58	0,00	0,39
Fars utdanning	0,14	0,00	0,15
Mors utdanning	0,16	0,03	0,13
Konstantledd	- 2,36	0,00	

Alder og mors og fars yrke gir ikke signifikant bidrag til å forbedre modellens tilpasning til observasjonene.

Tabell V.3.1 Prosentandel 16- og 18-åringer som betrakter bestemte forhold som viktig ved valg av yrke

Forhold som er viktig ved valg av yrke, 16- og 18-åringer	Viktig	Noen betydning	Ingen betydning	Ubesvart
Få et arbeid der evnene kan brukes	87	10	1	2
Godt forhold til kolleger	86	11	1	2
Et arbeid som tilfredsstillende faglige interesser	86	11	1	2
Varig, sikker jobb	83	14	1	2
Godt forhold til overordnede	79	16	3	2
Sikkert arbeid, gode jobbmuligheter	77	19	2	2
Avvekslende arbeidsoppgaver	59	33	4	4
Lite støy og forurensninger	53	37	7	3
Et arbeid som gir mye kontakt med andre	51	37	10	2
Anledning til å treffe nye mennesker	50	41	7	2
Muligheter til å skape noe nytt	50	37	10	3
Gode framtidssikter, opprykksmuligheter	46	40	11	3
Mye samarbeid med andre mennesker	46	43	9	2
Muligheter for selvstendig arbeid	45	41	11	3
Mulighet for høy inntekt	43	50	5	2
Anledning til å bruke kroppen, bevege seg	39	43	16	2
Være med på å bestemme	38	48	11	3
Et yrke som kan kombineres med å ha barn	37	41	19	3
Arbeid der en kan hjelpe andre mennesker	36	41	20	3
Store valgmuligheter for geografisk arbeidssted	32	45	19	4
Gjøre en samfunnsnyttig innsats	29	47	20	4
Samfunnets behov for arbeidskraft	28	46	21	5
Anledning til å reise i tilknytning til arbeidet	28	41	29	2
Muligheter til jobb på hjemstedet	27	38	32	3
Muligheter til å få en ledende stilling	17	45	34	4
Få et yrke som er vel ansett	16	42	37	5
En jobb som gir kort vei til arbeidsplass	15	53	30	2
Anledning til å arbeide med maskiner og verktøy	14	16	67	3
Muligheter for deltidsarbeid	13	40	43	4
Fleksibel arbeidstid, bestemme tiden selv	12	43	42	3
Mye fritid og ferie	12	48	37	3
Arbeid på samme sted hver dag	11	42	45	2
Anledning til å arbeide med tall	9	20	67	4
Få et arbeid som krever kort utdanning	5	31	61	3
Slippe å fatte beslutninger	4	26	66	4
Rutinemessig arbeid, slippe å tenke	3	12	82	3

Tabell V.3.2 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter fars yrke

Fars yrke	Funksjonær på				Bonde	Arbeider		Uopp gitt Ikke yrk. akt.
	høyeste nivå	nest høyeste	nest laveste	laveste nivå		fag- lært	ufag- lært	
Bestemme/ skape	+0.21	+0.10	-0.01	-0.17	-0.11	-0.15	-0.11	-0.06
Mobilitet/ frihet	+0.18	+0.08	+0.03	-0.07	+0.03	-0.14	-0.18	+0.04
Interesser/ evner	+0.05	+0.02	.00	+0.18	+0.04	-0.08	-0.01	-0.09
Menneske- kontakt/ hjelp	-0.01	-0.06	+0.06	+0.26	-0.08	+0.02	+0.04	+0.02
Hjemsted/ bunden	-0.09	-0.09	-0.08	-0.05	+0.29	+0.10	+0.06	.00
Kolleger/ overordnede	-0.11	+0.01	+0.04	-0.01	-0.14	+0.08	+0.05	.00
Jobbsikker- het/lønn	-0.12	+0.02	-0.05	+0.07	-0.22	+0.09	+0.10	-0.01
Rutine/ beslutn.vegr.	-0.21	-0.08	-0.03	+0.07	-0.01	+0.10	+0.15	+0.13
Verktøy/ kroppsarb.	-0.35	-0.14	-0.13	+0.16	+0.38	+0.08	+0.30	+0.04
Konfidens- intervall	+- 0.07	+- 0.06	+- 0.12	+- 0.16	+- 0.13	+- 0.08	+- 0.07	+- 0.11
(0,95-nivå)	-0.09	-0.07	-0.13	-0.20	-0.16	-0.10	-0.08	-0.14
Antall ob- servasjoner	497	928	248	91	221	462	629	277

Tabell V.3.3 Faktorer som er viktige ved valg av yrke. Faktorverdier etter karakterer i grunnskolen og fars yrke

Karakterpoeng	5 - 14		15 - 20	
	Arbeider faglært og ufaglært	Funksjonær høyeste og nest høyeste nivå	Arbeider faglært og ufaglært	Funksjonær høyeste og nest høyeste nivå
Bestemme/skape	- 0,18	- 0,01	- 0,08	+ 0,26
Mobilitet/frihet	- 0,20	+ 0,11	- 0,07	+ 0,13
Interesser/evner	- 0,06	- 0,06	- 0,04	+ 0,10
Menneskekontakt/hjelpe	+ 0,07	+ 0,04	- 0,08	- 0,10
Kolleger/overordnede	+ 0,07	- 0,01	+ 0,07	- 0,05
Jobbsikkerhet/lønn	+ 0,09	+ 0,04	+ 0,05	- 0,10
Hjemsted/bunden	+ 0,08	- 0,01	- 0,04	- 0,16
Rutine/beslutningsvegr.	+ 0,19	0,00	- 0,04	- 0,27
Verktøy/kroppsarbeid	+ 0,34	+ 0,08	- 0,17	- 0,48
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ -0,08	+ -0,07 - 0,09	+ -0,10 - 0,12	+ -0,05 - 0,08
Antall observasjoner	645	588	314	744

Tabell V.3.4 Prosentandel av 16- og 18-åringene som kunne tenke seg å arbeide i hvert av 34 yrker

Kunne du tenke deg å jobbe i dette yrket/ denne stillingen?	Ja, og jeg ville kunne gjøre en god jobb	Ja, men jeg har ikke de rette egen-skaper	Nei, jeg er ikke interessert i yrket	Ubesvart
Reiseleder, guide	41	24	32	3
Ingeniør	31	29	37	3
Barnehageassistent	30	9	58	3
Direktør	29	34	33	4
Journalist	29	30	38	3
Sjåfør	28	12	57	3
Førskolelærer	26	11	60	3
Forsker	24	33	40	3
Lærer	24	13	59	4
Ekspeditør	24	13	60	3
Advokat	23	29	44	4
Kontormann/dame	23	13	60	4
Mekaniker	23	13	61	3
Flyger	22	41	34	3
Kunstner	21	25	51	3
Psykolog	21	20	55	4
Elektriker	21	18	58	3
Selger	21	16	60	3
Snekker	19	14	64	3
Sykepleier	19	11	67	3
Hjelpepleier	19	10	68	3
Dagmamma	18	7	72	3
Bonde	17	11	69	3
Tolk	16	19	62	3
Lege	15	31	51	3
Profesj. idrettsutøver	15	27	55	3
Lektor	14	14	69	3
Frisør	14	15	68	3
Hjemmehjelper	14	8	75	3
Postbud	14	8	74	4
Professor	11	22	64	3
Politiker	10	14	73	3
Fisker	8	7	82	3
Prest	3	5	89	3

Tabell V.3.5 Forhold som er viktige ved valg av yrke. Faktorladning for ulike faktorer

Variabler (forhold som er viktige ved valg av yrke):	Faktorer								
	Kontakt/ hjelp	Bestemme/ skape	Mobilitet/ frihet	Hjemsted/ bunden	Jobbsikker- het/lønn	Kolleger/ overordn.	Rutine/ besl.vogr.	Interesser/ evner	Verktøy/ kroppsb.
	Faktorladninger								
Høye inntekter	-0,17	0,31	0,23	-0,10	0,59	0	0,12	-0,06	0,01
Faglige interesser	0,02	0,08	0,04	-0,01	0,03	0,06	-0,02	0,82	-0,01
Bruke evnene i arbeidet	0,11	0,11	0,02	-0,03	0,06	0,06	-0,07	0,80	0
Kort utdanning	0	-0,15	0,24	0,15	0,06	-0,01	0,36	-0,15	0,33
Ledende stilling	0,02	0,65	0,15	-0,12	0,35	-0,05	0,02	-0,09	-0,05
Selvstendig arbeid	0,14	0,56	0,04	0,06	-0,05	-0,09	-0,17	0,19	0,20
Mye samarbeid med andre	0,77	0,12	-0,04	-0,02	0,02	0,11	0,02	0,01	0,05
Mye kontakt med andre	0,84	0,06	0,05	-0,01	0,03	0,08	0,02	0,01	-0,02
Sikkert arb./jobbmuligheter	0,14	-0,05	0,02	0,19	0,73	0,05	-0,01	0,06	0,07
Hjelpe andre mennesker	0,68	-0,07	-0,04	0,18	0,02	0,05	0,03	0,09	0,05
Valgmuligh. geogr.arb.sted	0,12	0,08	0,51	0,08	0,10	0,10	-0,04	0,04	0,06
Jobb på hjemstedet	-0,04	0,04	0,13	0,67	0,14	0,02	0,04	-0,11	0,22
Mye fritid og ferie	-0,03	0	0,63	0,23	0,20	-0,01	0,11	-0,06	-0,03
Kombinere jobb og barn	0,36	-0,07	0,16	0,47	0,18	0,08	-0,04	0,08	-0,04
Lite støy og forurensning	0,16	0,03	0,22	0,32	0,15	0,22	0,01	0,19	-0,30
Varig, sikker jobb	0,09	-0,06	-0,08	0,26	0,66	0,20	0,04	0,11	0,03
Treffe nye mennesker	0,72	0,13	0,16	-0,09	0	0,16	0,02	0,06	-0,06
Arbeid samme sted hver dag	0,07	0,10	-0,28	0,55	0,04	0,05	0,39	0,01	-0,18
Slippe å fatte beslutninger	0,02	-0,16	0,14	0,10	0,02	0,09	0,75	0,02	0,11
Avvekslende arbeidsoppgaver	0,08	0,22	0,30	0,14	-0,14	0,28	-0,06	0,15	0,16
Selvbestemt arbeidstid	-0,12	0,25	0,59	0,09	-0,12	-0,09	0,06	0,05	-0,06
Arbeide med tall	-0,14	0,45	-0,10	0,09	0,04	0	0,19	0,02	-0,34
Rutinemessig arbeid	0,06	0,05	0	0,07	0,06	-0,09	0,75	-0,08	0,05
Bruke kroppen, bevege seg	0,25	-0,03	0,08	0,06	0,10	0,10	0,09	0,04	0,62
Fremtidsutsikter/oppr.mul.	-0,04	0,51	0,15	-0,06	0,49	0,18	0,06	-0,02	-0,01
Godt forhold til kolleger	0,22	0,02	0,03	0,07	0,11	0,83	-0,01	0,07	0,01
Godt forhold til overordn.	0,14	0,05	0	0,08	0,16	0,85	0,01	0,03	0,03
Skape noe nytt	0,21	0,52	0,11	0,07	-0,14	0,20	0,07	0,18	0,14
Kort vei til arbeidsplassen	-0,07	0,11	0,21	0,65	0,06	0,12	0,13	0	0,06
Være med på å bestemme	0,08	0,64	0,24	0,10	-0,02	0,06	-0,09	0,07	-0,06
Muligheter for deltidsarbeid	0,28	0,04	0,38	0,35	-0,06	-0,05	0,14	0,03	0,05
Arb. med maskiner og verktøy	-0,24	0,14	-0,10	0,08	0,03	0	0,14	0,01	0,71
Reiser i arbeidet	0,15	0,26	0,56	-0,38	0,04	0,09	0,09	0,03	-0,01

Tabell V.4.1 Faktorverdier for best likte fag i grunnskolen

Best likte fag i grunnskolen	Matematikk	Norsk	Fremmedspråk	Naturfag	Samfunnsfag
Menneskekontakt/hjelp	-0,20	+0,40	+0,26	-0,01	+0,11
Bestemme/skape	+0,26	-0,10	-0,09	0	+0,06
Mobilitet/frihet	-0,19	+0,08	+0,19	-0,10	+0,14
Hjemsted/bunden	0	-0,01	-0,18	-0,01	-0,18
Jobbsikkerhet/lønn	+0,04	-0,12	+0,11	+0,02	+0,02
Kolleger/overordnede	0	+0,02	+0,08	-0,03	+0,01
Rutine/beslutningsvegr.	+0,04	-0,10	-0,03	-0,10	-0,19
Interesser/evner	+0,08	+0,02	+0,07	+0,13	-0,02
Verktøy/kroppsarbeid	-0,29	-0,13	-0,14	+0,01	-0,13
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,06- 0,07	+ 0,10- 0,14	+ 0,07- 0,08	+ 0,09- 0,10	+ 0,08- 0,09
Antall observasjoner	806	239	591	346	497
Best likte fag i grunnskolen	Religion/livssyn	Gymnas-tikk	Form.tegn, musikk	Håndarb., husstell	Sløyd
Menneskekontakt/hjelp	+0,47	-0,03	+0,12	+0,32	-0,42
Bestemme/skape	-0,38	-0,09	-0,15	-0,18	+0,07
Mobilitet/frihet	+0,05	+0,02	+0,17	-0,17	-0,35
Hjemsted/bunden	+0,13	+0,03	+0,20	+0,35	+0,21
Jobbsikkerhet/lønn	-0,48	+0,14	-0,20	-0,17	-0,07
Kolleger/overordnede	-0,19	0	+0,04	+0,06	+0,15
Rutine/beslutningsvegr.	-0,04	+0,05	-0,04	+0,36	+0,09
Interesser/evner	0	-0,09	+0,13	-0,03	+0,01
Verktøy/kroppsarbeid	-0,23	+0,24	+0,16	+0,03	+1,14
Konfidensintervall (0,95-nivå)	+ 0,27- 0,37	+ 0,06- 0,08	+ 0,11- 0,14	+ 0,12- 0,17	+ 0,19- 0,26
Antall observasjoner	41	793	252	152	80

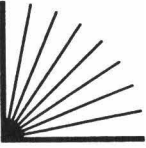
Tabell V.4.2 Prosentandel med best likte fag i grunnskolen som kan tenke seg å jobbe i hvert av 34 stillinger/yrker og som også mener at de passer til yrket

Best likte fag i grunnskolen	Mate- matikk	Norsk	Fremmed- språk	Natur- fag	Samfunns- fag	Religion	Gymnas- tikk	Form.tegn, musikk	Håndarb. husstell	Sløyd
Yrke/stilling:										
Advokat	28	29	25	21	37	29	20	11	5	5
Barnehegeassistent	24	40	38	29	29	41	30	43	48	19
Bonde	16	13	12	20	15	16	18	18	17	32
Dagmamma	14	28	23	16	16	31	16	27	42	10
Direktør	38	31	29	29	37	27	28	17	12	13
Ekspeditør	22	25	24	20	21	31	26	30	34	23
Elektriker	27	8	12	25	14	8	25	24	11	39
Fisker	6	3	4	9	9	6	10	11	5	14
Flyger	26	13	21	30	21	10	31	14	7	23
Forsker	34	21	20	42	31	22	19	19	10	13
Frisør	10	22	19	13	12	12	14	26	27	12
Førskolelærer	22	39	30	28	28	37	26	34	36	10
Hjelpepleier	14	30	22	22	17	33	17	25	34	8
Hjemmehjelper	10	25	17	14	12	31	11	19	30	6
Ingeniør	51	11	23	42	26	18	32	21	10	34
Journalist	21	48	38	24	44	27	29	28	15	9
Kontormann/dame	27	23	29	17	23	25	22	20	19	8
Kunstner	13	31	27	19	22	27	18	48	26	14
Lege	22	13	15	28	15	14	13	7	7	7
Lektor	16	24	14	12	21	14	11	12	9	2
Lærer	24	39	25	23	30	25	24	27	18	5
Mekaniker	22	9	13	27	13	6	26	24	16	65
Politiker	9	14	9	9	24	20	9	7	4	5
Postbud	12	11	10	13	12	6	17	16	15	22
Profesj.idr.utøv.	14	10	12	11	12	12	34	10	5	14
Prest	3	5	2	3	5	18	2	2	1	5
Professor	15	10	10	19	16	10	8	6	2	6
Psykolog	15	37	27	26	31	27	16	22	15	6
Reiseleder, guide	33	49	65	33	44	47	45	45	34	28
Selger	20	23	19	16	26	22	25	19	14	20
Sjåfør	26	20	24	26	25	14	35	31	24	54
Snekker	19	11	12	17	12	10	24	23	15	69
Sykepleier	16	27	24	27	18	31	17	19	31	7
Tolk	10	22	37	10	19	18	11	14	9	8

Vedlegg 2 Spørreskjemaer

På de neste sidene følger kopi av spørreskjemaene til ungdom født i henholdsvis 1972 og 1974.

Første side er forskjellig i de to skjemaene. De tre øvrige er felles.

UNDERSØKELSE OM UTDANNINGS- OG YRKESPLANER FOR UNGDOM FØDT I 1972

1 a) Hva gjør du i januar 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Er hjemme uten lønnet arbeid
- 2 Arbeider i heltidsstilling
- 3 Arbeider i heltidsstilling og går på skole på deltid (kveldsundervisning o.l.)
- 4 Arbeider i deltidstilling eller har tilfeldige og kortvarige jobber
- 5 Arbeider i deltidstilling eller har tilfeldige og kortvarige jobber og går på skole på deltid (kveldsundervisning o.l.)
- 6 Går på skole
- 7 Går på skole og arbeider i deltidstilling ved siden av eller tar tilfeldig og kortvarig arbeid
- 8 Lærling

1 b) Hvis du går på skole, hva slags utdanning tar du (oppgi studieretning og klassetrinn)? Hvis du er i arbeid, oppgi hva slags arbeid.

.....

1 c) Har du avsluttet noen utdanning etter grunnskolen? (Sett ett kryss)

- 1 Nei
- 2 Ja, hvilken utdanning (oppgi studieretning o.l.)

.....

2) Er det du gjør nå i vinter det du har ønsket å gjøre? (Sett ett kryss)

- 1 Ja, jeg går på den skolen jeg ønsker, eller har den jobben jeg ønsker, eller er hjemme etter eget ønske
- 2 Ja, jeg gjør det jeg har ønsket, men ville ha foretrukket å gjøre noe annet nå
- 3 Nei, jeg har ikke kommet inn på den skolen jeg ønsket, eller fått det arbeidet jeg helst ville ha
- 4 Nei, andre har overtalt meg til å gå på den skolen jeg går på, eller ta den jobben jeg har nå
- 5 Vet ikke

3) Er du sikker på hva du vil gjøre høsten 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Ja, helt sikker
 - 2 Ja, nokså sikker
 - 3 Nei, usikker fordi jeg har mye å velge mellom
 - 4 Nei, usikker fordi jeg ikke vet om jeg kommer inn på ønsket skole eller jobb
 - 5 Vet ikke, har ingen planer eller ønsker
- } Gå til spørsmål 4
} Gå til spørsmål 5

4) Hva vil du gjøre høsten 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Gå på skole
- 2 Være i lønnet arbeid
- 3 Være hjemme uten lønnet arbeid

5) Hvis du går på skole i januar 1991, hvilke forhold har hatt betydning for at du begynte på denne skolen?

(Kryss av en rute for hver linje)

	Viktig 1	Noen betyd- ning 2	Ingen betyd- ning 3
Nødvendig for det yrket jeg tar sikte på	☐	☐	☐
Gjorde at jeg kunne gå på skole på hjemstedet	☐	☐	☐
Kom ikke inn på det jeg helst ønsket, måtte begynne med det jeg holder på med nå	☐	☐	☐
I tråd med mine interesser	☐	☐	☐
Fikk ikke arbeid	☐	☐	☐
Foreldrene mine ønsket det	☐	☐	☐
Kameratene/venninnene mine begynte der	☐	☐	☐
Var usikker på hva jeg ellers skulle gjøre	☐	☐	☐
Nødvendig for å komme inn på universitetet eller hogskole	☐	☐	☐

UNDERSØKELSE OM UTDANNINGS- OG YRKESPLANER FOR UNGDOM FØDT I 1974

1 a) Hva gjør du i januar 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Går på skole
2 Er i lønnet arbeid (i minst 10 timer pr. uke)
3 Er hjemme uten lønnet arbeid (eller arbeider mindre enn 10 timer pr. uke)

1 b) Hvis du går på skole, oppgi hva slags

(Sett ett kryss)

- 1 Grunnskole, 9. klasse
2 Grunnskole, 10. klasse
3 Folkehøgskole
4 Videregående skole, allmennfaglig studieretning
5 Videregående skole, studieretning for handels- og kontorlag
6 Videregående skole, studieretning for sosial- og helsefag
7 Videregående skole, studieretning for håndverks- og industrifag
8 Videregående skole, andre yrkesfaglige studieretninger
9 Lærling
10 Annet, hva:

2) Er det du gjør nå i vinter det du har ønsket å gjøre? (Sett ett kryss)

- 1 Ja, jeg går på den skolen jeg ønsker, eller har den jobben jeg ønsker, eller er hjemme etter eget ønske
2 Ja, jeg gjør det jeg har ønsket, men ville ha foretrukket å gjøre noe annet nå
3 Nei, jeg har ikke kommet inn på den skolen jeg ønsket, eller fått det arbeidet jeg helst ville ha
4 Nei, andre har overtalt meg til å gå på den skolen jeg går på, eller ta den jobben jeg har nå
5 Vet ikke

3) Er du sikker på hva du vil gjøre høsten 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Ja, helt sikker
2 Ja, nokså sikker
3 Nei, usikker fordi jeg har mye å velge mellom
4 Nei, usikker fordi jeg ikke vet om jeg kommer inn på ønsket skole eller jobb
5 Vet ikke, har ingen planer eller ønsker
- } Gå til spørsmål 4
} Gå til spørsmål 5

4) Hva vil du gjøre høsten 1991?

(Sett ett kryss)

- 1 Gå på skole
2 Være i lønnet arbeid
3 Være hjemme uten lønnet arbeid

5) Hvis du går på skole etter 9. klasse, hvilke forhold har hatt betydning for at du begynte på denne skolen?

(Kryss av en rute for hver linje)

	Viktig 1	Noen betyd- ning 2	Ingen betyd- ning 3
Nødvendig for det yrket jeg tar sikte på.....	☐	☐	☐
Gjorde at jeg kunne gå på skole på hjemstedet	☐	☐	☐
Kom ikke inn på det jeg helst ønsket, måtte begynne med det jeg holder på med nå	☐	☐	☐
I tråd med mine interesser	☐	☐	☐
Fikk ikke arbeid.....	☐	☐	☐
Foreldrene mine ønsket det	☐	☐	☐
Kameratene/venninnene mine begynte der.....	☐	☐	☐
Var usikker på hva jeg ellers skulle gjøre	☐	☐	☐
Nødvendig for å komme inn på universitetet eller høgskole.....	☐	☐	☐

6) Har du tenkt å ta utdanning i tillegg til grunnskolen? (Besvar spørsmålet med ja hvis du går på videregående skole nå)

- (Sett ett kryss)
- 1 Ja → Gå til spørsmål 7
 - 2 Nei } Gå til spørsmål 10
 - 3 Vet ikke }

7) Hvor langvarig utdanning har du tenkt å ta?

- (Sett ett eller flere kryss)
- 1 Folkehøgskole (ettårig)
 - 2 Videregående skole (ettårige og toårige grunnkurs)
 - 3 Videregående skole (videregående kurs)
 - 4 Lærlingeutdanning
 - 5 Høgskoleutdanning – ingeniørhøgskoler, sykepleierhøgskole, pedagogisk høgskole, distrikthøgskole m.fl. (2–3 år etter videregående skole)
 - 6 Universitetsutdanning (4–7 år etter videregående skole)
 - 7 Doktorgradsstudier (forskerutdanning 2–4 år etter universitetsutdanning)
- } Svar også på spørsmål 9
- } Svar også på spørsmål 8

8) Hvis du har krysset av for høgskoleutdanning, universitetsutdanning, eller doktorgradsutdanning i spørsmål 7, hvilket fagområde tar du sikte på? (Sett ett kryss)

- 1 Språk, historie, filosofi, teologi m.m. evt. lektor/adjunkt i slike fag
- 2 Undervisning (førskolelærer, lærer m.fl..)
- 3 Økonomi og administrasjon (siviløkonom, bedriftsøkonom, sosialøkonom m.fl.)
- 4 Samfunnsvitenskap (psykolog, sosiolog, statsviter, sosialantropolog m.fl.)
- 5 Juridiske fag
- 6 Matematikk, datafag, fysikk, kjemi og biologi evt. lektor/adjunkt i slike fag
- 7 Teknikk (sivilingeniør, ingeniør, arkitekt m.fl.)
- 8 Helsevern (lege, tannlege, farmasøyt, veterinær, sykepleier m.fl.)
- 9 Jordbruk, skogbruk og fiske (sivilagronom, haagebrukskandidat, landskapsarkitekt, forstkan- didat m.fl.)
- 10 Kunst, musikk, drama o.l.
- 11 Idrett og militære fag
- 12 Andre fag, hvilke:

9) Hvis du har krysset av for folkehøgskole, videregående skoler og/eller lærlingeutdanning i spørsmål 7, hvilket fagområde tar du sikte på?

- (Sett ett kryss)
- 21 Allmennfag
 - 22 Kunst, kultur og estetikk (reklametegner, dekoratør, kunsthåndverker, musiker, tegner, skuespiller, kunstmaler m.fl.)
 - 23 Administrasjon, handel- og kontorlag
 - 24 Tekstil og søm (skredder, kjole- og draktsyer m.fl.)
 - 25 Finmekaniske fag (urmaker, tannteknikker, gullsmed, optiker m.fl.)
 - 26 Mekaniske fag (bilmekaniker, bilreparatør, flymekaniker, maskinarbeider m.fl.)
 - 27 Jern- og metallfag (maskinarbeider, platearbeider, sveiser m.fl.)
 - 28 Elektrofag (elektromontør, elektrisitetsverks- montør, heismontør, radio- og TV-reparatør m.fl.)
 - 29 Trearbeids-, bygge- og anleggsgfag (tømrer, snekker, maler, murer, kobber- og blikkensla- ger, grunnarbeider, rørlegger, glassmester m.fl.)
 - 30 Grafiske fag (boktrykker, bokbinder, typograf m.fl.)
 - 31 Næringsmiddelfag (baker, konditor, pølsema- ker, slakter, fisketilvirker m.fl.)
 - 32 Samferdselsfag (sjøfartsfag, vegtrafikkfag, jernbanetraffikkfag, postale fag, telekommuni- kasjonsfag, reiselivsfag)
 - 33 Helse- og sosialfag (hjelpepleier, legesekre- tær, tannlegeassistent, barnepleier, verne- pleier, apotektekniker m.fl.)
 - 34 Jordbruk-, skogbruk- og fiskefag (agronom, gartner m.fl.)
 - 35 Husstellsfag- hotell- og restaurantfag (kokk, servitør m.fl.)
 - 36 Hygiene og skjønnhetspleiefag (frisør, fot- pleier, hudpleier m.fl.)
 - 37 Idretts- og ungdomslederfag, politiskole og mi- litære fag
 - 38 Andre fag, hvilke:

10) Tenk deg at du ikke behøvde å ta hensyn til f.eks. eksamenskarakterer, utdanningens lengde, lønn, jobbmuligheter, familieforhold, eller om du er gutt eller jente. Hva ville du helst bli? Vær så konkret du kan. Oppgi gjerne flere yrker, men bare ett på hver linje, og først det du helst ville bli.

- 1)
- 2)
- 3)

11) Nedenfor har vi nevnt noen forhold som kan ha betydning når folk velger yrke. Hvilke forhold betrakter du som viktige og mindre viktige ved valg av yrke? (Kryss av en rute for hver linje)

	Noen betydning		
	Viktig 1	2	Ingen betydning 3
Mulighet for høy inntekt.....	☐	☐	☐
Få et yrke som er vel ansett.....	☐	☐	☐
Få et arbeid der jeg kan få tilfredsstilt mine faglige interesser.	☐	☐	☐
Få et arbeid der jeg kan få brukt evnene mine.....	☐	☐	☐
Få et arbeid som krever kort eller ingen utdanning.....	☐	☐	☐
Muligheter til å få en ledende stilling.....	☐	☐	☐
Muligheter for selvstendig arbeid..	☐	☐	☐
Mye samarbeid med andre mennesker.....	☐	☐	☐
Få et arbeid som gir meg mye kontakt med andre mennesker.....	☐	☐	☐
Sikkert arbeid/store muligheter til å få jobb.....	☐	☐	☐
Samfunnets behov for arbeidskraft.....	☐	☐	☐
Gjøre en samfunnsnyttig innsats...	☐	☐	☐
Få et arbeid der jeg kan hjelpe andre mennesker.....	☐	☐	☐
Store valgmuligheter når det gjelder arbeidssted (geografisk) ...	☐	☐	☐
Muligheter for jobb på hjemstedet.	☐	☐	☐
Mye fritid og ferie.....	☐	☐	☐
Få et yrke som egner seg til å kombinere med å ha barn.....	☐	☐	☐

12) Har du tatt sikte på noe bestemt yrke eller arbeidsfelt? (Sett ett kryss)

- 1 Ja, jeg er helt bestemt } Gå til spørsmål 13
 2 Ja, jeg er nokså bestemt }
 3 Nei → Gå til spørsmål 15

13) Hvilket yrke eller arbeidsfelt tar du sikte på?

.....

14) Kjenner du noen som har dette yrket?

(Sett ett eller flere kryss)

- 1
- Mor
 Far
 Andre slektninger – også søsken
 Andre som jeg kjenner personlig
 Personer som jeg har sett på TV
 Ingen

Gå til spørsmål 16

15) Dersom du ikke har bestemt deg for et yrke, hva er den viktigste grunnen til at du ikke har bestemt deg? (Sett bare ett kryss)

- 1 Vil ha mer erfaring fra arbeidslivet
 2 Jeg har ikke tenkt noe særlig over hva jeg vil jobbe med
 3 Jeg har mange interesser, og har ikke bestemt meg ennå
 4 Kjenner for lite til forskjellige yrker
 5 Utdanninga jeg tar gir flere valgmuligheter, jeg vil bestemme meg senere.
 6 Vil helst slippe å jobbe, utsetter valget lengst mulig
 7 Vil gjøre andre ting (være hjemme, reise, drive idrett eller en annen hobby)
 8 Vet ikke

16) Nedenfor er oppgitt en rekke forhold som kan være knyttet til et yrke eller en jobb. Hvilke forhold betrakter du som viktige og mindre viktige ved valg av yrke?

(Kryss av en rute for hver linje)

	Noen betydning		
	Viktig 1	2	Ingen betydning 3
Lite støy og forurensninger.....	☐	☐	☐
Varig, sikker jobb.....	☐	☐	☐
Anledning til å treffe nye mennesker.....	☐	☐	☐
Arbeid på samme sted hver dag...	☐	☐	☐
Slippe å fatte beslutninger.....	☐	☐	☐
Avvekslende arbeidsoppgaver.....	☐	☐	☐
Fleksibel arbeidstid, bestemme selv når en skal jobbe.....	☐	☐	☐
Anledning til å arbeide med tall ...	☐	☐	☐
Rutinemessig arbeid, slippe å tenke på hva en gjør.....	☐	☐	☐
Anledning til å bevege seg.....	☐	☐	☐
Gode framtidsutsikter/opprykkmuligheter.....	☐	☐	☐
Godt forhold til kolleger.....	☐	☐	☐
Godt forhold til overordnede.....	☐	☐	☐
Muligheter til å skape noe nytt.....	☐	☐	☐
En jobb som gir kort vei til arbeidsplassen.....	☐	☐	☐
Være med på å bestemme.....	☐	☐	☐
Muligheter for deltidsarbeid.....	☐	☐	☐
Anledning til å arbeide med maskiner og verktøy.....	☐	☐	☐
Anledning til å reise i tilknytning til arbeidet.....	☐	☐	☐

17) Nedenfor er 34 kjente yrker eller stillinger listet opp. Hvilke kunne du tenke deg å arbeide i, og hvilke er du ikke interesserte i?

(Kryss av en rute for hver linje)

	Ja, og jeg ville antagelig gjøre en god jobb hvis jeg gikk inn for dette yrket 1	Ja, men jeg har ikke evner, innsatsvilje eller andre egenskaper som kreves for å komme inn i dette yrket 2	Nei, jeg er ikke interessert i dette yrket eller denne stillingen 3
Advokat	☐	☐	☐
Barnehageassistent	☐	☐	☐
Bonde	☐	☐	☐
Dagmamma.....	☐	☐	☐
Direktør	☐	☐	☐
Ekspeditør	☐	☐	☐
Elektriker.....	☐	☐	☐
Fisker.....	☐	☐	☐
Flyger	☐	☐	☐
Forsker	☐	☐	☐
Frisør	☐	☐	☐
Førskolelærer	☐	☐	☐
Hjelpepleier.....	☐	☐	☐
Hjemmehjelper.....	☐	☐	☐
Ingeniør	☐	☐	☐
Journalist	☐	☐	☐
Kontormann/dame.....	☐	☐	☐
Kunstner (musiker, kunstmaler, forfatter, skuespiller o.l.).....	☐	☐	☐
Lege	☐	☐	☐
Lektor	☐	☐	☐
Lærer.....	☐	☐	☐
Mekaniker	☐	☐	☐
Politiker	☐	☐	☐
Postbud	☐	☐	☐
Profesjonell idrettsutøver ..	☐	☐	☐
Prest.....	☐	☐	☐
Professor.....	☐	☐	☐
Psykolog	☐	☐	☐
Reiseleder, guide.....	☐	☐	☐
Selger	☐	☐	☐
Sjåfør.....	☐	☐	☐
Snekker	☐	☐	☐
Sykepleier	☐	☐	☐
Tolk	☐	☐	☐

NOEN BAKGRUNNSOPPLYSNINGER

18) Hvilket fag likte du best på ungdomsskolen?

.....

19) Karakterer i ungdomsskolen – karakterer til avslutningseksamen, eller standpunktarakter i fag uten avslutningseksamen.

Besvar spørsmålet bare hvis du ønsker det.
(Kryss av en rute for hver linje)

	Sg 1	Mg 2	G 3	Ng 4	Lg 5
Norsk.....	☐	☐	☐	☐	☐
Engelsk	☐	☐	☐	☐	☐
Matematikk.....	☐	☐	☐	☐	☐

20) Bosted

Fylke:

Kommune:

21) Kjønn

1 Mann 2 Kvinne

22) Hvilket språk snakker du vanligvis hjemme?

(Sett ett kryss)

1 Norsk

2 Annet, hvilket språk:

23) Foreldres yrke

Mors yrke:

Fars yrke:

24) Foreldres utdanning.

(Sett kryss for hver av de nedenfornevnte utdanninger som din mor og far har)

	Mors utdanning	Fars utdanning
Folkeskole, grunnskole	1 ☐	1 ☐
Framhaldsskole, folkehøgskole	2 ☐	2 ☐
Yrkeskole.....	3 ☐	3 ☐
Realskole	4 ☐	4 ☐
Gymnas.....	5 ☐	5 ☐
Høgskole (lærerskole, sykepleieskole, ingeniørskole, sosialhøgskole, distriktshøgskole o.l.).....	6 ☐	6 ☐
Universitet (også Norges tekniske høgskole, Norges Handelshøyskole og Norges landbrukshøgskole)	7 ☐	7 ☐

Annen utdanning, mor:

far:

De siste publikasjoner fra Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning

Rapporter:

- 4/94 Ole-Jacob Skodvin og Svein Kyvik:
Forskning og annen faglig aktivitet i den regionale høgskolesektoren

Rapporten gir en oversikt over hva som foregår av forskning og andre faglige aktiviteter blant lærerpersonalet i den regionale høgskolesektoren. Spørsmål som står i fokus er i hovedsak relatert til *omfanget* av forskning, utviklingsarbeid, annet faglig arbeid, tidsbruk på ulike faglige aktiviteter, faglig kontakt, prosjektarbeid og publiseringsvirksomhet blant lærerpersonalet.

Den regionale høgskolesektoren omfatter i rapporten distriktshøgskoler, pedagogiske høgskoler, kommunal- og sosialhøgskoler, ingeniørhøgskoler (inklusive maritime høgskoler) og helsefaghøgskoler.

Kr 80,-

- 5/94 Ole Wiig og Werner Christie Mathisen:
Instituttsektoren - mangfold og utvikling
En studie med særlig vekt på perioden 1983-91

Siktemålet med rapporten er å gi et bilde av den delen av det norske FoU-systemet som kalles instituttsektoren. Sektorens målsetning og oppgaver, den institusjonelle sammensetning og FoU-ressursene belyses. Særlig vektlegges utviklingen i FoU-ressursene i perioden 1983-91. Fremstillingen er her i hovedsak basert på den norske FoU-statistikken, som utarbeides ved Utredningsinstituttet.

Kr 80,-

- 6/94 Clara Åse Arnesen og Bjørn Stensaker (red.):
Søkelys på økonomisk-administrativ utdanning
Studiekvalitet, kompetanseutnyttelse og arbeidsmarkedstilpassning

Denne rapporten sammenfatter noe av det arbeidet Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning har gjort de seneste årene vedrørende økonomisk-administrativ utdanning. Rapporten er organisert som en artikkelsamling hvor hver artikkel behandler ulike tema.

Temaer som tas opp i denne rapporten er blant annet; nyutdannede økonomers situasjon på arbeidsmarkedet, økonomers sektortilknytning på et arbeidsmarked i endring, nytten av grunnutdanningen i yrkesutøvelsen og en sammenfatning av de sakkyndiges vurderinger i evalueringen som nylig er foretatt av norsk økonomutdanning.

Kr 80,-

7/94 Werner Christie Mathisen:

Universitetsforskeres problemvalg - akademisk autonomi og styring gjennom forskningsprogrammer

Rapporten gir først en vitenskapssosiologisk drøfting av hvordan universitetsforskeres problemvalg reguleres, med utgangspunkt i foreliggende litteratur og ulike teoretiske tilnærminger. Den går også inn på debatten om i hvilken grad de akademiske institusjoner nå utsettes for et sterkt og problematisk styringspress utenifra. Rapportens empiriske del tar for seg to av de norske hovedinnsatsområdene. Beslutningsprosessen bak disse blir gjennomgått. Deretter belyses virkningene av innsatsområdet Ledelse, organisasjon og styring (LOS) og programmet for Petroleumsrelatert naturvitenskapelig grunnforskning (PNG) ved instituttene for statsvitenskap, fysikk og geologi ved universitetene i Oslo og Bergen. Rapporten inneholder også resultater fra en spørreskjemaundersøkelse om universitetspersonalets erfaringer med og vurderinger av programforskning. Med utgangspunkt i programforskningen analyseres dessuten forskernes vurderinger av og diskusjon om forholdet mellom vitenskap og samfunn mer generelt.

Kr 150,-

8/94 **Statsbudsjettet 1995**

En oversikt over bevilgningsforslag, nye stillinger og prioriteringer som berører universiteter, høyskoler, forskningsråd og institusjoner med forskning

I denne rapporten gir vi en oversikt over forslaget til statsbudsjett for 1995 med hensyn til bevilgninger, nye stillinger og prioriteringer som berører universiteter, høyskoler, forskningsråd og institusjoner med forskning. Analysen er foretatt med utgangspunkt i St.prp. nr. 1 (1994-95).

Rapporten belyser endringer i bevilgninger og prioriteringer innen forskning og høyere utdanning i forhold til fjorårets budsjett. Det er lagt vekt på å gjøre tallene sammenlignbare ved å korrigere for overføringer mellom ulike kapitler og poster. Omtale av nye tiltak og nye prinsipper og prioriteringer vies særlig oppmerksomhet.

Kr 70,-

9/94 Terje Bruen Olsen:

Norske doktorgrader i tall - med særlig vekt på tiårsperioden 1984-93

Den første norske doktorgrad ble utstedt i 1817. Siden da er det avlagt nærmere 6 000 doktorgrader i Norge. Særlig i de senere år har "doktorgradsproduksjonen" vært stor. Det utstedes nå om lag 500 doktorgrader per år. Dette er mer enn dobbelt så mange som for ti år siden.

I denne rapporten gir vi en oversikt over avlagte doktorgrader ved norske lærersteder. Materialet bygger på Utredningsinstituttets register over norske doktor- og lisensiatgrader. Vi ser også på doktorandenes kjønn og alder, og på tidsspennet mellom embetseksamen og doktorgrad. Hele tidsrommet 1817-1993 er dekket, men hovedvekten er lagt på tiårsperioden 1984-93. Doktorgrader blant forskerpersonalet gis spesiell omtale.

Kr 70,-

10/94 Bjørn Stensaker og Rita Karlsen:

Å vurdere kvalitet?

En studie av den eksterne evalueringen i økonomisk-administrativ utdanning

Denne rapporten er en videreføring av det arbeidet som ble påbegynt ved rapporten: Å organisere kvalitet? (NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 9/93).

Rapportens generelle del gjennomgår bakgrunn og metode for eksterne evalueringer - Peer review: Metoden settes inn i et større utdanningsmessig og samfunnsmessig perspektiv, og ulike fordeler og ulemper ved metoden diskuteres. I et eget kapittel går man gjennom prosedyrer for utnevning og gjennomføring av en ekstern evaluering.

Rapportens spesielle del er en presentasjon av den eksterne evaluering som ble gjennomført ved evalueringen av økonomisk-administrativ utdanning. Det drøftes hvordan prosessen har forløpt, samt at de sakkyndiges rapporter analyseres. I sluttkapittelet oppsummeres evalueringen av økonomisk-administrativ utdanning: Hva kan man lære av prosessen?

Kr 80,-

11/94 **Kandidatundersøkelsen 1993**

Kandidater med høyere grad og DH-kandidater. Graduate Survey 1993.

For de nyutdannede kandidatene med høyere grad tar det stadig lenger tid å få arbeid etter endt utdanning, og andelen arbeidsledige et halvt år etter eksamen øker. Det er imidlertid store forskjeller mellom utdanningsgruppene. Av de nyutdannede DH-kandidatene har en høy andel studier som hovedbeskjeftigelse et halvt år etter eksamen.

Selv om mange på denne måten utsetter sin inntreden på arbeidsmarkedet er ledigheten et halvt år etter eksamen relativ høy.

Personer som skal inn på arbeidsmarkedet for første gang vil være særlig følsomme overfor endringer på arbeidsmarkedet, og undersøkelsen av de nyutdannede kandidatene et halvt år etter eksamen bidrar til å gi et bilde av situasjonen på dagens arbeidsmarked. I den foreliggende tabellrapporten presenteres omfattende statistikk fra undersøkelsen av kandidatene. I rapporten "Utdanning og arbeidsmarked 1994" er resultatene for de ulike utdanningsgruppene nærmere omtalt.

Kr 80,-

12/94 Randi Søgner:

Dynamisk treghet

Endringsprosesser i NAVFs råd for medisinsk forskning (RMF) 1975-1993

Rapporten retter søkelyset mot fagpolitiske omstillingsprosesser i det tidligere Rådet for medisinsk forskning (RMF) i NAVF. Studien dekker perioden fra midten av 70-tallet til begynnelsen av 90-tallet - til de første spede erfaringer med etterfølgeren, Området for medisin og helse (MH) i Norges forskningsråd i 1993.

Framstillingen beskriver og analyserer primært den helsefaglige omleggingen i RMF - fra et fagråd hovedsakelig for de basale medisinske fag til et bredt helseforskningsråd. Hovedsiktemålet med studien er å vinne innsikt i graden av og betingelsene for de fagpolitiske endringsprosessene.

I analysen blir RMF betraktet som en institusjon der fagrådets mål og virkemidler så vel som dets historie, tradisjon, grunnleggende interesser og verdier blir viet oppmerksomhet.

Kr 80,-

13/94 Erik Knain:

Sentre og randsoneinstitusjoner ved norske universiteter og vitenskapelige høgskoler

I de senere årene har det utfra forskjellige motiver blitt opprettet en rekke sentre og institusjoner med nær tilknytning til universiteter og vitenskapelige høgskoler. Enkelte enheter er integrert i den ordinære strukturen ved lærestedet, mens andre er klart adskilt fra lærestedet.

De enkelte lærestedenes FoU-utførende randsoner er klassifisert etter tilknytningsform og ulike randsonekriterier. Rapporten beskriver trekk ved randsoneenhetenes organiseringsformer, virksomhet, grunnbevilgninger og faglig personale.

En kort beskrivelse av de enkelte randsoneenhetene inngår i rapportens katalogdel.

Kr 80,-

14/94 Svein Kyvik & Olaf Tvede (red.)

Mobilitetsmønstre blant norske forskere.

Mange hevder at mobiliteten i det norske forskningssystemet er for lav. Det er for liten utveksling av personale internt mellom de høyere utdanningsinstitusjonene, mellom universiteter og høyskoler på den ene siden og de frittstående forskningsinstituttene på den andre siden, og mellom disse forskningsstedene og industri, næringsliv og forvaltning. I tillegg blir det hevdet at for få forskere foretar lengre studie- og forskningsopphold ved utenlandske institusjoner.

I denne rapporten legger vi frem materiale som belyser viktige sider knyttet til spørsmål om mobilitet.

- I kapittel 1 ser vi på hovedtrekk ved forskermobiliteten i perioden fra 1977.
- I kapittel 2 foretar vi nærmere analyse av mobilitetsmønstrene i perioden 1989-93.
- I kapittel 3 og 4 har vi undersøkt hvilken yrkesbakgrunn personalet i henholdsvis universitets- og høyskolesektoren har.
- I kapittel 5 stiller vi spørsmål om regional tilknytning - hvor en har vokst opp - har betydning for mobilitetsmønsteret - hvor en senere slår seg ned.
- I kapittel 6 undersøker vi omfanget av forskningsopphold og forskningserfaring fra utlandet.
- I kapittel 7 ser vi nærmere på professor -II ordningen.

Kr 80,-

1/95 Hans Skoie, Thomas Nygaard og Randi Søggen (red.)

Norsk forskning mot sekelskiftet - en seminarrapport.

Norsk forskning påvirkes for tiden av en rekke nye impulser - ikke minst omorganiseringer både på det forskningsutførende- og det finansielle plan. De siste statsbudsjetter vitner om kjørligere vinder for forskning samtidig som studentøkningen fortsetter. Norsk økonomi er fortsatt preget av betydelig arbeidsløshet og en oljeproduksjon som etter hvert vil gå nedover. Også internasjonalt er impulsene andre - den kalde krigen er over, globaliseringstendensene øker - det samme gjør kampen mellom de store handelsblokkene (USA, EU, Det fjerne Østen.) Tilsier denne utviklingen justeringer i hovedlinjene i norsk forskningspolitikk? Dette spørsmålet ønsket Utredningsinstituttet å sette under debatt - ikke minst i lys av at Norges forskningsråd nå ha lagt fram sin strategiplan for norsk forskning. Det skjedde ved et stort kveldsseminar ved Utredningsinstituttet 18.01.95

I denne rapporten publiserer vi innledningene fra 6 sentrale aktører i norsk forskning og et referat av debatten. I del II publiserer vi en del artikler og foredrag som belyser seminarets hovedtema.

Kr 80,-

2/95 Lisbet Berg:

Examen philosophicum: Studietilknytning, innsats og resultat for ulike grupper av begynnerstudenter ved Universitetet i Oslo.

Hvordan er det å være begynnerstudent ved Universitetet i Oslo i første halvdel av 1990-årene? Er det spesielle grupper av studenter som tilpasser seg universitetet bedre enn andre? Gjennom en spørreskjemaundersøkelse blant examen philosophicum studentene ved Universitetet i Oslo høsten 1993 har vi blant annet belyst følgende problemstillinger:

Har økt konkurranse om studieplassene ført til at studenter som har foreldre med høyere utdanning klarer seg bedre enn andre på universitetet? Gir dette seg eventuelt utslag i resultatene til examen philosophicum?

Ikke alle examen philosophicum-studenter har søkt eller fått studieplass ved fakultetet, og bare noen påbegynner fagstudiet første semester. Skyldes ulik tilknytning til universitetet ulike ambisjoner, preferanser og valg knyttet til evner, kjønn, sosial og geografisk bakgrunn? Eller er det fakultetenes ulike rammebetingelser med ulike forventninger og ulikt faglig tilbud som styrer begynnerstudentenes valg om å påbegynne fagstudiet eller ikke?

Hvor intensiv er studiestarten? Gir examen philosophicum et skjevt bilde av hvor stor innsats et universitetsstudium krever? Er det gunstig å påbegynne fagstudiet samtidig med examen philosophicum? Har studentenes tidsbruk sammenheng med evner, kjønn, sosial og geografisk bakgrunn, eller fakultetenes ulike rammebetingelser?

Kr 80,-

3/95 Nina Sandberg og Nils Vibe:

Alle kan ikke bli frisører

Søknings- og opptak til videregående opplæring. Evaluering av Reform '94: Underveirsrapport våren 1995.

Utredningsinstituttet er sammen med seks andre forskningsinstitusjoner engasjert i evalueringen av Reform 94. Instituttets arbeid er innenfor evalueringsområdene Dimensjonering og kapasitet og Gjennomstrømming og kompetanse. Evalueringsarbeidet er planlagt å være ferdig i 1998.

I denne underveirsrapporten presenteres resultater fra analyser av undervisnings-tilbud, søkning og opptak til grunnkursene i videregående skole for skoleåret 1994-95, det første året etter innføringen av Reform 94. I tillegg ser vi på det tilbudet som planlegges for skoleåret 1995-96.

Reformens mål om å gi all ungdom som ønsker det et tilbud om videregående opplæring innenfor tre ønsker ser ut til å være oppfylt. 94 prosent av 16-åringene fikk innfridd sitt førsteønske om grunnkurs. Grunnkursene i musikk, dans og drama og i idrettsfag hadde størst oversøkning blant 16-åringene, og bare 75 prosent kom inn her.

Innføringen av rett til tre års videregående opplæring for de som kommer rett fra grunnskolen 9. klasse har ført til at voksne søkere kommer dårligere ut etter innføringen av reformen. Dette forsterkes av at det har blitt foretatt en kraftig reduksjon i tilbudsomfanget. Det er særlig på grunnkursene i helse- og sosialfag og formgivningsfag av 16-åringene fortrenger de voksne søkerne.

Kr 90,-

Annet:

Utdanning og arbeidsmarked 1994

Redaktører Nils Vibe og Thomas Nygaard

"Utdanning og arbeidsmarked" er en årlig rapport fra Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning skrevet med særlig tanke på å gi informasjon til utdanningsplanleggere, studie- og yrkesveiledere og andre rådgivere av ungdom.

Rapporten tar opp aktuelle spørsmål innen utdanning og arbeidsmarked og belyser disse. Resultater fra vitenskapelige undersøkelser utført ved instituttet danner grunnlaget for analysene.

Årets rapport ser bl.a. på ungdoms vei fram til høyere utdanning, hvilke forhold som forstyrrer studieprogresjonen, endringer i arbeidsmarkedstilknytning og jobbmulighetene ved avsluttet utdanning.

I anledning Utredningsinstituttets 25-års jubileum, inneholder årets rapport også et kritisk tilbakeblikk på de siste tiårenes utdanningspolitiske utvikling.

Kr 80,-

FoU-statistikk og indikatorer. Forskning og utviklingsarbeid. 1995

Dette er en tabell- og figursamling som inneholder statistiske opplysninger om norsk forskning og utviklingsarbeid (FoU). Hovedtyngden av publikasjonen er viet resultater fra den FoU-statistiske undersøkelsen for 1993 og bygger på innsamlet materiale fra FoU-utførende institusjoner i universitets- og høyskolesektoren, næringslivet og instituttsektoren. Undersøkelsene er basert på internasjonale retningslinjer anbefalt av OECD, og er blitt gjennomført hvert annet år siden 1963.

I tillegg er det denne gang tatt med anslag for FoU-bevilgninger over statsbudsjettet og statistikk over doktorgrader. Dessuten er det sammenstilt en del materiale fra internasjonale databaser. Dette gjelder særlig opplysninger om FoU-ressurser fra OECDs databank, men det er også tatt inn enkelte bibliometriske data.

Gratis

FoU-statistikk 1993

Dette informasjonsbladet gir en oversikt over hovedtrekk ved den norske FoU-innsatsen. En mer detaljert og omfattende presentasjon av tallmaterialet fra undersøkelsen finnes i tabellsamlingen "FoU-statistikk og indikatorer. 1995".

Gratis

R&D Statistics 1993-95

Engelsk versjon av informasjonsbladet "FoU-statistikk 1993".

Gratis

R&D-trends

Dette er et informasjonsblad fra Nordisk Industrifond som tematiserer ulike sider ved den nordiske FoU-virksomheten.

No 1:1992:	Nordic R&D Facing the Nineties
No 2:1992:	Science and Technology Indicators for the Nordic Countries.
No 1:1994:	R&D in the Nordic Countries 1991
No 2:1994	Industrial structure and R&D in the Nordic countries
No 3:1994	Nordic trade in R&D-intensive products

Gratis

Nordisk FoU-statistik för 1991 och statsbudgetanalys 1993

Nordisk Industrifond, NI rapport 7:1993.

Tabellsmalingen inneholder sammenlignende oversikter over forsknings- og utviklingsarbeidet i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige i 1991.

De data som inngår i tabellsmalingen er samlet inn av de ulike nasjonale organer, hvor Utredningsinstituttet er leverandør av det norske materialet.

Gratis

I tillegg foreligger gratis årsmelding med prosjektoversikt for 1993 samt komplett liste over instituttets publikasjoner.

Abonnement på samtlige rapporter gir 25 % rabatt.

Bestilling sendes:

Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning

Munthes gate 29

0260 Oslo

Telefon: 22 92 51 00

Telefax: 22 43 89 70

Yrkesvalgmotiver

De unges motiver ved valg av utdanning og yrke er mange og sammensatte. Enkelte motiver er felles for nesten alle. De fleste ønsker en sikker og varig jobb som skal være interessant og hvor de kan utnytte sine spesielle evner. Gode forhold til kolleger og overordnede vektlegges også av de fleste.

I tillegg er det trekk ved ulike jobber som enkelte tiltrekkes av, andre ikke. Noen kan ønske å arbeide med tall. Andre vil lede og bestemme. Flere gutter enn jenter ønsker å arbeide med maskiner og verktøy, mens flere jenter enn gutter ønsker å arbeide med mennesker. Dette gjenspeiler seg i de unges yrkespreferanser.

Rapporten ser også på sammenhengen mellom fag som en liker best på skolen og yrkespreferanser, samt hvilke karakterer en oppnår i slike fag.